

80712

Forec

ZLATA BAJKA

IZVIRNI IGROKAZ S PETJEM
V 5 DEJANJH PO NEKI NA-
RODNI PRIPOVEDKI.

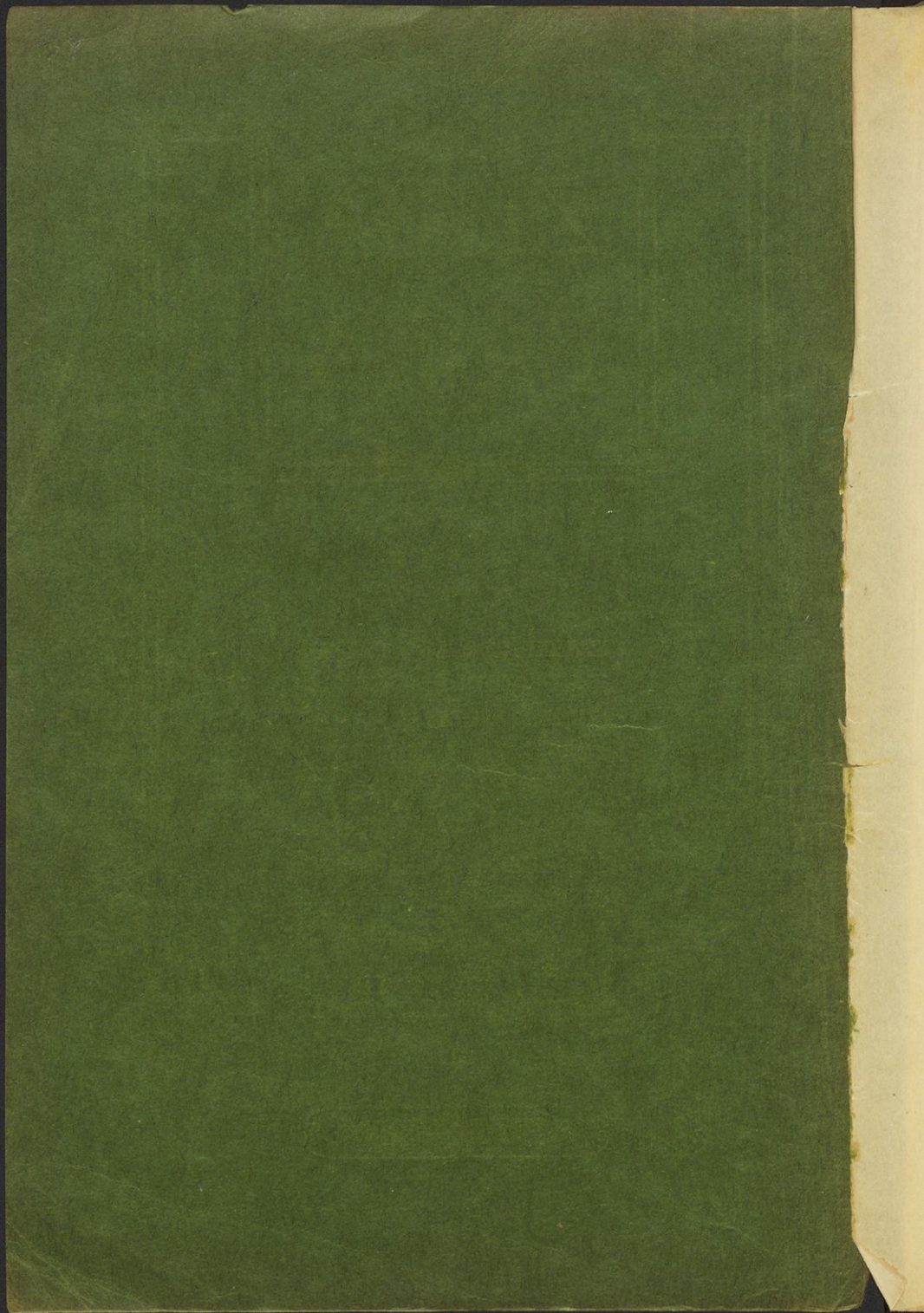
- SPISAL DR. A. JADRANSKI. -

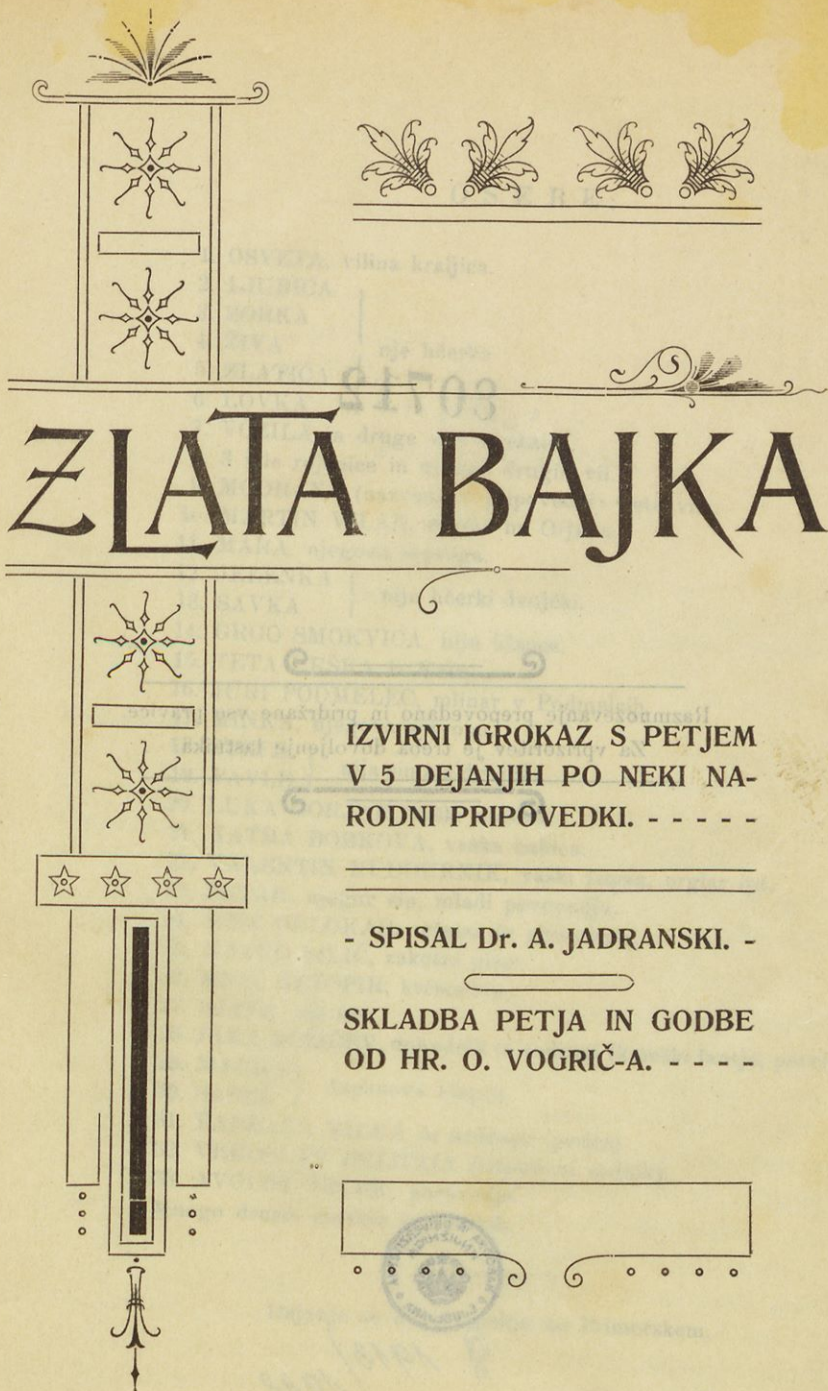
SKLADBA PETJA IN GODBE
OD HR. O. VOGRİČ-A.

----- TRST 1906. -----

TISKARNA „EDINOST“ TRST.

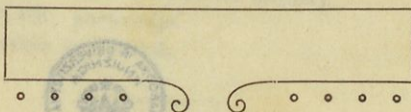

ZLATA BAJKA

IZVIRNI IGROKAZ S PETJEM
V 5 DEJANJIH PO NEKI NA-
RODNI PRIPOVEDKI. - - - -

- SPISAL Dr. A. JADRANSKI. -

SKLADBA PETJA IN GODBE
OD HR. O. VOGRIČ-A. - - - -

80712

80712

Razmnoževanje prepovedano in pridržane vse pravice.
Za vprizoritev je treba dovoljenje lastnika.

9 1913/1948

O S E B E :

1. OSVETA, vilina kraljica.
 2. LJUBICA
 3. ZORKA
 4. ŽIVA
 5. ZLATICA
 6. LOVKA
 - } nje hčerke
 7. VOZILA in druge vile strežnice.
 8. 3 vile rojenice in mnogo drugih vil.
 9. MODRANA (nazvana v pripovedki: Teta vila.
 10. MARTIN VILAR, mlinar na Orjaku.
 11. MARA, njegova soproga.
 12. JELENKA
 13. SAVKA
 - } niju hčerki dvojčka.
 14. GRGO SMOKVICA, niju hlapec.
 15. TETA URŠKA iz Kala.
 16. JURI PODMELEC, mlinar v Podmelcih.
 17. MINKA, njegova soproga.
 18. STEFE
 19. PAVLE
 - } nija sinova dvojčka
 20. LUKA GORJAK, vaški mešetar.
 21. KATRA BOBKOVA, vaška babica.
 22. VALENTIN HUDOURNIK, vaški župan, orglar itd.
 23. PETAR, njegov sin, mladi pevovodja.
 24. ŠIME OBLOKAR, rešetar in pismonoša.
 25. MATKO SILIČ, zakotni pisar.
 26. MICA NETOPIR, krčmarica.
 27. OLIVA, nje hči.
 28. JAKA BOŽIČEV, dohodnik in sodrugi (kmečki fantje, pevci).
 29. MARKA
 30. SABEŽ
 - } županova hlapca.
 31. BARBARA BILKA in sodruge (perice).
 32. VEKOSLAV DELIOLJA (iztraživni sodnik).
 33. AVGUST TRČEK, perovodja.
- Mnogo družih možkih in ženskih.

Dejanje se dogaja nekje na Primorskem.

Prvo dejanje.

I. PRIZOR.

(na Orjaku pred Vilarjevim mlinom; stavba, dvojni uhod; eden v mlin drugi v stanovanje; pred hišo lipa; v znožju podrtije starodavnega gradu, gorat in gozdnat svet.

Grad se vidi v ozadju na levi; pred mlinom starodavno plešišče.

Nastopijo Vile.

Sestrice hej v kolo v kolo,
Da nas človeško ne oko
Zapazi v plesu rajanju
Brezskrbnem razposajanju,
Da ne pokaže se ljudem,
Kar skrito zemskim je očem!
Le teči mlin na kamnov pet
Le hiti, melji z nami vred,
Ker tvojih kamnov klepetanje
Pravljic nekdanjih vzbuja sanje.
Kolesa davno ti teko
Potoke v strugo gonijo
Čuj burni šum in v strugi vrenje
Za srečo srčno hrepenenje
Kipi in koperni tako!
Le sem ne seže bron zvonov
Ne čuje lajanja se pslov
Oj krasen svet, kjer vlada noč
Tam naš je pir, je naša moč!
In dokler čista kot srebro
Nam sije luna nad glavo
Igramo se kot ribice
Vrtimo kot vretenice,

Da vse hiti na vse strani,
Da sled se urnosti zgubi!
Ko v rano zor poraja se
Žari nam lepše lice se
Dnem minemo, dnem zginemo,
V gorò — v globoke jame dnò.

* * *

Po rodu vrsta smo duhov
Potomke bisernih svetov,
Pa živimo in dišemo
In studimo in ljubimo
V trpljenje vlivamo sladkost,
Da smrtno rani ne britkost,
Ker žalosti in veselja
Je poln pol in pol sveta
Tak naših pesmi tenki glas
Dviguje tužno se od nas
Pa v radost naposled vskipi,
Da se nebò nad njem zvedri
Oj srečen, srečen samotar,
Ki čul si vile petja dar!

* * *

Gorjè, ko sluti nas mornàr
Na morje splasene v vihar,
Valove dražit razburkane
Vihtet vrtencev kroženje
Nevihti sukat zli obroč
Z oblaki temnit črno noč!
Vodè se drenjajo v nemir
In v divji pluskajo spomir:
Čuj ladja škriplje, lomi se
Uže dnò morjà odpira se
Gorjè gorjè mornar srčàn
V valovih grob ti je zrahljan!

* * *

Dekleta mlade v mlin gredò
Pšenico zlato mlet nesò
Jim kamen vrežemo, na grb,
Da ostro melje kakor srp;
Ko belo moko sejejo
Jim črn kruh narejamo,
Da mamice jih karajo
Češ, da jih hčerke varajo.
In ribicem nagajamo
Past ribicam ovajamo,
Ko zjutraj zgodaj ustajajo,
Da mrežicam uhajajo.
Popotnika omamimo

Na sredo hoste zvabimo
Zapremo, zmedemo mu pot,
Da ne ve kam? ne ve od kod?

* * *

Ljubimcem roke stiskamo
V srca ljubezen vtiskamo,
Da dekle joka in ihti,
Solzami polni si oči,
Ko ljubček šepeta sladko,
Da ljubi vroče jo, srèno!
Kaj vse, kaj vse o nas ljudje
Razkladajo in govorè
Vam zlate bajke povedò
Ki v narodu okrog gredò
Domovje naše sivi grad
Za gradom jama in propad
Tu melje mlin iz davnih dní
Plešišè divnih nam noči
Osodi ne ubeži nikdo
Naj joče ali pleše ž njo!
Tedad sestre v kolo, v kolò
Igrajmo se kot ribice
Vrtimo ko vretenice,
Da vse hiti na vse strani,
Da sled se urnesti zgubi!
(izginejò)

II. PRIZOR.

Nastopita Luka Gorjak in Matko Silič.

Luka: Kam Vas vrag podi lepe babne. — Počakajte in uzemite me seboj, da pojdemo skupaj pit pobratimije (*Siliču*). Si jih slišal? Si jih videl kako so sfrlele kakor blisk in strela in ko bi mignil ni več duha ni sluha o njih!

Matko: Eno kolescè od več se ti vrti v možganih Luka. Jaz družega ne vidim nego mesečne svitlobe in ponočne sence ter slišim šumenje vodà in dolgočasno ropotanje mlinskih kamnov.

Luka: Kjer sova upije tam se ne sliši slavca peti. Vidiš, taka sova si ti! Tebi ni dano videti duhov, ki bežè pred teboj kakor škrtat pred križem. Ali jaz in duhovi se poznamo! Preživel sem v svojem življenju več noči zunaj nego domà in sem vže marsikaj videl kar je skrito tvojim očem.

Kakor hitro so naju zavohale te hentane krasotice, obrnile so nama hrbet. Ali, dolge zlate lase sem jim vendarle videl in čul zadnje udarce njih milega petja.

Matko : Lukec, tebi se vrti v glavi, mlinska kolesa zašla so ti v možgani.

Luka : Tenka uha kakor jaz je treba ineti, da slišiš vilino petje, ali tvoje uho je trdo kakor oslovska koža, da ga ne prebije niti vrisk sirene, kajše nežne viže Orjaških vil. Orjaške vile prijatelj, dadè človeku samo pokusiti malce malce svojih draženosti, komaj toliko, da si prst obližeš po njih n. pr. tako, kakor jaz ko naročim čašo dobrega vina, pa ti ga pustim na dnu komaj požirček, da si splahneš suha usta in se ti še le potem pocede sline po glažku. Orjaške vile prijatelj, te niso za vsacega. Ali si ti kdaj iskal ptičje gnejzdo ?

Matko : Kolikokrat sva ga fantalina skupaj iskala !

Luka : Ali nikoli se nama ni posrečilo iztakniti ga. Prepevale so starke in frilele okrog njega, ali skriti so ga znale ptičice tako previdno, da sva se midva vedno vračala domov s prazno kletko ! Ptička vidiš včasih pred nosom, da bi ga skoraj lahko v kljunček poljubil, ali komaj si obrnil svoj pogled v vanj, fr . . . je vže v zraku. Take ptičice so Orjaške vile.

Pa njih mazilice ! To ni pasja mast, s katero si ti vihaš brke, da se ti svetlè kakor da bi ti jih bil črn polž oblizal ! To ti je mazilice, ki jih dela lahke kakor ptičje però, da lahko švigajo po zraku nalik lastavicam. Vonja pa prijetnejše od vsih vijolic na svetu.

Kdo bi se jim ne ponudil za streznika samo da bi jim smel mazati plemenita telesca !

In kako tenke so jim piščalke, kakor lahkonežnih srn.

Male srčkane nožice so jim pa obute v zlate čevljičke !

Matko : Bum — Dragi Lukec, sedaj si se pa prav debelo zlagal, kajti v knjigi je tiskano črno na belem, da nosijo konjska kopita.

Luka : Hahahaha konjska kopita te jim je ustvarila najbrže vaša babica, katera trdi in se roti, da je bila vže stotero vilam na porodu, da jih je nosila celò h krstu, da jih je Lucifer krstil, da so jim bili škrtati za botre, ter da so celò hudiči molili ž nje apostolsko vero. — hahahaha.

Pravljice jih res v časih obuvajo v konjska kopita ; pa veš zakaj ?

Matko : Zato, da jim ni treba trgati čevljev, ko se klatijo okrog po jamah in grižah.

Luka : Zato, ker so jim nožice hitrejše od konjskih kopit ! Ali veš ti prijatelj, kako sva prav za prav midva prišla sem ? Od kod ? in zakaj ?

Matko : Nu, izšedša iz krčme ubrala sva to pot in šla sva za njo do kamor naju je pripeljala.

Luka : Ne ! — Pri mojej veri Orjaške vile so naju sem zavele.

Matko : Ti si se ga kakor po navadi dobro nalezel in, ker sem se bal, da mi zopet kje ne obtičiš na cesti, hotel sem te spremiti do doma!

Luka : Ti zviti vohun, ti mene ne prevariš! — Pijanec sem ali pameti nikoli ne zapijem! Ta pot drži stran od doma. Ta pot — ti pravim pripelje te na glavno cesto, in če po glavni cesti ležeš tri mesece naprej in naprej, dospeš na Dunaj.

Matko : Nu, ali nisi v Netopirjevi krčmi omenil, da pojdeš pogledat kaj počnejo Vilarjevi?

Luka : Aha! Ti si precej zgrabil moje besede za rep, češ, Vilar ne pusti Luke stran, niti po polnoči, ne da bi mu ne odprl čepa domačega črnca.

Matko : Nu, Vilar ima tudi dvojico krasnih hčerā, dvojčici, zreli za ženitbo!

Luka : Nu, in ti pasja lakota, bi rad praskal s peresom na papir, in pisal ženitbene pogodbe, da se bodo radi nje trgali, pravdali in gonili okoli pravice še otrok otroci, dokler čas in stroški poglodajo vsih pet mlinjskih kamnov in še židovje po vrhu.

Matko : Brez pisma se pa bogataši ne ženijo!

Luka : Pač brez pisma, ali ne brez mešetarja. Srečno se je Izak oženil, ker je bil Abraham pameten mož in je poslal mešetarja po Rebeko!

Matko : Pustiva kramljanje in podvizajva, kajti meni se kar jezik sprejemlje nebni od žeje.

Luka : *(potem ko se je napolnil k oknu in polukal skozi okno v mlin):* Smola, smola. Danes ni Vilarja pri ponočnem delu, ampak samo njegova desna roka je v mlinu, vse drugo je v postelji.

Matko : Kaj brbljaš?

Luka : Pravim — da je Vilar u postelji in njegov hlapec v mlinu!

Matko : In kaj zato?

Luka : To je za te odločilna činjenica.

Ali veš prijatelj kam sedaj držē vse poti, ker ni Vilarja v ponočni službi?

Matko : Haha, v njegovo klet ako hrani hlapec ključe.

Luka : Tebe naravnost k studencu, kjer se lahko napiješ zdrave vode zastonj — mene pa peljejo vse poti zopet v Netopirjevo krčmo, ki je odprta od belega dnē, do belega dnē vsakomur, dokler ima par grošev v žepu!

Matko : Ti lopov. *(odidele na razne strani).*

III. PRIZOR.

Nastopite vili Ljubica in Zorka.

Ljubica : Noč hiti sestrice in kmalu so najine urice potekle.

Zorka : Še poslednji jek najine zabave, in zginiti nama je kakor

jutranji rosi, ko jo pušijo v zrak nježne cvetlice iz svojih pisanih pipic, ki jih jim užigajo solnčni žarki.

Ljubica: Pokramljava še nekoliko in zapoje o ljubezni, o rajski hčerici, ki navdaja z večnim neminljivim vzletom radosti in veselja še celo nebeške angelje, druži nebo se zemljo, stvarnika se stvarni ter navdihuje življenjem vesoljni svet. Vzduh, voda, vogenj da celò trdi kamen ljubi, ko se opira na kamen ter išče pri svojem bratu podpore.

Ljubezen oživlja trpi, uživa, se raduje in zmaguje, brez nje je vse mrtvo, pusta suhoparna tvarina!

Zorka: O nesrečni ljubezni je meni prirojeno govoriti in dano peti. Glej sestra, kako se zemlja urno in burno suče in dirja za nečem pa se spet povrača na isto mesto, nevedè čemu tako divje vrtenje in hitenje, kam se jej muh, za čem se poganja, ko je vendarle prikovana na lastno os. Luna zopet kolovrati okrog cele noči, vsa bleda je vže od ljubosumnosti, ljubezni in žalosti. Morda se je zagledala v solnčice? Oh kako daleč je ljubček od nje! Noč se podi za dnevom, in dan za nočjo, pa sta vedno eden raz drugega.

Ljubiti, hrepeneti brez upa in nade, bati se izgubiti, kar je sploh nedosežno, težko čakati in nič ne dočakati planteti; goreti in topiti se v lastnem plamenu, — oj nesrečna osoda ljubezni in solza!

Ljubica: Ali sladke solzice prve ljubezni ne dala bi jo eno samo za vse biserje in zaklade, ki jih hranijo naši Črti v čudapolnih podzemskih svetovih.

(poje).

1

Oj ljubezni kratke sanje
zlatozvezdatih noči
komaj se zagledam vanje
jutra zor me vže buđi.

2

Zginjajo kot travce boja,
ko jo vetrič posuši,
in ko uric brza hoja,
ki jo čas naprej podi.

3

Izpod skale vrè studenček,
z valjčki ljubko, se igra.
Rožicam sosednim venček
spleta, jim zaliva tla.

4

Ni studenček žive skale,
to ljubezni so solze,
ko iz srca so pognale
prve mlade rožice!

Zorka: Čuj mojo struno! (poje)

1

Pa zakaj le samo njega
plašne iščejo eči?
Misel mi za njim pobega
in pred njim srcè drhti?

2

Mi planince naznanite,
jeli ljubček moj doma
ceste zvite, vi odkrite,
če se k meni on pelja.

3	4
Sence temne, divje hoste	Pa zakaj srce tuguje
njega mi prikrivajo ;	le za njim željè derò,
ko po logu jate goste	pa zakaj se odteguje
druzih fantov ukajo.	ko ga ljubim jaz srèndò ?

Obe : Črez gorè vže zor prihaja
in dekleta ustajajo
dan se bliža noč odhaja
petelinčki vže pojè.
(*zginite iz prizorišča*).

IV. PRIZOR.

Sprememba pozorišča.

(Pred Netopirjevo krèm) na obali izgled na morje).

Mica Natopirjeva, nje hči Oliva in Luka Gorjak.

Luka : Danes si pa nališpana Mica ! Za dvajset let mlajša izgledaš !
Permaruha da bi še lahko katerega prekanila !

Mica : Ti si vaški mešetar in pobiraš marnje po vasi, pa ne veš, da se danes vrnejo od vojaščine urlaubarji !

Luka : Jaz sem to vedel vže pred enim tednom, ko je Božičev Jaka pisal svojej sestri, da se jih vrne domov lepo število iz vasi in okolice, ter da se pripeljejo po morju. To ti bode veselja, kratkih noči v tvojej krèmi, vsaj prve dni dokler ne popiha suha burja po žepih.

(*proti Olivì*) Nu, kaj se pa ti Oliva tako kislo držiš : Ali se tebi ne dopadajo urlaubarji ?

Oliva (*razstrešena*) Meni se dopadajo vojaki v službeni opravi s puško na rami in opasani se sabljo.

Luka : Hm — zdi se mi, kakor da te je izvežbal kaki strog vojaški stotnik o pravilih vojaške dostojnosti. Kar ni vojak to je pasji civilist.

(*Mici*) Kaj ne Mica tebi se niso nikoli dopadali vojaki ?

Mica : Vojaki so me sicer radi imeli, ali jaz nisem nikoli marala zanje.

Luka : Posebno potem ne, ko si izgubila soproga ! No, naši domači fantje pozabijo hvala Bogu kmalu na vojaške muhe. — Peter Hudournikov se povrne zopet k petju. To ti bo ponočnih podoknic pri lepih dekletih in vasovanja, da bodo stene odmevale in zaspanci se valjali po posteljah od jeze. Marsikateri iz dvanajstovice se vjame na limanice in oženi

Mica (*radovedno*) Kdo izmed njih misliš, da se poroči in koga uzame ?

Luka : Jaz zastavim svojo glavo, da Pavle Podmelčev popelje pred oltar Jelenko Vilarjevo.

Mica : Haha, ta je pa jalova ! — Vilar in Podmelc se pravdata vže leta in leta radi neke senožeti in njihovo sovraštvo je vkoreninjeno iz mladeniške dobe.

Luka : Mlada ljubezen izpuli grane starega sovraštva. Pavle in Jelenka sta drug v drugega zaljubljena od mladih nog. Mešetar Luka draga Mica pozna mladost v naši vasi in okolici, bolje od gospoda nunca in šolskega učitelja.

Mica : Kdo ti pojde snubit gorsko divjačino na Orjak in kdaj sta imela Podmelčev Pavle in Vilarjeva Jlena priliko, da bi bila skupaj govorila, kaj še časa da se drug v drugega zagledata ?

Luka : Gorska divjačina ? Vilarjevi dvojčki Savka in Jelenka, te ste ti deklici, da jima ni ga para v celem našem cesarstvu. Pavle čvrst dečko, zahajal je skupaj v vaše šole z obema, in dokler ga niso vzeli v vojake bil je vsako nedeljo pri maši in Jelenka tudi. No, mešetar Luka je večkrat opazoval njuno kretanje. Kakor metuljček pleše vedno okrog luči, pa se je boji dotakniti, ravno tako zdelo se mi je obnašanje Pavleta in Jelenke. Ako se je ona bližala glavnemu oltarju, je on ostal za vrtni, če je on hodil ob levi strani ceste, krenila je ona na desno, in ko bi se jima imele kje srečati oči, sta pa pogledala plašno vsak na drugo stran.

Mica : To so sicer samo marnje, ali ne bi se pristajalo, da bi Podmelčev Pavle snubil nevesto na Orjaku, tam, kjer vladajo hudobni duhovi, kjer luča hudič kamenje za ljudni, in kolovratijo nagajive vile, medtem ko bi si lahko izbral pošteno in premožno dekle v vasi.

Oliva : Mari bi vzel mene za ženo, kaj ne mamica ?

Pri nas bi imel lepo postrežbo in bi se lahko zabaval s podčastniki, ki zahajajo v nedeljah v našo krmo na ples !

Mica : Molči, molči abotno dete !

Oliva : Pa jaz ne maram za urlaubarje, kaj ne mamica ?

Luka : (*sarkastično*) Prav imaš Oliva — saj tudi tvoja mama ni nikdar marala za vojake.

Oliva : No, no, če me ne bode hotel Pavle, vzamem pa njegovega brata Štefka. Kaj ne mamica ?

V. PRIZOR.

Martin Vilar, Matko Silič in prejšnji.

Luka : Dobro došel Martin (*si podata roke*).

Martin : Na zdravje Luka.

Luka : (*Mici*) Sedaj pa prinesi ti babna vina na mizo ! Da ti ne

bode treba brusiti nog dvakrat, ga prinesi en samkrat, ampak v največi posodi, ki jo imaš v krèmi.

Mica : Kdo ukazuje ? in kdo ga bode plačal, to moram poprej vedeti.

Luka : Zame je glavna stvar, da ga bodem jaz pil.

Mica : Prinesem ga na račun Martina, kajti vama dvema ga ne zaupam kanca !

Oliva : Rajši ga bove same pile zastonj, kaj ne mamica ? (*smeh med igralci*) — zakaj se pa smejete, ali nisem prav povedala ?

Luka : Prav imaš ! le pij ga, dokler si mlada, saj se tudi mamici ne gabi pogledati v glazek. Haha, sad ne pade daleč od drevesa ! (*Oliva in Mica odideta v krčmo ; ko drugi posedajo, se Mica vrne z bokalom, ki ga postavi na mizo*).

Mica : Bog vam ga blagoslovi in pite ga, saj nima kosti. — Takega ne poznate na Orjaku ! (*Odide*).

Martin : (*med nalivanjem in pitjem*) Le pij Matko, ali glej križana duša, da mi ne zapiješ pravde. Senožet v Vilah „je in mora ostati moja in božja !“

Matko : Nikar se ne boj Martin tvoja zmaga je v mojem žepu !

Luka : Potem je pravda izgubljena, kajti tvoj žep je vedno luknjast.

Matko : Ne — te pravde ni mogoče izgubiti, od sto let sem v naše čase, mučejó o priposestovanju Vilarjevi voli in krave, ki so se krmili ob mrví pridobljeni na senožeti „v Vilah“.

Luka : Ker se ti sklicuješ na mukanje davno preminole goveje živine, ti jaz povem, da se Podmele opira na svoje stare skornje, ki jih je podedoval od svojega deda. On trdi, da prihajajo od kože bika Čadina, kateri se je vsako leto ob košnji pasel na senožeti „v Vilah“. In — bik Čadini, dragi prijatelj — bil je začetnik vsega našega govejega plemena v okolici. To ti je imeniten in neopovrgljiv dokaz iz davnih časov.

Matko : Mi imamo pa tudi stara pisma, ki pojejo o priposestovanju !

Luka : To bi bila oporoka pokojnega Martinovega deda, ki jo je napisal tvoj ded, prebrisan slepar in zakotni pisac kakor ti. V tej oporoki se čita : Zapustim vse svoje premoženje in nepremično premoženje na Orjaku se vsemi pritiklinami vred, tod in ondod Orjaškim vilam ! Je li res Martin ?

Martin : To je res, ali v onih časih volili so ljudje šestokrat svoje imetje duhovom in zapisovali celo svoje duše hudiču za denar !

Moj pokojni oče nastopil je pa premoženje, ne na podlagi oporoke, temveč na podstavi zakonitega nasledstva.

Luka : Ali tvoje premoženje raste in se množi pod pokroviteljstvom Orjaških vil. To je splošna govorica med ljudstvom !

Martin : To so bajke. Trudni žulji Vilarjevih, ohranili so lepo posestvo na Orjaku svojim potomcem.

Senožet v Vilah pripadala je vedno našemu mlinu in imeli smo jo vedno za desno oko svojega posestva.

Luka : Ako ti udobiš ali pa izgubiš pravdo bodeš enakomerno sovražil Podmelčeve je -- li?

Martin : Sovražil iz polne duše!

Luka : Da ti govorim odkritosrčno in prijateljski, moram ti v obraz povedati, da je tvoje sovraštvo neopravičeno. Podmole ti je nekdaj res preuzel nevesto. Nu, nisi li ti srečen se svojo sedanjo soprogo? Kolikokrat sem jaz vasoval s tvojo Maro, ko je bila še mladica. Nu, ali nisva si midva vkljub temu ostala vedna prijateljā? Tudi pogajanje za odjemnike mlinskega zaslužka je ničevo. Kdor pri tebi ne melje semelje pri Podmelcu. Kdor se Podmelca naveliča pa pojde mlet zopet v tvoj mlin. Kaj je prepir za senožet proti lepem miru med sosedī!

Martin : Ti si mešetar tebi je lahko. Ko se dva med seboj prepirata, se nepristranski sodnik smeja v pest in čudi, kako je mogoče, da se ljudje trgajo za malenkosti, ki bi se dale mirnim potem poravnati brez škode. Ali, kdor je zapleten v prepir občuti vso britkost, ki se mu godi. Med menoj in Podmelcem je in bo trajno sovraštvo vse žive dni.

Luka : In če bi ti Podmelec hotel odstopiti prostovoljno brez pravde senožet?

Martin : Poprej bi ti prenesel hkrati vseh pet mlinskih kamnov iz Podmelčevega mlina na Orjak in mojih pet kamnov iz Orjaka v Podmelčev mlin!

Luka : In če bi se meni kaj tacega vendarle posrečilo?

Martin : Potem bi bila tvoja ramena krepkejša od Martin Krpanovih.

Luka : Vidiš Martin! Ko sta bila Ezau in Jakob še samca sovražil je Ezau svojega brata, a ko se je Jakob vrnil pozneje oženjen v domovino, teknovala sta oba za preinstvo bratske ljubezni.

Martin : Z menoj in Podmelcem godi se ravno navzkriž!

Luka : Se ženitbo se dà to navskrižje odpraviti. Podmelčeva sinova Pavle in Štefe naj uzameta vsaki eno tvojih hčerā, eden odstopi drugi pristopi, pa je prestavljenih pet mlinskih kamnov iz enega mesta na drugo. Oba mlina postaneta en sam mlin v posestvu in krvi vajinih naslednikov. Kdo se bode potem več prepiral za senožet? — (*Martin se zamisli*).

Matko : (*med seboj*) S tim je končana pravda, in s pravdo mi ta lopov požrè v enem ugrizku zajuterk, kosilo in večerjo, ki bi jaz lahko užival še leta in leta od te pravde.

Martin : Veš Luka o tem načrtu bi se dalo pogajati! (*Položivši denar na mizo*). Evo ti Luka plačaj krčmarico. Obiskati mi je mnogo znancev v vasi.

Matko : Za ženitbeno pogodbo pa k meni, ker delam po ceni — če je treba tri pole za eno samo kosilo (*Martin in Matko odhajata*).

VI. PRIZOR.

Valentin Hudournik, Katra Bobkova, (vaška babica) Juri Podmele, Minka Podmelčeva, Štefan Podmele, Luka Gorjak, Mica Netopir krčmarica, nje hči Oliva in drugi.

Valentin : (*napotivši se s Katro proti morskem obrežju*) Oj srečen pogled ! Vidi se že ladjica z jadri, ki firi ko beli metuljček proti bregu (*živahno gibanje in dren proti morski strani*).

Mica : Urlaubarji so tu ! Urlaubarji so tu ! (*več glasov med pričujočimi*) urlaubarji, urlaubarji !

Oliva : Ali imajo sablje — manica ? (*smeh na odru*)

Katra : Kar jih je v ladji vse sem jaz ponesla h krstu, vse okopala v kotlu, zato, da jim bodo vile naklonjene. Se pa tudi zdravi in čvrsti vračajo iz tujine ! (*smeh na odru*)

Luka : (*bližaje se Podmelčevim med seboj*) Ta lepa prilika ti ne sme uteči Luka ! — (*proti Podmelčevim*) Jure, Minka, Štefek kaj prežite tja na morje, kakor da bi hoteli vloviti z očmi morskega soma. Pavleta vam več ne zakopljejo morski valovi !

Jure : Tudi ti si tu Luka, saj nimaš koga iskati med urlaubarji !

Luka : Ej Jure ti preziraš mešetarja ; misliš li, da me je Bog ustvaril samo za govejo živino ! Pol sveta je na prodaj, druga polovica na kupovanje. Tudi krščene duše rabijo mešetarja. Ako me tvoja Minka ne zapodi, hočem danes večerjati s teboj !

Jure : Porečem ti dobro došel ! Slišal bodeš tudi ti pripovedovati Pavleta o dogodkih iz Beneške vojske !

Minka : Jaz ga hočem poslušati do belega jutra, tudi, če bi mi imele oči umrkniti od spanja.

Luka : Kar vama imam pa jaz povedati, zanimalo vaju bode, bolj nego beneška vojska !

(*zasliši se petje od morske strani*).

1 Na morju čolnič plava

tam daleč na sredi morja

nad njim strni višava

pod njim prepad zija.

Oj daleč so bregovi

poviti v temne meglè

izginjajo hribovi

v daljavi dlje in dlje.

3 Kam jadro se uspenja

kam čolnič mojih želja

po morju hrepenenja

tja daleč kraj sveta.

(*med petjem živahno kretanje in pozdravljanje z robci in klobuki proti morski strani*)

Valentin : *(ko se prikaže ladja z urlaubarji)* Jaz kot vaški župan, gozdni in poljski čuvaj, starešina, cerkvenik, občinski tajnik orglar in vse skupaj kličem vam v imenu vse vasi fantje dobro došli! *(mej živijo klici približa se ladja bregu in prične se izkrcavanje; dotično kretanje primerno okolnostim).*

Peter : *(ki prvi stopi na breg in objame svojega očeta)* Vidite očka, da nismo pozabili na tujem domačega petja, ki smo se ga od vas naučili. Peli smo o hrepenenju od Beneškega do domačega brega!

Minka : *(poljubovaje svojega sina)* Oh Pavle kako težko sem te čakala, koliko strahu in skrbi sem preživela v vednem trepetu, da bi te ne sovražna krogla zadela v tujini na Beneškem tako daleč od tvojih starišev in brata. Ta srečen trenotek v katerem te zopet vidim povrnil mi je v enem hipu v obilni meri, kar sem toliko let pretrpela.

Pavle : Privoščite mi mamka, da sežem v roko očetu in bratu *(podavši roko očetu potem bratu)*. Zdravi očka — Bog s teboj Štefe! Kako je vama. — Melje mlin še vedno na pet kamnov? Kako se redi moj junček Stovin?

Štefe : Junček Stovin? To ti je sedaj možat vol, da, najlepši od vsih kar jih posedujemo.

Jure : Dobro ti je hasnil vojaški kruh Pavle! Rejen si kakor, da so te pitali s tičjim mlekom.

Katra : *(v pogovoru z Jakom Božičem, Mico in Olivo)* Kje ste pa pustili Vrtovčega Ivana?

Jaka : Zadela ga je kap, ko smo potovali v Benetke; zavili so ga mornarji po običaju v vrečo ter ga vrgli v vodo. Na morju ni toliko poklonov, kakor jih imamo na suhem!

Katra : Oh jaz sem to slutila, ko je bil še v zibelki, kajti neko vilo rojenico iz Orjaka čula sem šepetati pri detetu nekaj tako čudnega, da še ne vem, kaj je šepetala. In glej ko smo se vračali z njim od krsta vekalo in trgalo se je dete vso pot, kakor da mu je bilo že takrat žal, da je prišlo na svet. — Srce mi je reklo, da ta otrok kedaj umrje na potovanju. — Da, da Orjaške vile uganejo marsikaj!

Mica : Ubogi Janko, kako mi je žal po njemu. Bil je priden mladenič!

Oliva : Up za upom mi je splaval po vodi. Vrtovčev Janko bi me bil morda uzel za ženo, kaj ne mamica?

Mica : *(hčeri)* Budalo. Vsigar, ko odpreš usta, izmesi ti jezik kakor prav debelo neumnost. Pomisli nekoliko preden zineš besedo. — Tu ni umestno govoriti o ženitbi temveč o priliki pri kateri lahko polovimo groše urlaubarjem!

Oliva : Prav zato mi je težko po pokojnem Ivanu, ker je pustil toliko grošev v naši krčmi.

Ratra : Ejž Mica ! obžalujem, da se ne morem nekoliko dlje pomuditi pri vas. Rada bi pri vsakem dohodniku povohala, kaj se vse godi na Beneškem, in mu pošepetala, kako je vse pri nas doma, pa mi je podvizati da pridem pravočasno na botrinje. Gori v Kalu, gori v Kalu, saj veš kje je to ? Z Bogom, z Bogom (*odide*).

Valentin Hudournik : Sedaj pa dragi urlaubarji preden se poslovim od vas, vam jaz odslužen vojak, vaški župan, gozdni in poljski čuvaj, starešina, cerkovnik, orglar in vse skupaj toplo preporočam, da pozabite na gromenje pušk, na rožljanje sabelj in na vojaški stan, ter da se varujete ponočevanja, izgredov in posebno popivanja. Za to, da se ne bodo civilisti in oblastva nad vami pohujšali !
(*več glasov*).

Dobro, živijo !

Jaka : Dobro živijo. Hej krčmarica — vina na mizo — brž ga prinesite dokler je še nekoliko dneva, da nam ne bo treba popivati po noči.

Luka : (*v pogovoru s Podmelčevimi*) Primaruha sam gospod nunc je danes govoril iz Hudournika. Lepo posvarilo je dal mladini, in ko bi bil jaz urlaubar ostale bi mi globoko v spominu njegove besede. — Pijančevanje je res grda napaka. Kolikokrat sem se jaz rotil, da ne pokusim več vina — ali ona zelena veja, ki visi na vratih, lovi ljudi kakor muhe. Samo da obrnem pogled vanjo, pa mi stopi pred oči bedenj v katerem je mečkal očak Noe jagode iz Armenske gore ; noga se mi izdrsne, in padem od vseh strani vedno v krčmo. Žal mi je večkrat, grevam se in kesam. Kaj pomaga tudi pekel pravijo, da je pozlačen z dobrimi sklepi, hudič se tudi vedno kesa in greva in greši : Mislim si, no, pa pij naprej hudič in kesaj se, dokler ga je kaj, ko ga ne bode več pa crkni od žeje !

Mica : (*proti Valentinu*) Gospod župan vi mi zapeljujete mladino in odganjate pince ; to tudi ne gre. Vi in gospod nunc morala sta biti najstarejše korenine moje krčme, pa vedno drezata vanjo, kakor, da bi jaz res pekla satana v njej, dasiravno sta večkrat hvalila mojo pečenko.

Jaka : Dobro Mica. Živijo. To je pohujšanje, da bi gospod župan in vse skupaj, pustil na cedilu urlaubarje. Prvo delo usmiljenja je lačne nasititi in precej drugo žejne napojiti.

Mica : Jaz vas ne pustim stran, dokler vas ne vidim vsih do enega za mizo gori v veliki sobani, katere sem navlašč pripravila za urlaubarje in njihove znance ! Najboljše je nocoj na čepu.

Oliva : Kako so dolgočasni ljudje urlaubarji. Ta čas ko se tukaj šemijo bi bili lahko že izpraznili sodček, ki je na čepu, kaj ne mamica (*Mica in Oliva odideta v krčmo*).

Luka : Nocoj je Mica izvanredno pri korajži. Pobasala bi rada če bi mogla vse svetnike v trebuhe urlaubarjev za drage groše.

Peter : (*svojemu očetu*) Očka nocoj se vam pristaje, da se nekoliko pomudite z urlaubarji!

Valentin : Moj trden sklep in moja dolžnost mi tega ne dopuščata.

Luka : Jaz postavim trden sklep na tvalo in porušim ga mahoma tudi če bi bil jeklen. Poskusimo (*pristopivši k Valentinu*) Tinče! ali se še spominjaš, ko sva se midva vračala od vojakov z drugimi tovariši? Bil je lep večer. Kaj ne?

Valentin : Kje so oni srečni časi! Peli smo mojo pesem o leseni nogi.

Luka : Da, da o leseni nogi! (*pristopi zopet k Podmelčevim*)

Jaka : Zapojmo o leseni nogi. — Hej krčmarica vina na mizo! Če ne, bo vojska!

Valentin : Saj je ne znate!

Nekdo izmed urlaubarjev : Teče nam kakor namazana. Peter nas jo je naučil v Benetkah.

Peter : Res očka moji tovariši pojejo dobro o „leseni nogi“.

Valentin : Pesem o leseni nogi so jo naudahnile Orjaške vile. Neko kvaterno soboto po noči zalotil sem jih v „Stajah“ ko so popevale. Pri-
sluškoval sem napevu skrit za nekim grmom, še tisto noč sem sanjal o napevu in drugi dan zvenela mi je pesem slajše, nego „angeljci na glas pojemo“, ki jo vbiram na orglje uže dvajset let v domači cerkvi. Ako je poznate hočem vam biti kapelnikom do belega jutra.

Luka : (*v pogovoru s Podmelčevimi*) Trden sklep je šel rakom žvižgat. Sedaj pa pojdemo mi na večerjo, da ne zmrzne. Po večerji padem jaz zopet v krčmo — in prav gotovo snidem se tu zopet s Tinčetom. Dotlej doprinese on vkljub trdnemu sklepu, če ne vsih sedem, vsaj šest naglavnih grehov. — Prmaruha da!

Pavle : Tovariši na svidenje.

(*Podmelčevi in Luka odhajajo; urlaubarji pod rodstvom Valentina zapojejo pesem o leseni nogi.*)

Lesena noga.

1

Vojaki se vračajo z vojske na dom,
razlega zvonjenje in topov se grom,
navdušene množice, radosti umete,
dero zmagonosne pozdravljat čete.

2

Na šarcih ognjenih vojvóde sedè
v zlatih opravah ko zvezde blišče,
se uspenjajo konji, v vis dvigajo vrata
ponosni, da nosijo viteze zlate.

3

In krasne meščanke, dekleta, gospè,
presrčnemu polku naproti hitè,
Obsipajo s cvetjem ga, z robci vilhajo
Smehljajo se sladko najslajše ko znajo.

4

Ko hrup se po mestu vzdiguje v nebò
tam starček v zakotju z leseno nogò,
prosjáci in poje, na orgeljce svira,
na nogo leseno se težko opira.

5

Na prsih mu sveti, svetinje zlatò,
al zanj se junaka ne zmeni nikdò,
solzan se na nogo leseno opira,
in poje naprej in na orgeljce svira.

6

Kje topov grmenje krvavi je boj,
tovarišev padlih nekdANJI je roj,
kje truma junakov v zemljo poorana,
sirota, kje noga ti je zakopana?

(*odhajajo v krčmo; Odmor.*)

VI. PRIZOR.

Noč.

Nastopijo Mara in hčeri Jelenka in Savka Vilar, Grgo Smokvica stari Vilarjev hlapec; poslednji nosi svetiljko.

Grgo : Če se je gospodar res izgubil najti ga je le na tleh; če pa ga ni na tleh, je znamenje, da še kje stoji na nogah. Ako je pa padel v vilino jamo, potem več ne stoji in ne leži, ampak mora leteti, ker vilina jama, — pravijo — da nema dna — globoka je do večne luči, ki naj mu sveti!

Da se je kaj tacega zgodilo, kar Bog ne daj — pa naj se zgodi! Korajžo moja dobra gospodinja; ga najdemo v prihodnje onkraj jame — ne da bi nam ga trebalo iskati svetilkaj!

Mara : Za Božjo voljo. Take mi ni napravil moj gospodar v 30 letih od kar sva poročena, nikoli, da bi bil izostal po pol noči iz pod strehe.

Slavka : Oh mamica jaz imam o vilini jami tako hude, hude slutnje!

Jelenka : Bog bodi z nami in sveti Socci. Nas varuj take nesreče.

Grgo : Mico povprašamo, ona nam utegne povedati kje gospodar tiči! (*napotivši se proti krčmi zakliče*) — Mica! — (*nastopi Mica*).

Mica : Kdo kliče — in kaj bi rad od mene ?

Grgo : Je li bil nocoj tu v krēmi Vilar ?

Mica : (*ugledarši Vilarjevo*) Kaj vidim ! Kateri vrag se je nocoj obesil ? Mara ti si tu s hčericama ? Ali boste kaj pile ?

Mara : Mojega soproga ni bilo danes domov.

Mica : Bil je tu z mešetarjem Gorjakom malo po solnēnem zahodu. Potem je odšel ne vem kam.

Mara : Moj Bog, kak strah in koliko skrbi mi prizadeva njegova odsotnost !

Mica : Kako ste vendar abotne skoraj vse poročene ženske. Ako ni moža domà koj v večernem mraku, mislite že da vam ga je vzela luna. Jaz sem bila celò zadovoljna, ko ga ni bilo do belega jutra. Bog se mu duše usmili, ko se je vračal domu razbijal je tako huddò, da mi ni ostalo od hišne posode nič drugega kakor samo črepinje. No, ko ga pa ni bilo — in le ni bilo, vedla sem, da je obležal kje na cesti in zaspala sem v miru.

Grgo : Hm v tem pogledu je Mica ročno in točno izkušena in ima prav !

Ako zna mož uzdrževati vinsko silo potem mu ni treba, da išče tlaka, dokler stoji trdo na nogah. — Če pa vino njega nese, — potem so mu tlà najboljša postelja. Dokler počiva, ne dela nobenemu krivice, čemu toliko skrbi.

Mica : Ti nič ne veš, Mara. — Nocoj so se vrnili domači fantje od vojakov — med njimi tudi Pavle Podmelčev in Peter Hudournikov.

Jlenka : Pavle Podmelčev, in mi ne vemo nič o tem mamica !

Savka : Oh — Pavle !

Mica : Kak globok vzdih je to !

Zarekla sem se, vzdehnilo se mi je po Petru Hudourniku !

No, Peter Hudournik je z urlaubarji v krēmi. Lahko jih vidite. Ustopite v suhoto.

Mara : Kaj so nam mari urlaubarji, meni je po mojem gospodarju.

Mica : Lahko noč ! (*odide v krēmo*)

Grgo : Pojdimo od koder smo prišli. Če se je gospodar izgubil, pa naj se izgubi. Samega sebe naj poišče, če hoče, da ga mi najdemo. Njemu je pač lahka stvar poiskati sebe, kder se nahaja, a nam je nemogoče dobiti ga, kder ga ni.

(*Grgo in Vilarjeve odidejo.*)

VII. PRIZOR.

Nastopita Valentin in Peter prišedša iz krēme.

Valentin : Tako, tako, dragi sinko, po tej poti dalje, prideva naravnost v peklenško brezdno. Ni treba posebnih lavorik in ognjenega mučeništva, da človek doseže ta cilj in konec. Dovolj je da padeš Mici krēmariči

v pest, ona te takò oskubi, da te satan prav gotovo udobi brez srajce v svoje roke. To ti je gnjezdo, v katero hudič stresa grehe ne le vse vasi, ampak jih donaša še od drugod, zato je tudi vedno taka gnječa v krčmi, da grešnik skoraj ne dobi prostorčka, da bi se usedel in mora stoje prazniti kozarce. Glej, da se tihoma in neopažena izmuzneva od tod, drugače zamudim še zvonjenje jutranje zdrave Marije.

Peter : Očka ! ni mogoče, da bi odšla skrivaj kakor tatova, ne da bi se še enkrat poslovila pri tovaršiji !

Valentin : Kolikokrat sva se nocoj vže posločila, vsaka zdravica je bila namenjena v slovò, pa sva še vedno tu. Postoj ! Čujem bližati se možke korake ! — Prokleta krčma pri „Netopirju“. Zadej so urlaubarji, spredaj morda, kdo, ki me odvrne od ljubega doma in od mehke postelje. Ena noga me vleče naprej, druga nazaj v krčmo. Bojim se skušnjave bolj ko greha. — Bog vè kdo se bliža ?

Peter : Luka Gorjak je, poznam ga po hoji !

Valentin : Smola ! Res, res, prav on je, njemu ni mogoče iz pota.

VIII. PRIZOR.

Nastopi Luka Gorjak.

Luka : (*ironično*) Lepo napreduješ Tinče. Čestitam, dobro jutro ! Čestitam pa le županu, ker krokanje in ponočno popivanje spada v njegovo področje. Župan mora biti korenjak v popivanju in najgoršemu pijancu kos ! Kadar pa moj nekdanji tovariš Tinček graja krčmo v obliki gospoda nunca, a pije v osobitosti starešine, in ponočuje pod pretvezo gorečega cerkovnika, češ, da mora biti zgodaj na nogah, ker ima izvabiti prvi jutranji glas iz velikega zvona, da opomni verne na molitev, onda se mu vsikdar pri zornici smejajo hripave orglje, ko škripljejo med petjem : kr .. kr .. kr ..

Valentin : Šleva pijana, kaj blebetaš.

Luka : To je krokar, krokar, krokar !

Valentin : Kakšen si, ves blaten in zamazan ?

Luka : Vedno enak, kakor vsakdanji kruh. Porečeš, da sem baraba — ali prav zato mi ni treba prelamljati trdih sklepov in bati se očitanja nedoslednosti.

Valentin : Od kod pa prihajaš ?

Luka : Od daleč ! — Postavi se v duhu na mesto, od koder jaz prihajam, dobro napitan in napit, potem kobacajse od ondot, zapletaj se, od zida v zid, valjaj se po cesti in lezi naprej in naprej v takem junaškem podjetju, do tle, pa dospeš v krčmo pri Netopirju trezen, izmučen, lačen in žejen, da bi od lakote pohrustal konja in požrl vso krčmo v enem odušku in še tolsto Mico po vrhu.

Valentin : Luka ! Luka ! duh je voljan, ali meso je slabo !

Luka : Meso je izvrstno, da je le želodec dobro podložen. Ako želodec popušča jo duh pobriše, zapre za seboj vrata, in oddide po svojih opravih — študirat visoke šole v večnost in se prav malo briga za grešne telo.

Valentin : Ti si predrzen, krivoverec in bedak !

Luka : Naj bo po tvojem ! Če je toliko bedakov med pravovernimi, zakaj bi ne bili zastopani bedaki, tudi med krivoverci. — Pusti jim to veselje !

Ali, ti pojdi k gospodu nuncu in poreci mu, da si občeval po polnoči pri Netopirju v krčmi z mešetarjem Luko Gorjakom, odgovori ti, da nema zadostnih blagoslovov, da bi te mogel odvezati od takega greha. Navede te na škofa, da te osebno nabije se svojo pastirsko palico !

In za to mržnjo, ki jo goji gospod nunc do mene mu jaz prirejam ženitbo in krste se svojo mešetarijo.

Valentin : Aha ! Si zopet kaj novega izmešetaril ?

Luka : Da, da ! Podmelčev in Vilar postala sta nocoj dobra prijatelja. — To je moja zasluga !

Peter : (*vznemirjen*) Kaj ? Podmelčev in Vilar nista si več sovražna ? Poprej bi se bil človek smrti zmisllil !

Luka : Ko smo sinoči korakali s Podmelčevimi proti njihovem domu, srečali smo se slučajno s Vilarjem. Ko nas je opazil, rad bi se nas bil izognil po stranski poti, ali ni imel časa. Pograbil sem ga za roko in srečno ulovil desno Podmelca; tlesknili sta siloma roka ob roko ; in držal sem jima sovražni roki dolgo, dolgo v svojih pesteh kakor v kleščah !

Stala sta nema drug drugemu nasproti v taki zadregi, da nista znala ziniti besedice. Vse bodi pozabljeno, grmel sem jima na ušesa — in Minki, dobrosrčni Minki stopila je solza v oko. Po mnogem prizadevanju čutil sem, da ni potreba več mojih klešč. Razvezal se je jezik Vilarju in dal je od sebe glas. Naj bodi z Bogom — pozabljeno vse. — Večerjali smo pozneje skupaj in bili prav židane volje ! (*skrivnostno*) In ako bode Vilarjeve dvojčici zadovoljni Videli bomo dva lepa para

Peter Tudi Savka ?

Luka : Jlenka in Savka ne bode ulekli ploha za prihodnji pust !

Peter : Nemogoče ! Savka ne mara za Štefana.

Luka : Ha, ha. — Kaj se včasih ne stepejo celò lončki ? če ne bosta mogla živeti skupaj po golobje, bosta živela po sračje !

Valentin : Ta novica me res zanima. Ne bomo imeli več preprirov radi senožeti. Iz tega razvidim, da prihajaš iz Orjaka. Spremila sta s Podmolcem Vilarja domov. Menda ga nista pustila samega laziti po tako nevarnih krajih po noči.

Luka : Spremila sva ga samo do en četrt ure hoda, bliže od njegovega doma. V Stajah se nam je pripetilo nekaj groznega. Orjaške vile so nas baje očarale. Korakali smo od Podmelca do „Staj“ vedno trije, a v „Stajah“ videl sem nas četorico, vsih na enem kupu, tako da nismo mogli ne naprej ne nazaj. Enemu od nas padle so od strahu hlače čez kolena. Ne vem je bil ta Podmelec, ali Vilar. Za nekoliko časa nisem videl več žive duše kakor samega sebe. Pred menoj je pa hodila vinska trta s koreniko in koreninami; na vsaki mladiki nosila je lep grozjd črnega grozdja. Jaz sem hodil za njo kakor v snù, kamor me je vodila in segal brezuspešno po jagodih, ki so se mi vedno umikale. Malo pred vasjo izginila je prikazen in uzbudil sem se nekako iz snà popolnoma čvrst in trezen kakoršnega me vidiš sedaj stati pred seboj. Primaruha da je res!

Valentin : Orjaške vile so jo to pot dobro pogodile. Težko si se pregrešil zoper vinsko trto z neizmernim popivanjem in prav zato naj bi te sama vinska trta iztradala in izpametila!

Luka : Že zopet govori iz tebe gospod nunc! Pokaži vsaj enkrat svoje pravo krokarjevo obličje!

IX. PRIZOR.

Pripojeta Martin Vilar in Juri Podmele „Prijatelji zdaj veseli bodimo“ i. t. d.

Martin : Živijo Orjaške vile in pobratimija pod njihovem pokroviteljstvom. Največa sovražnika sva si bila in danes sva zopet dobra prijatelja. — Govori Jure!

Juri : Danes „v Stajah“ bila sva hipoma spremenjena v skopca, ki sva se grozovito butala ob čelo drug drugega; še sedaj me boli glava. Ali zavela sva se kmalu svoje človeške naravi in postala zopet dobra prijatelja. To je navadna burka Orjaških vil! (*Nastopi Katra, ki nese pred seboj krstno opravo*).

Katra : Ljudje božji še ste tukaj. Čujte, čujte čudeže in strmite. — Oh komaj dišem od strahu! — 40 let sem že babica, ali nikoli se mi ni še kaj takega pripetilo.

(*Prihrume iz krčme Mica, Oliva in urlarbarji*).

Mica : Katra se vrača iz botrinj! Potovala je črez Staje po polunoci. Čujmo kake dogodke nam donaša iz onih samotnih pustih krajev!

Katra : Ko sem vrnivša se iz Kala dosegla Staje, padla sem med roparje, obkolili so me in stali z nožmi nad menoj. Zahtevali so od mene grozdja in jagod. Rotila sem se jim, da v tem času trta še ne rodi, ali vse ni nič pomagalo!

Oliva : Hu! ali vas niso ubili? Kar mrzlica me trese od groze!

Katra : Misliš — li, da so bili to pošteni roparji? To so bile le slepilne slike, ki so mi jih risale pred očmi Orjaške vile. Ko so se razkadili

roparji, stopil je pred me velik črn bik, ki me ni pustil naprej. Ali jaz sem mu neustrašeno držala pred gobcem to krstno opravo, že tolikokrat blagoslovljeno, v katero se ni upal zabosti svojih zavitih rogov. Vohal je in vohal, ali dišalo mu je preveč po blagoslovu. Ko je videl da pri meni nič ne opravi, spulitel je napvsled v oblake!

Valentin : Nisi morda vidila skopca, ki sta se trčala?

Katra : Tega mi ni bilo dano viditi. Bog ne daj, da bi vse videli, kar se godi po noči v Stajah.

Luka : Mojo sliko so vile grdo zamazale, tvojo, Katra so popolnoma zgrešile. Mari bi te naslikale kot hudičevo nevesto, ki je baje še v svojej visoki starosti samim klepetanjem spravila pod zemljo sto vragov. Da bi ta zastarela cula, katero nosiš vedno pred seboj znala povedati vse, kar si jih ti svoje žive dni omesila, odkrila bi marsikaj.

Katra : Povedala bi tudi to, da si ti v ravno tej culi, o katerej toliko zabavljaš, ležal, ko te je moja pokojna mati, ki je bila tudi babica kakor jaz, nesla krstit.

Mica : Dobro si mu jo zabrusila Katra!

Valentin : Čudne reči se dogajajo v Stajah! Orjaške vile počenjajo uprizarjati izgrede. Povod jim je dala to pot vaša prenapitost; iz nje sta se izcimila skopca, bik in vinska trta. Hahaha.

Katra : Le smejajte se — ali čuvajte se, da se vaš smeh ne spremeni v grenke solze! Ko vidimo izvanredna znamenja na nebu, pravimo, da se bliža sodni dan. Ko se srečavajo kralji in vladarji sveta in se prikazujejo zvezde repatice na obzorju, je vojska že v kovačiji. Da se je iz dolgoletnega sovraštva dveh vaških veljakov kakor sta Vilar in Podmelec izkvasilo kar čez noč izkreno prijateljstvo, katero bodi zapečateneno se ženitbami v njunem potomstvu, o čemur sem jaz imela vže večkrat hude, hude sanje in slutnje, vse to ni po dobrem. Kaj pa porečem o današnjem dogodku v Stajah?

Luka : Nekaj je prouzročila vinska trta, nekaj so že tudi Orjaške vile dodale.

Katra : Ko izleze medved iz gnjezda je pomlad tu! Vilar in Podmelec nista bila vže leta in leta čez prag svojih mlinov. Kar naenkrat prelevila sta se v ponočnjaka in izgrednika — Urlavbarji roje — pobožni starešina zatajil je svoja načela in ukrenil jo na krivo pot — jaz vaška babica mudim se v tako sumljivem času tu pri udovi Mici, za katero je vže davno odzvonilo — Orjaške vile klatarijo se okrog in prikazujejo se ljudem — gospod nunc spi, ko mu njegov cerkovnik kaže za hrbtom roge, vse to — pomnite dragi vaščani — so zla znamenja, ki napovedujejo strašne dogodke, ki se pišejo našim krajem!

Luka : Seveda, predsodki vaške babice dobijo za vsako, če tudi čisto nevažno okolnost, srečne in nesrečne številke njene loterije.

Mica : Jaz pa verjamem besedam naše babice, ki izvirajo iz prepričanja in izkušnje. Nje slutnje napravile so celò na me globok utis. Pojdivi Oliva in zaprivi krèmo preje kakor po navadi.

Luka : Mica ima težke slutnje, da ni pri urlavbarjih več grošov. (*Nekateri glasi med urlavbarji*) : Mi imamo v tem pogledu najboljše prepričanje.

Jaka : Hajdimo. Poprej ko se zatvori krèma, poprej nam se odprò vrata za prihodnji ustop. (*Mica in Oliva v krèmo zaprevši za seboj vrata, drugi na razne strani*).

X. PRIZOR.

Nastopite Zorka in Ljubiea.

Zorka : Vdahnila preljubemu sem sladke sanje,

da v snu bi mene ljubico spoznal,

da spanja tenko moje bi mu tkanje

in moj pogled in dih vonjav zavdal,

da lica žar in vitko mu telò

zavzelo za me ga hudò, hudò.

Podaj mi sestra zrcalo čarobno,

da vidim kakšne bile so mu sanje ?

Ljubiea : Ne gledaj sanjam sèstrica v obraz,

lažnjive večkrat so in goljufive ;

kar čisto steklo zrcala ti kaže

ja ubežna slika tvojega obličja,

ki zginja in trepeče in beži

kot žarkov svit jo ziblje in podi.

Zorka : Po zrcalu jaz hrepenim čarobnem

in ne po steklu njemu le podobnem.

Ljubiea : Čarobni svit, v čarobnem zrcalu

zvonov se jutranjih zelò boji

kdor v vanj še zrè, ko zvon buči črez plan

je pahnjen z lepih sanj v nesrečen dan

Zorka : Ne boj se sestra jutranjih zvonov

težak, globok je sen cerkovnikov ;

glej zvezdice na nebu se bliščijo,

prespal zvonar pa zdravo bo Maijo.

Ljubiea : Mirò, sestra dalje mi ne krati,

iz svojih rok jaz zrcala ne dam,

ker ostro mi zabičala je mati

naj tajnosti nikomur ne izdam.

- Zorka :** V gorè se mamica je napotila
s hčericami sfrlela v zlati grad,
sto milj hodà, kjer čuva teta vila
v zemljò globoko zakopan zaklad.
- Ljubica :** Sto milj hodà, nam miglej je očesa
čvrst ptičji uzlet na zemljo, iz drevesa.
- Zorka :** Hitrejše, ko zabliska zagrmì
v blsteče steklo vtopim jaz oči,
ne skrivaj dlje ponočnega mi tkanja;
v njem ugledam sebe, — če o meni sanja.
- Ljubica :** Živ strah me je in misel me pretresa,
da ti pokažem pekel, al nebesa.
(podavša Zorki zrcalo)
na, uzemi steklo, hitro v vanj poglej
in v njem osodo svojo si oglej
- Zorka :** Gorje ! v mrzlem zrem kristalu znan obraz,
žari se mlinarce prekrasna slika. —
za njo orglar drvi, a ona se mu umika
gorje, gorje, da ona nisem jaz !
(rrača obupno zrcalo Ljubici)
- Ljubica :** Brez trnja rože ni, brez žarkov solnca ni;
ljubezen ne gori brez ljubosumnosti
al, pesem moja ta ti bodi uteha,
če se po tuji sreči tebi zdeha.

poje :

1
Vsejala sem rmeno zrnce
tja na gredico ;
pognalo je zlato perice
s krasno cvetlico.

2
Prišel je mlinar gorski sin
utrgal je žvečko ;
v njedri utaknil jo v spomin
Ljubici dečko.

3
Mlinarca zlata deklica,
z rožice drobne
pila je med omamljena
moči čarobne.

4
Mlinarca, zlata deklica
zvečka naj zala,
spomni te, — ko boš objemala,
jaz bom jokala.

Opomba : Žvečka ali svečka (nigela damascena Gretchen im Busch) po ljudski govoricì cvetlica s katero se vile rado kinčajo. Sreče je v ljubezni, kdor najde zvečko, kojoj je vila sama usadila.

Zorka : Oj, oj, sestraica tudi ti si globoko pogledala v zrcalo. (*paje*)

Al nocoj so zvezde zlate
šle z valovi se igrat,
al je luna ž njimi v svate
v dnò morjà šla vasovat,
da v globini vse blišči se
globlje, ko moje oči se
v dnò pogrezniti mogò ;
kaj z iskreče mi odsvita
duše v plamenit požar ?
v dnù srca ljubezen skrita
za te vnema se orglar !

Obe : Oh ! kar cvetja ž nje pognalo
vse je uzal vihar sebò
morja brezno pokopalo
mojo srečo in nebò.

XI. PRIZOR.

Vilina kraljica Osveta, in druge vile med kojimi Živa Vasila in prejšnji vili.

Osveta : Od kod hčericí ? Kaj godí se z vama ?
sestric ste družbi dale vè slovò !
na plesu rajanju je udrta jama,
kjer vama mesto je odločeno ;
ko v hrupu me obhajamo soboto
ve v tiho mi pobegati samoto ;
nam brusite in sebi smrten nož
al vama je zavdal povodni mož ?
Al vaji škrtat spremenil v divji kozi,
ko ga v vročini brencelj zbol pod rep
je, da po grižah in pustinah vaji vozi
od ognja steke, maščevanja, slep ?
da švigamo nad zemsko tugo mračno
nam podelil je stvarnik bitje zračno.

Ljubica : Visoko — mamka ptičica leti
in vender nizko, nizko obsedi.

Zorka : Skor do oblakov sega vilin grad
in vender v dom nam je globok prepad

Živa : Kraljica slavna, tega ti ne veš
kar meni šepnil je zbadljivi jež
in zvita mi zaupala lesica :

Da, ko ljubezen mlada se uzbudi,
po kotih rada skriva se, beži —
ej — mamica, sestricama nič ni,
ko marča mucki ste zaljubljeni.

Ljubica : Posmehom me strupenim ti moriš.

Zorka : In mene mučiš stegaš me na križ.

Osveta : Ljubite luno, zvezde, kras nebà
in zlato zarjo jutranjo ljubite
na gori, ko objemlje prvih žarkov svite
po cvetju v dolu z roso se igra ;
ljubite slavca tožnjo, ševe žvrgoljenje,
ko ga v oblakih ziblje hrepenenje ;
ljubite rožno dobo mladih let
v spomladi oživiljen vesoljni svet,
a dana vilam stroga je postava
v pogubo, smrt, če ni ljubezen prava.

Ljubica : Saj v ognju se ljubezni vsa topim
srečnejša le, silneje ko gorim.

Zorka : In moje čustvo vrè iz globočine
planti v požar neugasne bolečine !

Živa : Kar vidve čutite ognjen je kes,
da igrico ljubezni jemljete za res ;
ko jaz prikažem se na trepetliki
pastirci godijo mi na piščali
in pesmi zlagajo o mojej diki.
Ko jim zgubilo je moj sled okò
me žalostni na trg iskat tekò ;
med tem se ukradem tiho mej drobnico
in splašim v beg ovčico za ovčico ;
kdor hče bedakom biti kos
naj zvesto vodi jih za nos !

Zorka : Zdravnika za me v naši ni deželi

Ljubica : In moje rane nikdo ne zaceli.

Osveta : Hej v zlate kupice nalij Vazila
najslajšega, kar nam ga trta je rodila ;
če hčerkama zaudal ni sam ognjeni zmaj
povrne spet se jima v dušo, prejšnji raj.

Vazila : Na Hvarski gori jagoda je porojena
po matici uplemenjeni je odgojena
pri repkanju v vinogradu seljaka,
ki v polni luni na trgatev čaka

in grozd pusti na trdi materi,
dok v njem že sladko vince dozori ;
sok hrani zlata unuka v gorski steni,
moj glas začuje, ko do nje zazveni ;
postrežne vile po zatišjih skrite
sem v blisku Hvarsko kapljo donesite.

(Prikažejo se vile strežnice ; prva nosi vrč, druge pletenice s posodo).

Vila z vrčem : Od daleč prepodil se k nam je glas
odzivamo se klicu, evo nas !
Črez gore in morje smo v blisku priletele
da ustrežemo kraljici viline dežele.

(Potem, ko se je poklonila Osveti, naliva iz vrča kupice, ki jih jej podajajo vile strežnice. Prva kupa biva izročena Vozili, katera jo podà kraljici Osveti, vsaka nastopna kupica biva podeljena dotični posamezni vili).

XII. PRIZOR.

Osveta preden pije : Iz joka so žlahtne trtice
le te se rodile solzice,
v zlati posodi
iskrè se žarè,
smrt daja nezgodi,
kdor pije iz nje ;
do vrha naliž
do dnà jih izpiž
in srči življenje
pozabi trpljenje
v tej biserni kopi
spomine vtopi
vsih žalostnih dni *(pije, druge vile jo posnemajo).*

(Poje vilin kor nazdravljaže Zorki).

Oj Zorka pozabi, pozabi
in Ljubico sestro povabi
ljubò, kot nekdaž
spet z nami na raj ;
v veselju pri luni prenoči
do jutra, ko dan se napoči,
v črno morjè
naj zgine gorjè !

Zorka (poje) : Oh moje gorjè
je vzrastlo na zemlji trohljivi,
v celoto moj duh neumrljivi

ž njim spojil se je ;
v zemljo pa je smrti obrnjena ost,
med nami sestrice pretrgan je most ;
da usoda nemila
bo mene unorila,
te slutnje užiga
pogasiti, ni ga
al, vi ne sodite

Pomilujte !

Druge vile : Zvezdè ostrmite !

Čujte, čujte !

Ljubica : K Božanstvu vzdiguje se pot strmenita ;

potrošena z trnjem s krvjo vsa polita ;
so vroča, ognjena, pekoča jej tla,
ko peta junaška je vanjo zašla ;
po zemlji se vleče opolzla ta steza
gosenci na lik po njej težko se pleza,
je gosto obraščen sled hrabrih stopinj,
ga išče in najde le človek trpin.
Zastonj ples, vrtenje po praznem je zraku,
življenje cveti le na skalnatem tlaku,
zato sem utelesena šla med ljudi,
da ž njimi točiti smem solze in kri ;
le v borbi krvavi osoda preblaga
junaštvu ustajenje je smrt ali zmaga !

Osveta :

O joj, za vaji ni ga leka
zaljubljeni ste v človeka
na veke bodi mi proklet
kdor utrgal cvet je mladih let ;
mu vest nemirna težka bodi,
zapade smrtni naj osodi,
na morju požri ga vihar,
na suhem uniči ga požar
v vanj udri grom ob uri hudi,
da v prah pepel v nič se zgrudi
in v hipu ure nevpoštete
ga najdi strašni dan osvete.

Ljubica in Zorka :

Zakletve te plan gorostasni
usmiljeno nebo pogasni

človeka nama ne pogubi,
ljubezni kerub prosi zanj
pa rajši naji sami izgubi
al smrtnih pšic ne trešči vanj
človeški nravi umrljivi,
podlegle sve, sve sami krivi.

Druge vile :

Čujte to je jek ljudi
iz prepadov k nam bobni
bitje Boginj vam nebeško
v kri zavrelo je človeško ;
tak v človeku je napuh,
ko mu v telu ustaja duh —
do Bogov se povišuje,
dokler zemlja ga zasuje ;
je ljudem ljubezen strast,

izdajalstvo, laž in past;
lahkonožna nezvestoba
stalno spremlja jih do groba;
svet ponuja stud in črt,
v slave kip, uklesano smrt,
glejte ko vaji prekane
črni zemlji ste izdane!

Zorka :

Mora v zemljo, kar trohljivo
s smrtjo posejano njivo,

ali vsega konec ni
boj premine, mir živí.

Ljubica :

Ni v prahu vse končano,
kar s človekom v grob pobrano,
slavne mu je smrti kit
večnega junaštva svit.

Vse vile :

Slavne mu je smrti kit
večnega junaštva svit!

(Zagrinjalo pade).

Drugo dejanje.

(Na razpotju med Orjakom in Podmelci. Ozadje gorat svet. Pod hribom nekoliko uzvišeni nad dolino se vidijo Podmelci. Razvalina gradu se vidi na hribu v ozadju na desno, Podmelci na levi strani.)

I. PRIZOR.

Nastopita Grgo Smokvica in Šime Oblokar. Prvi prišedši iz Orjaka, drugi od Podmelcev.

Grgo : Kam Šime? Menda ne k nam na Orjak! Zelò bi te potrebovali. Rešeta puščajo. Lanske setve so nam hudobne vile izmozgale klasje, da je zrnje tako drobno, da bi lahko uhajalo skozi iglino uho.

Šime : Kako pak! kaj pak! krpati je treba krpati. Od kar nosim hlače vedno sem moral krpati, bodi svojo drugo kožo da ne izleze z mene, bodi rešeta, ko puščajo.

Grgo : Da bi te vrag pozobal. Imaš ti dvojno kožo?

Šime : Kako pak! kaj pak! Od kar se poznam, nisem nikoli spremenil svoje obleke. Taista rase in se debeli z menoj od samega krpanja. Zategadelj zovem jo svojo drugo kožo.

Grgo : To navado si posnel gotovo od ovčà!

Šime : Kako pak! ksj pak! od revnih ovac, od katerih si bogata gospoda izposojuje dragocene obleke. Človek v svojih capah ima vedno nekaj ovčjega na sebi.

Grgo : Si-li bil kaj pri Podmelčevih?

Šime : Kako pak! kaj pak! — bil sem, in naročili so mi, da povem Vilarju, da pridejo danes na Orjak!

Grgo : Čudno, da se mi ni niti en samkrat zdehnilo. Na Orjaku in v Podmelcih oboji enih misli! Mene so pa Vilarji pognali v Podmelce, češ, da se napotijo oni tja doli.

Šime : Kako pak! kaj pak! Če ti pojdeš in jaz pojdem, potem ostanejo Vilarjevi in Podmelčevi lepo doma.

Grgo : In ne pridejo skupaj do sodnega dnè — ali tedaj ne na Orjaku niti v Podmelcih, — ampak tam daleč v dolini Jozafat!

Šime : Kako pak ! kaj pak ! Ti se vrni nazaj potem pridejo Podmelčevi gotovo danes na Orjak !

Grgo : Ne boš Šime, Grgo se ne vrača zlahka, ko se je enkrat kam napotil !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Vrniva se obadva nazaj, pa pridejo Vilarjevi v Podmelce !

Grgo : Čuj dobričina ! Kaj se ti zdi o tem zbliževanju mej Vilarjevimi in Podmelčevimi ?

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! — zdi se mi, kar se vsem ljudem dozdeva. Svate bomo imeli ! Stari Vilar je zaljubljen v svojih pet mlinskih kamnov, pa jih za kinč obesi za vrat svojemu prihodnjemu zetu Štefanu. Njegova soproga nori za Pavletom. Mladi se uzamejo in bodo mleli za 10 mlinskih kamnov.

Grgo : Haha ! orjaške vile pa utegnejo zaustaviti oklič. Savka je grob, nihče ne vè, kje jo čevelj žuli. Če se tudi na videz udà očetovi volji, jej je srce nabasano z dinamitom. Zapali se v odločilnem trenutku in raznese na tisoč kosev vse dogovore s Podmelcem.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Savka je neupogljiva, kadar se proti komu postavi po robu — in v Pavleta — če je res kar pripoveduje vaška babica — je baje skrivaj zaljubljena neka Orjaška vila. Tudi Savki je narejeno.

Grgo : Midva Šime pustiva Vilarjeve in Podmelčeve naj se ravna po svojem.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Mene ne bo danes na Orjaku in tebe ne v Podmelcih.

Grgo : Taka je ! Midva kreneva po tej poti, ki pelje v vilino vas !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! — ne da bi nama trebalo nositi pošte, pojdejo Vilarjevi in Podmelčevi sami z doma in morajo se kje srečati na poti.

Grgo : Midva pa na frakelj !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Na frakelj pa na frakelj (odideta).

II. PRIZOR.

Nastopijo Martin in Mara Vilar. Juri in Minka Podmele. Srečavši se na razpotju se Mara in Minka objamete in poljubiti,

Martin : (podavši roko Jurju) Dobro srečo Juri k današnji snidbi na razpotju, in še pet mlinskih kamnov !

Jure : Rožani mir, in mojemu mlinu srečen tok. Zadovoljen bi bil s petorico. Da bi le Rožana ne bila tako huda ! O deževnem vremenu pojaha nam vseh pet koles, da ne moremo z delom naprej !

Minka : Kdo bi bil kedaj rekel, ko sve mladici zahajali po tej cesti na Orjak v mlin, da postaneve obe mlinarjevi soprogi, da se še le koncem toliko let snideve ravno na tem mestu, kjer sve si obljubovale nekda, da se pobotrive pri prvem povelju.

Mara : Oh koliko vode je poteklo odsilnal v strugo. Nesrečen spor za senošet v Vilah nama je porodil prvo dete sovraštva, ki nama je našantal soproga ! Prva si ti povila dvojčka Pavla in Štefana. Za sedem let pozneje imela sem jaz dvojčki Savko in Jelenko.

Minka : Res čudne so Božje poti — Slava mu ! Ko sta se soproga prepirala sve midve molčali in dobro je bilo. Akoprem se nisve pobotriale, ostale sve si vendar dobre prijateljici na tihem !

Juri : (*proti Martinu in Mari*) Kako da nista naju počakala doma ?

Martin : Hotela sva vama prihraniti težavno pot na Orjak ! Ni-li vama hlapec Grgo sporočil, da prideva v Podmelce k vam ?

Juri : Nikakor ! ni duha ni sluha ni bilo o njem v Podmelcih.

Minka : (*proti Martinu in Mari*) Kaj pak se Šimetom ? Ali vama ni prišel povedat, da dospemo mi na Orjak !

Martin : Ni ga bilo videti ni z rešeti ni brez rešet !

Minka : Kam neki je obadva megla zanesla ?

Juri : (*proti zakonskima Vilar*) Zakaj pa nista privela seboj tudi svojih dvojčic ?

Martin : Jelenka ima siljeno opravilo v mlínu do pod noč, ali pustila sva jej rečeno, da jo pričakujemo proti večeru v Podmelcih ! Savka je šla obiskat neke sorodnike v vas. Tudi ona se oglasi proti noči v Podmelcih.

Jure : Midva z Minko sva pa rekla sinovoma, naj se pozneje odpravita na Orjak.

Martin : Vse se ujema popolnoma. Ako ju srečamo, jima namignemo, naj ideta deklicama naproti. Mladi se vže med seboj pomenijo, kakor jim ljubo in drago (*odidejo v smeri Podmelcev*).

III. PRIZOR.

Nastopita Štefe in Pavle prišedša po poti iz Podmelcev.

Štefe : Med nama dragi brat, naj ne bodi nikoli nikakega prepira. Kakor Abraham Lotu, ti porečem : ako ideš ti na desno, ostanem jaz na levi.

Pavle : Jaz nastopim pot proti Orjaku, kjer se srečam z Jlenko.

Štefe : Medtem počakam jaz tu, dokler se vrne Savka iz vasi ! (*Pavle odide*).

Štefe : (*sam*) Kajn je umoril svojega brata Abeljna. Oh jaz — jaz ljubim srčno svojega brata, in vendar, ko pogledam v svojo dušo, zglašam se sam nad seboj huje, nego je upil bratomorni Kajnov gréh v nebo po

maščevanju. Da ljubim Jelenko — bratovo prihodnjo nevesto — da jo ljubim skrivno — hudo — strašno. — Oh ta grozna misel — uzbuja v meni čut, večne sramote; zagrinjam jo pred njo in svetom v nemi grob nedosežne tajnosti — ali — kako prikriti jo samemu sebi? kako zatreti skrivnega črva, ki mi gloda na vesti, kako umoriti v prsih ljubezen, ki gori za te, Jelenka? Nemogoče! nemogoče! Tedaj razsajaj naprej pregrešna strast, trpinči in muči me nezadolžena moja krivda, sežgi me ljubosumnje in mojega terpljenja ne bodi konec, dokler mi ne upoči srce od boli in žalosti, a hlimba ti se ne plaši in me ne izdaj, ko si bodeta v moji bližini presrečna ljubimca stiskala roki, ko bode Jelenki srce utripalo za brata in padem jaz žrtva nesrečne svoje ljubezni! *(ko se ozre na ono stran, od koder vodi cesta iz vasi)* Glej Savka je že tu!

IV. PRIZOR.

Savka in prejšnji.

Štefe: *(podarši Savki roko)* Dobro došla Savka!

Savka: Na zdravje Štefe!

Štefe: Samo zaradi tebe stal sem tu na straži. Rad bi govoril s teboj na samem.

Savka: Saj vem kaj mi imaš povedati; na vse sem vže pripravljena!

Štefe: Je li res? Kdo ti je povedal?

Savka: Oče, mati in vsi ljudje! Pilo se bode nocoj v Podmelcih na najino kožo! Vidiš da vem že vse.

Štefe: Nekako zbadljiva se mi dozdevaš Savka! Ti cikaš na medvedovo kožo. Menda ti ni žal, da ti oče zapiše mlin na Orjaku in postaneš moja žena in blagonica na očetovom posestvu?

Savka: Živela bova kakor brat in sestra!

Štefe: Krasna deklica si. Krepostna in čedna tudi, spretna gospodinja, vešča gospodarskim razmeram v mlinu. Boljše neveste bi si jo ne mogel izbrati!

Savka: No! Ako ti je prav — le ali čuj Štefe! Ko bi si ti posikal nevesto, ki bi te tudi srčno ljubila!

Štefe: Ni jo na svetu!

Savka: V srce se mi smiliš Štefe, da moraš prav mene uzeti za ženo in ne kojekoli drugo dekle.

Štefe: Zakaj drugo — ko je med nama že vse gotovo? Vse se s časoma poravna, ko se bova drug družega izpoznala! Da nisi le srca že kam drugam oddala!

Savka: *(se zdrzne)* Nisem — ne nikdar več ... Oh ko bi ti vedel Štefan, kako jaz presrečno ljubim svojo sestrnico Jelenko. Življenje bi za njo dala — srce me zaboli ... in smili se mi ona vsikdar, ko jo imam v mislih in sama ne vem, od kod to prihaja.

Štefe : Ljubezen med brati in sestrami je lepa čednost. Za to se ti ni treba plašiti. Jlenka si šteje v srečo, da vzame mojega brata.

Savka : Oh nje sreča gane me do joka — uznemirja me in ujeta, ker bi jo videla rada srečnejšo in srečnejšo. Trpinči me vest, da jej utegnem jaz biti v čem na poti. Ko bi mene ne bilo, ostala bi ona blagonica na očetovem premoženju in sama bi živela s Pavletom — sama.

Štefe : Savka ti jočeš — duša ti je prenapolnjena tuge. Jaz te ne razumem ! Ako sem te v čem ranil obžalujem odpusti mi.

Savka : Med nama ni bilo žal besede Štefe — ali — usliši mojo prošnjo — ne veži se z menoj — ustavi se namenjeni ženitbi.

Štefe : Ne morem in ne smem Savka ! Dal sem besedo tvojemu in svojemu očetu in lastnemu bratu, da uzamem tebe in nobene druge za ženo.

Savka : Tedaj naj se zgodi, kar ste sklenili. Zapišite okličji in podpišite mojo smrt. *(odideta)*

V. PRIZOR.

Nastopita Pavle in Jlenka prišedša po poti, ki pelje iz Orjaka v Podmelee. Vodita se za roki in deklamujeta, gredo kakor na šetnji.

Pavle : Poglej Jlenka smelo mi v oči
v njih ni laži, ni hlimbe ni zvijače.

Jlenka : Bojim se angelja, ki v njih gori
mej cvetjem često skrivajo se kače.

Pavle : Naj jezik se zaraste, če ležnjiv
zvestobo zlati ljubici prisega

Jlenka : Al — če s prisego govor le ganljiv
solis — kar je ljubimcev stara šega ?

Pavle : Pa brez prisega mi veruj, da rad
bi za te v plamenu se dal sežgati

Jlenka : Tedaj si ti predragi moj zaklad :
A večna skrb, da kdo mi ga ne skрати

Pavle : Daj srkati mi ustnic tvojih med
poljubo — milost — sladkemu izkaži
(jo hoče poljubiti).

Jlenka : *(umaknivša se zakrije z roko obličje)*
Mi rdečica obseva lica cvet
Ognjen tu kerub uhod poljubo straži

Pavle : Pa reci deklica da ljubiš — reci „da“,
da vedno zvesta meni boš ostala

Jlenka : V besedi „da“ ljubezen trepetala
Kolkokrat sem ti že to molče priznala !
(odideta)

VI. PRIZOR.

Nastopi Luka Gorjak.

Luka : Glej, glej, solnce zahaja in se utaplja v Podmelcih, zagorelo mu je lice — ima ga že kakor jaz malo preveč pod kapo. Presneto ne bodi! Zgrešilo je pot iz zapada na vzhodu! Kaj je to? Sem li tu sam tujec v Jeruzalemu? Podmelci lezejo v hrib in Orjak se zvraca v dolino! Orjaške vile so obrnile svet narobe. Zmedle so mi pot! Pač, ena drži na desno druga na levo. Šime mi je dejal, naj idem na Orjak, Grgo — v Podmelce. Od kar svet stoji držala je vedno leva v Podmelce, dasiravno se mi vidijo Podmelci nocoj visoko povišani in Orjak globoko ponižan. Hudič je bil premeten mož, na levo — je dejal — in šel v pekel. Na levo pravim jaz in pojdem naravnost v nebesa — v Podmelce, da pokažem hudiču, da sem jaz v pijanosti bolj navihlan kakor on, ko je bil tešč in trezen!

VII. PRIZOR.

Nastopi Peter Hudournik.

Peter : Stoj!

Luka : Kdo si ti, ki mi ukazuješ stati? Jeli si kedaj videl, da je Luka Gorjak padal? Maja se že maja, ali tudi naš zvonik se je že majal o času potresa — a še vedno trdno stoji na svoji podstavi, kakor Luka Gorjak na svojih podplatih.

Peter : Luka! nikar se ne tegoti. Nisem te hotel razžaliti. Pojdi naglo v Podmelce in razderi, kar si naredil. Savka ne sme pred oltar brez mene. Jaz jo ljubim neizmerno. Ako se ona uda Štefanu, se jaz ustrelim, skočim v vodo — obesim. Podvizaj. Tam doli dobiš tudi mojega očeta ki je šel na pogodbo za pričo. En cel stotak Luka, če se ti posreči.

Luka : Oga! Ti si Peter! skala! hahaha — pa bi rad trikrat gagnil za eno samo dekle. Vidiš jaz bi žensko prej trikrat zapil, nego en samkrat za njo umrl. Ti si bedak. Na vsak prst jih imaš lahko deset takih kakor je Savka! Žal, da nisi zadel na trezno, ali tudi v meglenem vremenu dam ti lahko dober svet.

Peter : Svetuj mi Luka, svetuj mi naglo, da ne izblaznem.

Luka : Peter, pojdi se kopat!

Peter : Ti se norčuješ z menoj, ko jaz umiram v strašni muki.

Luka : Resno ti svetujem. Pojdi se kopat! Vnel se je v tebi požar. Treba je vode in žigogascev. Bolje da se sam potukneš v vodo, nego bi ti jo utegnili drugi ulivati na unete možgani! Pravim ti v tvojo tolažbo, da Štefan ne bo imel nikdar Savke za ženo!

Peter : Oh! kako si mi olajšal dušo Luka!

Luka : A tudi ti si Savki zadnja briga!

Peter : Koga pa ljubi ?

Luka : Zapah, veš kaj je zapah ? Ona sama vè, kje je čevelj žuli. Savka je grob, ki je zaklenjen živim in se odpira le mrtvim, ko jih ima zasuti ! Bog vè kak junak je usidran v njenem srcu, da ga ni mogoče izvabiti iz zatišja na dan. Mešetar Luka je v vsej stvari dosegel le toliko, da se Savka do gotove meje ne bode upirala očetovi volji.

Peter : Kje je ta gotova meja ?

Luka : Tam pred oltarjem, kjer se bedaki mešanega spola v zavesti, da niso dobili glavnice vežejo s prisego na plačevanje visokih dosmrtnih obresti.

Peter : Da bi mi bila dana le prilika priti se Savko v dotiko.

Luka : V Staje pojdi čakati, če se ne strasiš Orjaških vil. Ondot se vrnejo prav gotovo pozno v noč Vilarjevi domov, kajti v Podmelcih bo nocoj pojedina.

Peter : Izvrstna misel. Urlobarje zberem in prepevali bomo v Stajah, dokler dospè Vilarjeva družbina.

Luka : Ali čuvaj se, da te Orjaške vile ne prekrizajo načrta (*odideta Luka proti Podmelcem, Peter proti rasi*).

VIII. PRIZOR.

Sprememba prizorišča, kaže prostorno križišče v Stajah — v bližini na levi podrtina starodavnega gradu. Na Orjaku ; jama poleg grada je obraščena z grmovjem, okolica gorat in gozdnat svet.

Nastopijo vile nagajivke na čelu Živa.

(*Pojejo*).

Vest k nam hiti izpod gore	mej njimi ustajajo zdravice,
Podmelci vabijo v svate,	da radost kupice prešinja,
prizganih kresov se zlate	ko kapljica za kapljo zginja ;
publični griči — v dolu trate	možje in žene in device
in mej razklanimi gorami	ga pijejo ;
v samoti divni tam pod nami	mej krepkem pritrkávanjem,
šumi, šumi Rožana burna	živahnem zafrkávanjem
kot deklica oskrobljena	zvenè kozarci steklenice,
oprečana, našemljena,	govori bruhajo iz duš,
v življenja vihri nesigurna ;	nasilno, smelo trtno uš
šumi Rožana se hučuje	pobijajo ;
v dolini jek se jej spakuje ;	odmeva jek od gorske šume ;
veseli gosti tam nocoj	„Pij kumica nalivaj kume“ !
požirkov štejeje, nebroj ;	

Živa : Orjak in Podmelci snubijo. Za naš rod je to usodapolno dejstvo. Dvojica naših sestra zagledali ste si tja nekam v človeštvo ter oskrnili svojstvo Božanstva. Kraljica Osveta rolni od svete jeze in se je zarotila da pogubi vsacega človeka, ki bi stopil ž njima v pobratimijo (*mного glasov izmed drugih vil*) čujte, čujte !

Živa : Evo me orodje matere in kraljice Osvete ! Da istaknem kdo sta ljubljenca nesrečnih sestra, ukradla sem se ponoči v suhoto vaške babice, ki je celò v spanju zelò zgovorna in gostobesedna. Zalotila sem jo, ko je ravno sanjala in piskala skozi nos, ter so ponočnjaki prislužkovali pod oknom, da se naužijejo nje krasne godbe. V sanjah je mrmrala te le besede : Peter ! Peter ! ne nori za Savko. Ona te ne mara. Vila Zornica te ljubi. Pojdi v Staje. (*Več glasov izmed pričujočih vil*)

Čujte ! čujte ! Kdo je taisti Peter ?

Živa : Mladi vaški orglar in odličan pevovodja !

Več glasov : Čujte ! čujte ! Kdo je ljubljeneц druge nesrečne sestrice ?

Živa : Nisem še popolnoma izvohala. Diši mi pa po moki iz Podmelcev.

Več glasov : Čujte ! čujte ! mlinar !

Živa : Posestrime rojenice, ste li bile pri žibelki obema ?

Vse tri vile rojenice (*hkrati*) : V Podmelcih nikoli ! Ne spada v naše področje !

Živa : Tedaj povejte nam, kakšno je bilo vaše usodno prerokovanje mlajšemu orglarju ?

Prva vila rojenica : Početkom živa bila je beseda,
z besedo svet postal je trda skala,
na skali pečat mojega obreda
poljub je usodni utisnjen „kamen bodi“.

Druga vila rojenica : Ko luč nebeška žarke je prižgala,
je trdo skalo v ognju raztopila,
jaz sem goreče dete poljubila
za geslo dala strah mu „uteci usodi“.

Tretja vila rojenica : Kar v mojem hipu se na svet poródi,
poplávi in pobere vse povodenj ;
se skala potopi in ugasne ogenj,
ak dete, strah te ni „izgini v vodi“.

(*tri vile rojenice izginejo iz prizorišča*)

Živa : Vedežvanje posestrim rojenic je megleno in tajinstveno kakor nemila osoda, ki se rada skriva po zatišju bodočnosti, da od ondot nadoma in zavratno popade in pogubi žrtev, kateri je namenjena. Pozor sestrice ! Bližajo se človeške stopinje ! Odkar so se vrnili dopustniki od vojakov krožijo po gričih, prepevajo in nam kalè naše ponočne zabave.

Na čelu jim je mladi orglar! Nocoj ga dobimo v pest! Poskrijimo se po grmovju in uganjati hočemo ž njim in sodrugi svoje burke.

Vse vile fr (*izginejo v grmovje*)

IX. PRIZOR.

Nastopijo Peter Hudournik, Jaka Božičev, Luka Gorjak, Matko Sulič in urlaubarji pevci.

Luka : (*Med tem ko se pevci uvrščajo na sredi križišča*) Pri moji veri tu diši po smoli! Ako bi imel Mate le mrvico vesti, izpovedal bi odkritosrčno, kar je storil poštenjak Jona v starem veku, da se ga drži smola! Rekel bi n. pr. „vrzite me tja — le v jamo, ako hočete, da se vam ne zgodi nocoj kaj neugodnega zavoljo mene“. (*smeh med pričujočimi*)

Mate : Kaj zbadaš? Na! (*iznemlje iz žepa neka pisma*) Glej in čitaj tu pri luni, kako je Čuk udobil pravdo, ki sem jo jaz zagovarjal. Včeraj je potegnil od svojega nasprotnika 300 srebrnih čukov.

Luka : Hahaha. Danes popoldne pa sem srečal njegovo ženo Sovo vso objokano, češ da je njen soprog davi med oranjem izgubil vsih 300 čukov!

Mate : Se že oglasi poštenjak, ki jih najde!

Luka : Kaj še! Zaoral jih je! Škoda da nima izgubljeni denar lastnosti zrna, ki usejano v zemljo, uzraste zopet in dozori v mnogo stročen sad, potem ko je bilo že segnjilo! (*proti Petru*) Peter! Če ti kaj izpodleti ne dolži mene, glej smolarja!

Peter : Pozor fantje! luna gleda v nas z velikimi očmi, ne sme jih pripognivati zaradi nas. Zapijmo ji Ponočnico.

(*Pojejo, skrite vile spremljajo petje*)

1

Bleda luna nekam roma
ž njo gre zvezdic sto in sto,
devo spremljajo od doma
menda v svate ž njo gredò.

2

Črez gorè jo vodi cesta
zvezdami pokropljena,
po njej pelje se nevesta
žalostna zamišljena.

3

Sklanja se nebò, podviza,
da nevesto gre objet
nad glavò jej vence niza,
v lučicah gorì yes svet.

4

Ona tiho pa dviguje
pred nebeški se oltar,
ko nekdò za njo zdihuje
deklica nikar nikar!

Luka : (*ploskaje z rokama*) Još, još! Takih glasov ne dajo od sebe naše cerkvene orglje niti, ko zahrume z vsemi trobenticami pri slovesni maši na dan vsrksa!

Mate : Pohujšljivo petje je to in nič drugega. Nedolžno in čisto nebo, a da se ne sramuje objemati deviško deklè na javni cesti v pričo veseljnega sveta. Kaj še le bleda nevesta ! Komaj se je napotila polagat prisego zvestobe, visoko v oblake, že trpi da jo nekdo, za hrbtom zapečuje v greh !

Več glasov mej pricujočim : V jamo s kritikunom !

Jaka Božičev : Pevke naprej ! Hočemo jih videti — in jim ploskati do zore ! Pevovodja jih je najel, ter nam jih je skril, da nas iznenadi.

Več glasov : Pevke naprej !

Peter : Ne bodite abotni ! Jaz sam sem presenečen, in ne vem od kod prihajajo ženski glasovi !

Luka : Orjaške vile so ! Orjaške vile ! bebci !

Več glasov : Nemogoče ! Pevke so, pojdimo jih iskat.

Luka : Le idite, ali varujte se viline jame ! Jaz in Mate vas hočeva spremljati, dobri priči, da jih ne iztaknete.

(odidejo vsi razen Petra)

X. PRIZOR.

Peter Hudournik in vila Živa, ki se prikaže od strani villne jame ter ostane nekoliko oddaljena od Petra.

Peter : Kdo divno rajsko ti bogojavljenje

čarobnih solnčnožarnih si oči,

da skozi neprozorno mi življenje

sijajem svojim segaš mej ljudi ?

Sem uborne kože jaz, človeški plod,

brez slave in zaslug, neznan povsod.

Kaj s tvojim me Božanstvom naj zbližuje,

v čem moje naj ime se odlikuje ?

Živa : Po petju ptica se pozna, ne po imenu,

vrlina ti tiči v krvi in plemenu ;

ime je last le tvojega patrona

s pridevkom znanega očaka Simeona ;

prišel je k nam iz jutranjih dežel,

nekoč postavil se je trikrat v tajbo,

prej ko petelin dvakrat je zapel ;

pri tem pa ulogo je igral lukavo,

ker je trpel, da Bog mu tepen naj bo

samò, da svojo kožo reši zdravo.

Peter : Ti moje rodoslovje znaš natanjko,

na pamet kot računar poštevanko.

Živa : Poznam te dobro, bolj me še zanima
izmeriti do duše pobratima,
zato povej kaj tvoje pesmi bilo
je v ubranih glasih pravzaprav sprožilo ?

Peter : Ak petja glas z besedami se strinja
na mojo te ljubav naj jek spominja.

Živa : Haha ! Ti ljubiš ! Ktero ? — Močno ? — vroče ?

Peter : Njo ! toplo — da topleje ni mogoče !

Živa : Kje ti je dekle venčano v kraljico !

Peter : Povsod ; ker ustaja z jutranjo danico,
zapada z žarnim solncem na zahodu,
ko dan trepeče v nočnem preporodu,
o njej srce neumorno vedno sanja,
povsod podoba njena me preganja.

Živa : V popisu dekle se mi razzodeva,
ki moč Božanstva bitje jej obseva ;
vkovana v zvezde njena je palača !
kar zemlje se drži, v zemljo se vrača !

Peter : Ta ostra pšica mi ne uzbujta kesa,
da ljubim deklico brez upa nade,
da štrnoglavim sam v zemljò propade,
ko ona bo povzdignjena v nebesa.

Živa : Junaška tvoja je ljubav, neskončna,
vsa ogenj, plamen žark, toplota solnčna,
ki v lastnem svitu se raztaplja in gori,
da milijon svetov od nje živi ;
zato iz tvojih srčnih bolečin
postavim živ ti neminljiv spomin ;
izročim rojstnej tvoji te usodi :
junaštvu v čast in slavo „kamen bodi“.

(Živa izgine, Peter ostane na mestu kakor okamenjen).

XI. PRIZOR.

Nastopijo Luka Gorjak, Jaka Božičev in dohodniki (urlaubarji). Peter Hudo-urnik stoji na mestu trdo kakor kip. Luka in Jaka se mu bližeta prva, za njimi dohodniki.

Jaka : Peter ! Kam so ušle pevke ? Stoji kakor da bi bil k zemlji pribit. Zamaknjen je ! Peter ! Daj uzdrami se !

Luka : Peter ! *(prijemši ga za roko)* Ti si skala ! — Ta pot ne bo lagala vaška babica, ko poreče, da je čula pri tvojej zibelki šepetati vilo

rekšo, da boš nekdanj skala! (*Nekateri izmed pričujočih se dotikajo Petra kakor da bi se hteli prepričati, kaj je na Lukovi trditvi resnice*).

Več glasov : Resnično okamenel je ! Skala je !

Luka : (*se odkrije drugi ga posnemajo*) Fantje ! Klobuk raz glavo ! Izzujmo čevlje, kajti sveto je mesto na katerem stojimo, posvečeno ne-umrljivim vilam !

Matko : Jaz zatožim vile radi skalovitega umorstva !

Več glasov : V jamo s kritikuonom !

Luka : Želeli semo si leta in leta, da bi dobili kedaj vsaj enega svetnika izmed svojih. Toliko jih imamo pa skoraj vsi tujci ! Evoga domačina ! Postavile so mu vile večni spomenik !

Vsi : Slava mu ! Živele Orjaške vile !

Luka : Bog te obvaruj Peter. Pri Vilarju na Orjaku, ko se vrne obitelj iz Podmelcev, bodi še nocoj osmina v tvoj spomin ! (*odidejo na desno. Takoj za njimi prihajajo od leve strani Mara, Martin in hčerki Jelenka in Savka Vilar, par za parom*).

Martin : (*ko se mimogredè nekoliko ustavi z Maro poleg Petra*) Glej ! Glej ! Glej ! Dali so nam novega svetnika ! Kar čez noč nam je uzrastel ?

Mara : To je baje sveti Ciril !

Martin : Nikakor ! Sveti Ciril ne ide na stražo brez brata Metoda. Drži se ponosno, kakor sv. Avguštin na pratki. Ali lonca mu ne dostaje na glavi. O svojem času sem se pritoževal županu, da nemamo niti mezinca od kakega svetnika na Orjaku ! Dejal je, da ga dobimo, ko si ga ne bomo pričakovali. Izposloval nam ga je nemudoma ! To je vse njegovo delo ! (*nadaljuje z Maro svojo pot*)

Savka : (*mimo gredè poleg Petra proti Jelenki*) Saj to ni noben svetnik. Peter Hudournik županov sin je. (*skrivnostno*) Ko govori z drugimi sem mu jaz vedno na jeziku, a ko je blizu mene, ni besedice iz njega. (*Vilarjevi odidejo na desno*)

XII.

Nastopi vila Zorka ; Peter Hudournik, še vedno zamožen.

Zorka : On je ! Otrpjen — mojih uzdihov — kip

leden in mrzel — kakor skala trd,

je sestra Živa ga zaklela v hip,

povila mu telò v kamnjeno smrt.

(*objemivša mu desnico*)

Življenje roka v roki ti razpredi,

ljubezen mojo dečko vso izvedi ;

ko angelj tuge grobljem te obsiplje

na srcu se ogrej, ki zate utriplje.

(Naslonivša mu glavo na prsi in objemša ga)

Polagam glavo svojo ti na grodi,
čuj dragi me, spet živ in srečen hodi!
Usmiljeno nebò z menoj se joka,
a ti ne zreš v očeh solzà potoka?
Zastonj ječanje v nemo gluho noč!
Božanstva šini životvorna moč,
da živo iskro iz usten mi požene
na ustne, ki naj v dušo te zadene:
Tak zemlja v cvetju se zbudi in snubi;
ko oživljena spomlad jo poljubi;
znak časti hrepenenja, zlatih nad
na ustne utisnem ti — ves svoj zaklad.

(Ga iskreno objame in poljubi na ustne)

Peter: *(kakor probujen iz snà)*

Kdo rajska deklica si ti. Od kod?

Zorka: Iz jame sem domà — dekle od tod!
Nekoč od doma jemal si slovò,
odhajal v širi svet si med vojake,
večerno solnce je uniralo,
v poslednjih žarkih jaz sem trepetala
in štela težke tvoje sem korake;
takrat sem dragi prvič te poznala,
ganile so me tvoje solze vroče:
oj srečen kdor pred devo srčno joče!
Odsíhmal za teboj drvim povsod,
bil za me je osoden tvoj odhod!

Peter: Kako ti divno bitje je ime?

Zorka: Sestre nazivljajo se Zorko me!

Peter: Jeli očka, mamica ti še živè?

Zorka: Sirota očka ne poznam,
ali hudò mamico imam,
ki kara me razkačena;
ker v to sem vsa zaljubljena.

Peter: Oj Zorka zase vsega si me unela,
v poljubu tvojem utaplja se ves svet,
dekleta za me nima ga dežela,
da tvojega doseže lica cvet;
pa tudi, če bi bilo je lepote
na zemlji, najti tvoje ni milote;

kder svetš ti, tam solnce mi zahaja,
ker lepši je od solnca tvoj sijaj,
milejši je od zarje tvoj smehlaj;
brez zvezd nebà, brez tebe ni ga raja!
pozabil sem na zemljo in nebò,
ko sem zagledal v tvoje se okò;
vrnila duh si mrtvemu telesu,
le v tvojem čital solzo sem očesu!
Na veke Zorka ves ostanem tvoj,
in zate rad grem v vodo v ogenj v boj!

1. 2.

Zorka :

Nikar me ne pozabi,
kder križajo se poti,
ko usodne vile vabi
oneganje v tihoti;
na pir gredò,
sladko pojò,
ljudem osodo meljejo.

Nikar me ne pozabi,
ko moti te skušjava,
k dekletu drugem vabi
ljubezni strast nezdrava;
čuj slutnje glas,
ne hodi v vas,
sicér nezgoda pojde v klas!

3.

Nikar me ne pozabi,
ko vihra noči kasne
srcà pogum oslabi,
na nebu zvezde ugasne;
takrat na moč
upij na pomoč,
dotlej preljubi lahko noč!

Oba : Prisegi je vsemir navzoč,
v spominu večnem naj ostane
ločitve najine prerane
pozdrav nezaben „Lahko noč!“

(Zagrinjalo pade).

Tretje dejanje.

(Dogaja se na Orjaku, v Vilarjevi suhoti; prostorna kmečka soba; na primernem kraju stojita kolovrat in miza.)

I. PRIZOR.

Nastopita Grgo Smokvica in Šime Oblokar,

Grgo: Danes sta prišla na ogledi Pavle in Štefe; z gospodarjem krožita okrog po vinogradih. Savka pričakuje Katro, da donese po starem običaju kolač teti Urški v Kal — in jej razkaže zlatanino — Jlenka pojde še le prihodnjo nedeljo. Katra je utepla gospodinja v glavo, da ni sreče, ko se dvojčki omožiti hkrati, da bi tudi hkrati nosili kolač. Seveda to ne diši po kolaču, ampak po prazni veri. — Moj Bog koliko ovinkov in oneganja, predno se dvojica uzame v zakon. Naši prvi stariši pa so se možili bosí in nagi!

Šime: Kako pak! Kaj pak! Ta čas niso poznali kolačev!

Grgo: Pa — misliš li da vse to obotavljanje kaj hasne? Hm! Savka ni za Štefana!

Šime: Kako pak! Kaj pak! Štefan je za njo.

Grgo: Nikakor ne! Dokler ni kolač načet, se zaročenci še vedno lahko skesajo. — Ne verjamem, da tetka iz Kala načne kolač, preje ko pojde Savka pred oltar.

Šime: Kako pak! Kaj pak! Tetka ga ne načne, ker ima slabe zobe, a nje soprog rad grudi kolače Bog! (*Šime odide*).

II. PRIZOR.

Nastopi Martin Vilar in prejšnji Grgo.

Martin: Grgo! Ti ostaneš nocoj v mlinu pri delu! Jaz odidem takoj v Podmelce. Izročim ti svojo suhoto.

Grgo: Hišo, mlin in žival uzamem rad v svoje varstvo, ali gospodinja in Jlenko izroči komu drugemu. — Jaz sem prestar zato, da bi tolažil ženske, ako se zopet zakašneš in bi te bilo treba iskati v pozno noč z lučjo okrog po samoti.

Martin: Ta pot bodi brez skrbi. Obvestil sem že Maro, da naj spi v miru, če bi se utegnil kje zamuditi.

Grgo: Dobro! Dobro! Srečno pot jaz grem h kolesom (*odide*).

III. PRIZOR.

Nastopi Savka, in prejšnji Martin Vilar. Savka prinese seboj dva povezka v belih prtih, v vsaki roki enega.

Savka : Očka! dopolnjeno je! (*polagaje en povezek na mizo*). Tu je pripravljen kolač za tetko Urško iz Kala — (*polagaje drugi povezek*) tu so moje koravde in moja zlatanina, da jih po materinih navodilih razkažem tetki! Pričakujem Katro, ki me ima spremiti v Kal.

Martin : Prav tako! Srečno potujte s Katro, in Bog te čuvaj na poti in povsod moje dobro dete! Ali, ne hodite na bližnico po dolini črez most, temveč uberite pot po rebbru okoli hriba. V poldrugi uri dospete pri hladu v Kal. Črez most, pravim nikar, ker je poslednji dni hudournik narasel. — Jaz odidem v Podmelce, mejtem (*podavši roko Savki*) z Bogom Savka!

Savka : Z Bogom očka!

Martin : (*ki še vedno stiška hčerkino roko*). Solza, ki ti igra v očesu mi je priča, da iskreno ljubiš in spoštuješ svojega očeta. Še enkrat: z Bogom Savka!

Savka : Z Bogom očka! (*Martin odide*).

Savka : (*sama*) z Bogom! — Morda poslednji krat! Kako slovesno in žalostno mi zveni v glavi očetov pozdrav, kakor votli glas zvonov, ko spremljajo mrliča v grob — oh, kdo mi odvali težak kamen od srca! — očetova volja sili me, da se odločim za možitev, za novo dolgočasno, pusto življenje s Štefanom. Vse moje skrivne misli in čutila streme pa za Pavletom! — Od tod moj notranji boj, moja bol — moje gorje — in neznana slutnja, da bom nesrečna vse svoje žive dni! Le smrt je v stanu rešiti me iz tega mučeništva. — Čuj materine stopinje se bližajo! (*Nastopi Mara, ki se napoti h kolovratu, sede in počne presti*).

IV. PRIZOR.

Mara in Savka.

Savka : Oj mamica! Tako tihoma in lahno ste prišli, kakor nekoč, ko sem še otrok počivala v postelji in ste se mi vi po prstih preblizali, ter rahlo sklenivši se mi nad glavo, skrbno prišluškovali, da li spim — dišem, ali budim — in, ko ste se prepričali, da je odprto moje oko in vam verno zre v obraz, — poljubili ste me srčno. Oh zlati prvi spomini nezavedenih otroških let!

Mara : In srečni utripljaji materine ljubezni!

Savka : Zakaj mamica, se vam je vedno solzilo desno oko, ko ste mi rezali kruh? In vas je obhajal strah, ko me je le za hip pogrešala skrbna vaša zenica? Tudi Jelenka vam je bila pri srcu uzraščena, ali

mene ste večkrat obožavali, objemali in poljubovali, nego njo — in vselej sta spremljala te mehkosrčne čine materine ljubavi jok in ihtenje — zakaj mamica? Zakaj?

Mara: Zato, ker si se mi vedno v srce smilila — neka nezapopadljiva slutnja krči mi dušo Savka, vselej, ko te gledam v lice, da se mi moraš smiliti, ne da bi vedela razloga zakaj. — Jelenko ljubim z veseljem, ali tebe z trpljenjem.

Savka: Nočem vam biti dlje nadležna mamica, dajte da vas še srčno objamem in poljubim, predno odidem (*objame in poljubi Maro, ki je ganjena do joka*). Ko dojde Katra, recite jej, da jo čakam doli v mlinu kder se poslovim od Jelenke. — Z Bogom mamica z Bogom! (*uzame povežka in odide*).

V. PRIZOR.

Nastopi Katra Bobkova s krstno opravo in prejšna Mara.

Katra: Bog s teboj Mara!

Mara: In s teboj Katra! Kakšne novosti nam donášaš?

Katra: (*ko je čela poleg Mare*). Vsa vas šumi danes o dogodku v Stajah. Kar se je Hudourniku pripetilo, kaj tacega nismo še čuli v naših krajih. — Čudeži se gode med nami!

Mara: Stvar je malodane vže pozabljena! — Taista se pretirava. Peter je baje zaspal! Ali pa ga je napadla kaka druga težava; ko mu je odleglo šel je zopet svojo pot.

Katra: Kaj pa da pozabljeno! Kaj pa da zaspal! Kamen je bil postal, kamen. — Ko so ga pa vile zopet omehčale, kakor cvetek na smokovini, onemil je in sedaj molči kakor zid. Pomisli, ravno kar sem mu povelja, da ponese, Savka kolač teti v Kal. On, ki je bil tako gostobeseden, ko se je le govorilo o Savki, je danes molčal in niti besedice ni bilo iz njega! Posla ima s kako vilo pravim jaz, zato mora molčati!

Mara: Zakaj bi prekrival, kar je videlo mnogo oči?

Katra: Vsako oko ne vidi, kaj je za zastorom, ki ga znajo iztkati vile, in vsako uho ne sliši njih skrivnostnega šepetanja, pevanja, mamljenja, namigovanja in zapeljevanja, in kdor vidi, mora djati usta pod ključ skrivnega razzodenja.

Mara: Kako to?

Katra: Tako in tako! Ako Peter pozna ime zaljubljene vile in ga kedaj izda, pogubi sebe in njo. Če izdana vila gre skozi ogenj se sežge, če plava v vodi vtone, če šviga po zraku se razleti, če se nahaja v vojski jo zadene smrtna krogla, in naj se že nahaja kjer koli si bodi jo nič več ni.

Mara: Naravski! Kdor ljubi priložnost v njej pogine!

Katra : Nasprotno ! Dokler vila tajno onéga*), plava v vodi kakor riba, leta vzraku kakor ptica, v ognju se je ne prime plamen, v boju se je ne dotakne meč, in jo ne prebije krogla ; po zimi jo ne zanete sneg, po leti jo ne preuzame vročina in kjerkolisibodi srečno živi tjevendan.

Mara : Moj Bog kako slabo vero imate v vasi o naših Stajah, in vendar, kako priljubljena in divna samota je to !

Katra : Res prekrasno je križivšče na Orjaku, — ali prenevarno, če človek ni oborožen s posebnimi blagoslovi ! Čuj in strmi kaj ti pripovedujem o njem : Ta čas ko smo po krstu tvojih dvojčkov imeli pri vas botrinje, vračala sem se jaz s to le krstno opravo pozno po noči domov. Ko sem šla črez Staje, postala mi je cula naenkrat tako težka kakor svinec. Komaj sem jo ulačila seboj in dospela žnjo v vas ! Grede mimo farovža, v katerem je še gorela luč — zavekalo je neko dete v culi — in pred menoj stala sta, kakor da bi mi jih bil kdo naslikal, dva tuja gospoda : „Katra ! Pojdimo krstit“ — me je skrivnostno ogovoril eden izmed njiju. — „Jaz pojdem za botra“, oglasil se je drugi. Kakor zmočena stopila sem v farovž, kjer so gospoda še kvartali, in kmalu za tim bili smo v cerkvi in krstili dete rajske lepote ne vem na kako ime. — Izšedši iz cerkve, poslovala sta se tujca in, ko sta odhajala, se je oglasil tisti, ki me je vabil h krstu rekši : Jaz sem Hu . . . Hudič — sem upila jaz za njim. Se li nisi bal križa — blagoslovljene vode, molitve, sveč in gospoda nunca ? — „nema moči do mene“ je odgovoril — ker je vašemu gospodu nuncu izlezila dušica iz srca v trebuh. Okašljal se je in zakrohotal — in izginila sta tujca. Ko sem prišla domov in hotela poviti dete — oj čudež — bila je cula prazna !

Mara : Nisi li nikoli govorila o tej stvari z gospodom nuncem !

Katra : Govorila, govorila, ali žal, da nikoli na tešče. Zato me je gospod nunc vedno zavračal, da sem bila pijana. Ali krstne knjige pač niso pijane in jasno podpirajo mojo pripovedko. Ravno na tisti strani, kjer je popisana uprašalni ponočni krst, je vse tako počeckano, da ni mogoče nič proizvedeti, ne o krščencu, ne o očetu, ne o botrih. Je že hudič tako zamazal, da se ne izve da je on kedaj sodeloval pri krstu. A gospoda nunca je sram, da ga je vrag premagal, zato molči !

Mara : Skoraj me spreleta strah za moji dvojčki, ko uvažujem, da se ti je kaj sličnega pripetilo tistega dne, ko ste bili, Savka in Jlenka krščeni. —

Katra : Z dvojčki je res križ. Pravijo, da ni nikoli obojica srečna. Ko eden poje drugi joče, ko eden živi drugi umira. Sicer pa nesreča

*) Mej primorskimi Slovenci pomenja, onegati negovati in posebno tajinstveno kaj počenjati.

nikdar ne počiva — ali, da nas je ni strah, nam je tim manje nevarna! Požuriti se nama je se Savko, drugači naji sreča noč na cesti (*ustanete*).

Mara: (*odhajaje s Katro med potjo*). Srečno potujte!

Katra: Mej tem ostani zdrava Mara (*odhod*).

VI. PRIZOR.

(Sprememba prizorišča. Križišče v Stajah kakor v prizoru VIII. drugega dejanja).

Nastopita Savka in Pavle; srečata se na križišču prihajavša vsak od nasprotni strani.

Pavle: Tam-le na „Vrhu“ pričakuje te Katra, ki si jo poslala naprej s kolačem. V pogovoru sem jo pustil s Štefanom. Obvestila naji je, da je že odšel tvoj očka v Podmelce.

Savka: Prav! — Pavle! Sedaj sva na samem in mogoče nikdar več. Čuj Pavle! Poslušaj me!

Pavle: Govori Savka, govori — in povej mi vse, kar ti je na srcu slobodno in odkritosrčno, kakor se iskreno potoži brat bratu in prijatelj prijatelju!

Savka: Ko bi le znala in mogla dostojno odkriti svoje gorje!

Pavle: Posnemaj nežno dete, katero se je komaj naučilo izgovarjati nekoliko besedi, pa ko le eno samo zajeclja, priljubi se vsakomur, kdor ga posluša.

Savka: Oh — Pavle Jaz ljubim hudo strašno . . .

Pavle: (*osupnjen*). Koga ljubiš Savka „Pe-tra? Ubogi Štefe!

Savka: Uf . . ne . . . ne Jelenko sestrico Jelenko — ljubim tako hudo, da bi rada dala življenje zanjo.

Pavle: Oh — Hvala Bogu — zopet dišem, kakor prebujen iz težkih sanj!

Savka: Vzemi ta povezek in izroči ga Jelenki! Vso mojo zlatanino n moje koravde naj razkaže ona teti. Jaz jih ne bom nikoli več nosila.

Pavle: Nikoli več! Tako bi se le grob izrazil, da ga ni ogrozna smrt obsodila v večno molčanje.

Savka: Grob je srečnejši od mene, on molči, ker počiva v njem tiha smrt, ali v meni cveti mlado, burno življenje, ki zatira srce in mi maši usta, da ne smem dati duška svojim čutilom.

Pavle: Ni si li bogata nevesta — krasna deklica, da sloviš daleč v okolici svojoj lepotoj?

Savka: Čemu je meni bogatstvo, čemu lepota, čemu ves svet, če mi jih ni dano uživati. Vzemi povezek — pravim, in daj ga Jelenki in, ako ga ona noče, oddaj ga prvemu beraču, ki ga srečaš na cesti.

Pavle: (*vzemi povezeke v svoje roke*). V shrambo jemljem te dra-

gocenosti in izročim jih Jelenki. Moja mamica ima dovolj takih reči. Tvoja sestra ti vrne dvakrat toliko, ko pojdeš pred oltar Štefanom. (*hoče oditi*).

Savka : Ne hodi še stran Pavle — samo še eno besedico iz mojih ust !

Pavle : Govori ! Govori !

Savka : Jaz te ljubim in umiram za te ! Ne morem drugače !

Pavle : Oj sramota, skri se, da ne mrkne solnce in ne zakrije svojega obličja beli dan. — Beži Savka, beži dlje ko te nesejo noge in, ko leže na zemljo temna noč, naj ne mine nikoli več, da ne posveti svetloba v dno tvoje duše in ne razodene svetlu zgražanja krvi ! — Sovraži me Savka — in drži se daleč od mene, sicer se ne upam več pred Jelenko (*odide naglo s povezkom*).

Savka : (*sama*). Kam naj se skrijem ? Kam naj idem ? Kam naj bežim ? Saj ni ga kota ne kraja na svetu, kamor ne bi šla senca moje sramote z menoj. S kakim obličjem pokazati se Jelenki ? S kakim očesom zreti v materini ljubezniv obraz ? Duri do njegovega srca so zaprte za vselej. Le ena sama pot zija pred menoj na stežaj odprta — konec hlimbe, smrt — kako blizu mene reži jama — o grozna misel !

VII. PRIZOR.

Nastopita prejšnja in Štefe Podmele.

Štefe : Tako globoko pogreznjena v misli Savka ! Razvedri se in raduj se dneva, ki v kratkem napoči, da postaneš moja nevesta.

Savka : (*kakor da se izdere iz težkih misli*). Uf ! Štefe ! — Ne muči me dlje z ostudnim predmetom. Ne maram za te — sovražim te iz srca da le črhneš besedico o zakonu !

Štefe : O čem drugem naj govorim se svojo zaročnico, ko so že zapisane in tečejo okliči.

Savka : Najine okliči niso potekle od srca in so le izraz tuje volje ; glas ljudi, dim, ki se razkadi brez užiga in plamena, ko je poslednja iskrica pomrla na tlečem oglju. Ti me ne moreš, — ne smeš ljubiti, ker te jaz sovražim. — Kakor brata bi te upoštevala, kakor moža bi te zaničevala do smrti. — Preč s krinko ! Pokaži se kar si, odstopi in imej usmiljenje z menoj ; lože je tebi pasti v nemilost najinih starišev, nego meni slabotni deklici.

Štefe : Smiliš se mi Savka, — ali tudi samemu sebi se smilim. Tvoja odkritosrčnost ginila me je do duše. Tebi je v srcu drugi, meni druga.

Savka : Olajšuješ mi trpljenje !

Štefe : A tebi je odpomoči. Za me ni je pomoči !

Savka : (*ognjeno*) Osreči deklico, ki jo ljubiš !

Štefe : Je soseda tvojega srca ! Oh — Jelenka !

Savka : (*zakrije z rokami obličje*) Usmiljeni Bog odpusti mi moj greh ! (*se zaleti proti jami*) Jama pogrezni na veke sramoto ! (*izgine za grmovje*).

Štefe : Savka ! Savka ! Stoj ! — Jama ! Jama ! Hu ! — Strmoglavila je že vanjo. Čuj votlo grmenje po jami, kakor bi težka topova krogla povita v volno butala ob skalo, in drla v dno. Čuj — kako škripljejo — se lomijo — hršče kosti lepega telesa, sad materine ljubezni, materinega trpljenja ! Udirajo se stene za njo — kako še vedno bobni, kakor bi gore metale svoje skalovje v jamo, da zasujejo strahoto obupa. Vedno dlje in dlje, globlje in globlje, izgublja se jek brenčanja — ginjeva — razdonelo je, — kakor da se je vse že razdrobilo v prah. Hu — le tihota, — smrt, diše iz jaminega žrela — in preganja me v strah in trepet ! Oh zakaj sem odprl brezno svojega srca ? Umoril sem jo z eno samo besedo. Kajn ! Kajn ! (*odide naglo na levo proti Podmelcem*)

VIII. PRIZOR.

Nastopi Peter Hudournik.

Peter : Izginila mi je bila že iz spomina Savka, a danes, ko mi je vaška babica pripovedovala da ponese kolač teti v Kal, zavrela mi je zopet kri za njo. Prva ljubezen ne usahne nikoli. Moram govoriti ž njo, vsaj enkrat, če tudi posljednji krat, da jej povem kako goreče jo ljubim, ter, da mi srce ne dà miru, dokler ne usliši mojo ljubezen. Dotečem jo na poti, ali pa jo dobim pri teti v Kalu. Vnamen jo in spreobrnem, — ali pa uzamem od nje slovo. A ustavi se noga in postoj nekoliko tu na križišču. Čar lepote, — vila Zorka usiljuje se mi v spomin ! — nje žuganje me plaši : „Čuj slutnje glas ; ne hodi v vas“. He ! prazne sanje — petje, godba, napevi — zvenenje v glavi, vse je bilo morda le delovanje krvi v spanju, ko sem se bil zamolknil, ter so se ponočne sapice in lunini žarki igrali okoli mojih usten in stekli v dozdevni poljub. Glej črni oblaki se zbirajo, na obzorju ! Treba naglo od tod. Po dolini črez most jo zavijem. Moram, moram še nocoj k Savki ! (*odide*)

IX. PRIZOR.

Nastopijo vile izuzemši Ljubica, Zorko in Živo na čelu Osveta.

(Nevihta, grmenje, blisk in tresk, šumenje oblakov in vodá)

(*poje vilin zbor*)

Šumi oblakov črnih let,

grmenje votlo stresa svet,

in bliskov užig in treskov udar

na zemljo puše sem vihar ;

in vriš pritiska, tuli, piska,
kot v rog bi trobil sodnji dan,
odklepal peklu plamen bliska,
da v strelah šviga hrib in plan;
nebò je zvezde vse poskrilo,
pretrgalo oblakom krilo,
in v plohi dere srd z nebà :
nam jama je oskrunjena ;
prerana smrt zapira pot,
človeška kri — nam brani uhod ;
za strast ljudi, za tuje grehe,
sestre ostale smo brez strehe ;
v zatišjih ždi vsa živa stvar,
zapisan dom nam je v vihar ! *(se razidejo na razne strani)*

X. PRIZOR.

Nastopi vila Zorka. (sama)

1.

Na križišče ni ga, ni ga,
koder kaže pot nocej,
sila vihre zanj me briga,
v dolu, reke nepokoj.

2.

Alj — nevihta bi prestala,
uklonila se rok, močem,
ko bi jaz ga zakopala
v presrečni svoj objem.

3.

V dolu pa je smrt na straži,
venec spleta žalnih rož,
ko ob most valove draži,
Hudomuh, povodni mož.

Petrov klic iz doline : Zorka ! Zorka ! na pomoč !

Zorka : Ojoj meni ! klic na pomoč
njegov je klic v strašno noč !
Usodni storil je korak,
pozabil opomin, nekaj !
Prelomil možko je besedo,
se vjel nesreči je na sredo.

Petrov klic iz doline opetovano : Zorka ! Zorka ! na pomoč !

Zorka : Nahaja se v smrtni sili !
Kak se mi ljubi v srce smili !
Lovit zanj, pojdem se z vetrovi ;
borit in ruvat se z valovi ;
kder utaplja se, — na mestu onem
ga rešim, ali ž njim utonem. *(izfrli na levo)*

XI. PRIZOR.

(Vremenska sprememba; na obzorju se kažejo sivosrebrni oblaki za kojimi se skriva luna, kar se čestokrat godi po nevihti.)

Nastopiti Katra in lepa Urška iz Kala.

Katra : (potoma) Kam je neki izginilo dekle? Gotovo se je skesalo po poti, ko me ni doteklo ter se vrnilo domov!

Urška : Moj Bog, samo da bi se ne bila Savka ponesrečila mej nevihto! Zlatanino je imela seboj. Lahko jo je tudi kdo okradel v tej strašni samoti.

Nastopi Hudomuh od leve strani, ko se je nekoliko približal ženama postoji na mestu pred njima.

Katra : Kdo si? če si peklenšček poberi se od tod. Nosim pri sebi blagoslovljeno vodo, — rože — svečo — od treh kraljev; da se te drži v resnici hudičev nos, ne smeš se muditi v mojej bližavi!

Hudomuh : Me ima nahod; nos mi je poln zraka in vode. Zaprta je voha vsem tvojim blagosloavljenim dišavam.

Katra : Nikakor! Le počakaj! (išče z eno roko po žepu pomagaje si z drugo da udrži krstno opravo) Naj dobim žeplenico, zapalim ti špajko pod nos! — da ti ne zadiši do peklenškega brezdnja, potem nisi vreden hudičevega imena. Sram te bodi!

Hudomuh : Le potolaži se Katra. Vsega tega blagoslovljenega orodja tebi ni treba. Dovolj je, da poveš, koliko let si stara, pa gre zadovoljno vsak hudič rad od tebe. Rajše bi se kdo zanimal za tvojo drugo, lepo Urško, ali, tudi ona je že odcvela.

Katra : Tedaj nočeš satan od mene?

Hudomuh : Nočem!

Katra : Zakaj nočeš?

Hudomuh : Zato, ker se mi ne ljubi.

Katra : Beži — beži! — ti nisi hudič — ti si šjema, pritepenec, potepuh, navadni slepar! Da si ti hudič, bežal bi pred menoj — kakor tristo hudičev — mej zagovarjanjem, — ali pa bi se z menoj pošteno in pravilno prepiral, dokler bi te jaz ugnala v kozji rog!

Hudomuh : Ne bom se s teboj prepiral Katra. Bodi uverjena: hudič pride pote še le tedaj, ko mu vse stare babe pobeže iz pekla, in ne bo imel več nikogar, ki bi mu pestoval otroke in kuhal prismojene žgance.

Katra : Ti si bedak in ne hudič! Drugače bi ne uganjal burk se svetimi rečmi, ampak pokoril bi se jim kakor vsaka druga poštena krščena duša. Ti nisi vreden mojega zagovarjanja. Škoda, da nimam pri sebi lopate.

Hudomuh : Nu! nu! Katra! nikar se ne huduj! Jaz nisem pravi hudič, odpadek sem od njegovega rodu.

Katra : Kako da ne ! Moja špajka zadavi najhujšega hudiča, tudi če se vrže v samega bika.

Hudomuh : Pravi hudič je bil še le moj ded. Ko se je nekoč kopal v Rožani, pustil je zarod v nekem ribjem jajcu. Od tega je potekel moj oče, in jaz sem njegov sin Hudomuh povodni mož ! Ker sta bila pa moj ded in tvoj ded prav dobra prijatlja, ohranili smo zakonski in postranski hudiči tudi potomce, — posebno tebe, v dobrem spominu.

Katra : Prav lepo se zahvaljujem na vaši blagonakljonjenosti.

Hudomuh : Glej tisto dete, ki si ti nekdaj nesla h krstu bilo je moje dete, spočeto po neki vili.

Nastopi Hujsk od leve strani.

Hujsk : Mudì se nama pajdaš. Morava v vodo ! Hudournik se zopet povrača v strugo.

Hudomuh : (*kazoč na Hujška, Katri*) Evo tu ti je moj kume Hujsk, ki podpihuje valove in goni reke črez bregove, da nama je mogoče včasih na zrak. On je držal ubogo dete h krstu — videla ga bodeš še nocej !

Katra : Prav ! Prav ! Ali, — ako bi utegnilo biti kedaj, še kaj postranskega, krenita rajši kam drugam, kajti jaz ne maram takih reči, posebno ne brez petice pod palcem. (*Hudomuh in Hujsk odideta na levo*)

Urška : Oh Katra ! da nisem umrla od straha !

Katra : Zakaj ? Saj niso hudiči tako hudobni, kakor jih slikajo. Vidiš, da me imajo celò v dobrem spominu.

Urška : Hu — glej kakšna svitloba prihaja !

Katra : Vile se bližajo pomaknive se tje kam v zatišje ! Gledale bove od daleč čudežem v obraz. (*odideti na desno*)

XII. PRIZOR.

(Vile strežnice donesejo na primerno okrašenih nosilih mrtvo Zorke. Ko so jo posadile na sredo odra jamejo jo opletati. Precej za njimi nastopijo druge vile med katerimi se odlikujejo po obeki Osveta, Živa in Ljubica. Mej opljetanjem se vile prikladno uvrščajo ozrog mrtve Zorke. Razun Žive nosijo vse vile seboj košarice z ru avim belo rudeče višnjevim cvetjem. Nekateri izmed njih drže v rokah tudi šopke od višnjevo — modrih cvetlic (žveček) — koje polagajo mej opletanjem ob zglatve in znojše mrtve Zorke).

Osveta : Solzè utopite, góre me pokrite,
da gledam v veke, vaše le globine,
kder vladajo tišine, tmine skrite,
kder solnca svit in vse življenje mine.
Je ravnokar žarel obraz cvetoč,
se že mrači jej lice v smrtno noč !
Kaj v neumrljivost nam je živa vera ?

Gladina je neskončnega jezera,
ki skriva v dnu praznoto, strah in smrt!
Božanstva moč se Zorko nam je uzeta,
nesmrtnost vil — pomenja grob odprt,
s pogubo nje je vsaka prizadeta,
ker šla za vse, je ena — vila — v smrt.
Grešil Rožane ni usodni val,
ki materi je dete pokopal,
a kruta roka naj je okamenela,
ki neumrljive vile ni otela!

Ljubica : Ko jaz sem prehitela v naglem begu,
je spala Zorka, mrtva vže na bregu.

Živa : Nezgodi v dolu jaz sem priča bila :
ko most porušila je reke sila,
orglarja hudournik je zajel,
v vrtenec videla sem ga zleteti,
v njem plesati, sukáti se vrteti
kot pérò, ko ga veter je objel ;
nastalo je v valovih kobacanje,
ruvanje, plavanje, potukovanje ;
naval voda, — in človek v grehu
se uspenjal je na vrh kot svinec v mehu,
klic na pomoč, — ogrožen klic njegov,
je tulil v srd razburjenih vetrov ;
mu Zorka na pomoč je prihitela,
planila v reko, da bi ga otela,
a vihra z ust mi uzela je besedo :
„izgini v vodi“, šla z njo reki v skledo ;
in zdajci voda je oba pokrila,
ž njim nehotè sem sestro jaz umorila ;
v žrelo reke šla sem po telò,
povlekla ga iz vode na zemljò.

Osveta : Sem pač na svetu jaz nesrečna mati,
da usodi hčerke moram vse izdati
al, tak strupena kot si vila ti vodena,
iz med hčerà ni bila še nobena ;
ti bič sestra si, žole od mojega telesa,
sad, ki je pal predaleč od drevesa ;
kder voda, vžig besnè in kača pika,
povsod nad tabo človek se spotika.

Živa : Kaj morem častna mamica zato,
da meni je prirojeno vse to?
Kar čisto ni kot solnca svitli žar
požgem potopim spravim v smrt in kvar;
pač Zorki sile bilo ni nobene,
da za človeka v reko se zažene
in, ker podleči moral on je usodi,
ni trebalo zanj puščat duše v vodi.

Ljubica : Na oder se mrtvaški ozri Živa
in mrtvo sestro utisni si v spomin;
na parah, ki sedaj molče počiva
v glasàn ti bodi, resen, opomin:
da je nje pad junaka, vreden kralja,
ki našel v bitki konec je življenja —
smrt njemu čast — nje od ljubezni vrenja
smrt, vredna je usmiljenja, sožalja;
glej v mrtvi, še izraz se razodeva,
kot bi zaljubljene oči za oknom skrite
bežeče v noč, bojè se zarje dneva,
iskale te, prosile odpuščanja;
na ustnih blelih tihi molk preganja
te v jok — iz trdosrčnosti kamnite —
in roki sklenjeni v spravi sveti
se zdè kot bi želele te objeti;
ne vsekaj mrtvi sestri globlje rane,
spomin pokojne naj do solz te gane.

Živa : Oj blagor mu, kdor z vestjo še otroka
tesnobo dušno lahko si razjoka,
a meni se o solzah več ne sanja,
od kar prebavila sem sad spoznanja;
na parah neumrljive vile ni —
da-li drugod je v zraku, vodi, v svetu,
naj ustane, pride, hodi, govori;
le živemu nje uklonim se pokretu
al, pred menoj, otrpnjeno telo,
mrlič — tvarina mrtva se vprizarja —
človeško truplo, kri, kosti, meso,
propala stavba — last brez gospodarja —
trohljivost vsa zapadla črvom v pašo
in zemlji v gnoj — v pretvarjenje prirodi,
kdor še verjame v vekovečnost našo,
v človeško smrt naj plune fej te bodi! (*odide na levo*).

Osveta: Oj Zorka ti nesrečno moje dete
božanstva žrtva matere Osvete!
ti bil je oče kakor jeklo trd,
človekoljubje tvoja, v breznu smrt.

Vse vile vsipajo iz košaric cvetje na Zorko in okrog nje pojejo :

1.

Trosite cvetje angelji,
mej rožmarin jo usadite,
solzami svojimi kropite,
naj v rajski rosi sladko spi.

2.

Ž njo zvezda umrla je neba,
zgubile kit smo slavoloka,
narava vsa za njo se joka,
ker angelj šel je iz sveta.

3.

Oj Zorka, Zorka miljena
iz klasa zrnice odbrano,
preranoj smrtjoj v grob pobrano,
ti zemlja bodi usmiljena !

(Zagrinjalo pade).

Četrto dejanje.

(Godi se v Stajah kakor v drugem dejanju. Prizor VIII.)

I. PRIZOR.

Nastopiti Živa in Osveta.

Živa : Gradu mogočnega, kje so zidovi,
ošabnih stolpov dulasti vrhovi,
prozorov jasnih raznobojni svit,
ki jemal solnčnemu je žaru vid;
kam zginil godbe je veseli hrup,
dvoran nastanjenih, kje žuboranje,
kje so zakladi, kje bogastva kup,
ostrog zvenenje, mečev, kam rožljanje
se razdonelo je? — so li nekdanji
železni vitezi svoj pir končali,
ki davili so kmeta pri oranji
in materam, za pseta, kri sesali?
Kje je nekdanja slava na Orjaku? --

Osveta : Glej! naša moč jo je preobsijala,
trdnjava v ruševino je razpala
na zgražanje opreznim in v posmeh bedaku!
Trohne mogotci, poleg njih orožje;
napuhu prah je in propast v podnožje.
Kdo zlomil je osode moč nad nami?
Podmelci komaj znatni kraj ljudem,
ki ležal vitezem je pod nogami,
postal dandnès je novi Betlehem;
v njem rastejo značaji nam jekleni,
ki sili se ne uklonijo nobeni;
okoliš ta, gora dolin, posestvo
stoletja vil Orjaških je kraljevstvo;
tu samotar sam ureja steze hoje,
slobodno rod časti Boga po svoje;
nad streho dvojčkov naša zvezda sije,
osode tmo, nje večni svit prebije.

Živa : (*skrivnostno*) Pod streho dvojčkov se morilec skriva,
če v sanjah vaška babica ne laže;
ogroznega se nekaj tam osniva,
kar vilo Ljubico v sramoti kaže.

Osveta : Strupeni jezik se naj ti zarase,
da tvoj izraz je kriv izmišljotine,
razuma dar na veke naj ti zgine,
če je krepost razcepil v tenke lase,
da vzore v kito hudobije vpleta,
ki hčer mi in človeka v smrt zapleta.

Živa : Saj vem, da mi porečeš, da sem zlobna,
ko v zasčito starodavne časti
razsajam, davim, kakor smrt hudobna;
ne klanjam joka se oblasti,
čeprav srce pri srcu umoriti
zahtevala od mene bi dolžnost;
pravici vsak je čut srca prikriti,
ker terja to pravičnosti ostrost.

Osveta : Načel teh sličnost z mojimi se brati
samo, da ti le hči si, — nisi mati —
oj težka krona, ki mi venča glavo,
kako bi rada se je iznebila,
za ceno nje sem Zorko pogubila,
in nova igra terja novo stavo —

(*potem, ko nekoliko pomisli, naglo odločno*)

zato le pojdi Živa, išči, najdi
v Podmelcih, na Orjaku vse obajdi
in, kjer istakneš huhodelstva sled,
božanstva razžaljenje, vile strast,
zločinca zalezuj, izvabi ga na led,
nezvesti sestri pa nastavi past;
za dar modrost ti bodi Salomona,
tvoj delež materin, — oh — moja krona! (*odide*).

Živa : (*sama*). Kraljeve krone dar me iznenadi;
v njem slavohlepja živo seme klije,
bodalo v srce bratu, brat zasadi,
da s krono lastno teme si ovije;
kdor dere se za njo, naj smel v zaroti
pogubi vse kar mu stoji na poti.
Glej Zorka materina skrb — je preč,
pa Ljubice sladkòst me še uzmimirja;

dokler ne starem še poslednji meč
protiven moji nadi, ni primirja ;
če Ljubice stran pota ne zasučem,
ostane migljaj krone le pod ključem ;
zločina sum, leži na mlinarjevem sinu,
a Ljubice oko je vedno v mlinu ;
iz te dotike mreža se izpredi,
ki sestro v smrt z ljubimcem vred zapredi ;
razsodni naj sodnik z menoj deluje,
in glas ljudi iz dogodkov, znamke kuje ;
na visli pojde mlinar po postavi,
saj sestra sama se potem zadavi ;
ogčenja vest — se s časoma ohladi,
na glavi krona grehe vse ogladi ! (*adide*).

II. PRIZOR.

Nastopiti Kātra in Barbara Bilka vsaka od nasprotne strani.

Katra : Barbara ! Barbara ! Kaj smo doživeli ! Gorjaka so zaperli ! Pavleta iščejo. Ušel je neki od doma in se skriva okrog po gozdu. Pravijo celo, da je Vilar streljal nanj.

Barbara : Bog bodi z nami ! — Kaj sta nakadila ?

Katra : Preiskuje se, da li je Savka samovoljno šla v jamo, ali so jo pa drugi pahnili vanjo.

Barbara : A — da ! Zato me je včeraj stražmojster tako natanjko izpraševal in poizvedoval za vse tiste perice, ki smo onega večera, ko se je dogodila nesreča spirale perilo tu doli „Pod Pečino“. Mimogrede ustavili ste se pri nas Mica Netopirjeva in njena hči ravno v hip, ko smo začule glas „Kajn, Kajn“, ki je prihajal iz loga in je donel nekako tako, kakor če kdo zaupije skozi veho prazne bačve. Še smijale smo se o tem dogodku, ker je Oliva nekaj opazila, na kar se je bilo treba smijati. Kaj je pa tebi znano o dogodku ?

Katra : Oh mnogo, mnogo ; skoraj da nemam časa, da bi ti vsega dopovedala. Vsak hip se eden rodi, drugi umrje. — Po noči, ko vidiš utrinjati se zvezde, vsak utrinek je solza, ki jo zvezda potoči, za človeka, ki se loči v tistem hipu od sveta. A samo vsako stoletje se rodi na svet kaka velika glava, zato pa ne gre mnogo velikih glav od istega stoletja pod zemljo. Od Orjaških vil umre vsakih sto let ena, in takrat pade nedolžna deklica v jamo. Ko sem bila 20 let stara, pripovedovala mi je moja pokojna mati, da se je pred 40 leti ponesrečilo neko dekle in padlo v vilino jamo. Ko je Savka strmoglavila v jamo je minulo ravno 60 let odsihmal.

Barbara : Koliko stvari znaš ti povedati o jami ! Ti boš gotovo dobra priča !

Katra : Znam ! Znam ! — Kljubu temu ne velja gola resnica pri pravici — treba je vedno, da je nekaj laži vmes, da se more koga lahko potegniti na vislice. Sodniki nečejo in nečejo verjeti, da je človeku namenjeno umreti, naj vže umre danes ali jutri, od teve ali druge smrti ! — Še mnogo mnogo Barbara, bi ti imela povedati, ali ne utegnem. Ribariti moram po rojstvih 5 ur hoda na okolu — Bog s teboj !

Barbara : Amen (*odideti vsaka v nasprotni smeri*).

III. PRIZOR.

Nastopita Šime in Grgo vsak od nasprotne strani.

Grgo : (*sreča si se Šimenom na razpotju*) Ako stojiš z eno nogo na zemlji in drugo dvigaš za korak dalje, obstoj rajši na eni nogi, ali pa postavi tudi drugo na prejšnje mesto in ne hodi naprej, da se ne približaš, četudi za eno samo stopinjo nesrečnemu mlinu na Orjaku, kajti smrt Savke spremenila je hišo v mrtvašnico.

Šime : (*ki postoji nekoliko na eni nogi*) Kako pak ! Kaj pak ! Skoraj, da se mi je noga ustrašila in se bojim dotakniti se zemlje, da bi me ne zavozila naprej ! Nu, hotel sem na Orjak, da te obvestim, kaj je vse zašumelo po vasi ! o Gorjaku in Pavletu !

Grgo : Vse mi je znano. Bila je vaška babica že parkrat pri nas.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Vaška babica pobere vse podrobnosti po vsih kotih. Veš tudi, da so našli zlatanino pri Gorjaku, — da so ga odgnali v zapore ?

Grgo : Žalibog da vem ! In še več, — da je Pavle pobegnil — ter da ga iščejo.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Iščejo ga iščejo, — pa ga ne morejo iztakniti. Morda ga je Vilar vže ustrelil !

Grgo : Kaj še ! Samo streljal je nanj ; — Vilar ne bi zadel niti mrtvega slona s kopitom ! Poprej bi trčil obenj, nego bi ga zadel. Na 40 korakov daljave je človek za 8 kubičnih sežnjev okoli sebe popolnoma varen pred njegovo puško.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Nehote, morda bi ga poprej zadel po sreči ! Kaj pa počne uboga Jlenka !

Grgo : Topi se v tihi žalosti z materjo doma. Včasih zahaja tudi sem k jami jokati in moliti za sestro. Al, kar jama požrè ne dà več nazaj !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Skopa je vilina jama in požrešna.

Grgo : Požrla je Savko in Jlenkine okličiči. Hajd nazaj dobričina v vas !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! v vas, pa v vas, — al moja pot stane te frakelj.

Grgo : Velja ! (*odideta*)

IV. PRIZOR.

Nastopi Jelenka.

Jelenka : Sama mi počiva v tej pustini presrčna sestrice, ne da bi jej mogla zrahljati gomilo, vsaditi jej dišeči rožmarin, izliti na grob svojo dušno žalost, izjokati solze iz oči ter tolažiti se, da mi spi malo peči nižje od površja v blagoslovljeni zemlji srce, — ki je istočasno utripalo z menoj v blagem materinem telesu. Ali jama, — oh ogrozna jama, — loči in umika po neizmernih globinah nepozabno sestrično podobo daleč od mene! — Pahnjenja v jamo! — Moj Bog nebeški! *(Pade na kolena in poglobi se v tiho molitev. Med tem nastopi Pavle)*

Pavle : Jelenka !

Jelenka : *(ustane)* Ti si tu? Ti Pavle — morilec moje sestre? Kaj bi rad od mene? Pahnji tudi mene v jamo, če ti je drago, samo, vedi, da pri meni ni zlatanine!

Pavle : Oh Jelenka vem, da je glas, ki se ti je ravnokar tresil na jeziku, — le sodba ljudi, — ali nedolžen sem!

Jelenka : Zakaj se pa skrivaš? Mirna vest ne beži!

Pavle : Jaz se ne skrivam pred ljudmi, iščem le sodnika, ki naj me opraviči v tvojih očeh, in ta si ti sama Jelenka, ti edina!

Jelenka : Jaz?

Pavle : Da ti! Poslušaj me in ne dvomi o mojem poštenju tudi če me ves svet obsodi! Ko je udaril glas med ljudi, da sem jaz oropal in pahnil v jamo Savko, napotil sem se precej k vam, da se opravičim pri tebi, ali tvoj oče me je že iskal s puško okrog, in ko me je srečal ne daleč od tod, sprožil je puško na me in, na njegovo srečo me ni zadel. Odslej sem se skrival, ker sem iskal priliko govoriti s teboj, preden padem sodnji v pest, ne da bi zaradi mene prišel v napast tvoj oče; zlatanino sem dal v shrambo Gorjaku, da jo tebi izroči.

Jelenka : Gorjaka so ravno zato zaprli, ker so našli pri njemu dragocenosti.

Pavle : Gorjak, da bi tičal v zaporu radi mene! Še od mamice se pojdem poslovit, potem pojdem prostovoljno pravici v roke! Le reci svojemu očetu, da mu od srca odpuščam *(ko se je ozrl na desno)* — Oh glej že zopet me išče! Bog te obvaruj Jelenka! *(odide na levo)*

Jelenka : *(sama padša na kolena)* Oh usmiljeni Bog! Je li mogoče, da bi bil tako hudobnega srca in bi bil umoril sestro in mene prekanil! *(poglobi se v tiho molitev, medtem nastopi Martin Vilar).*

V. PRIZOR.

Martin in prejšnja.

Martin : Klečiš Jlenka ! Koga kličeš na pomoč ? — mrtvo sestro, Boga, ki je dovolil, da jej izdajalska roparska roka uniči mlado življenje ? misliš li, da se te trdi kamen usmili, — da se tvojim vzdihljejem odzove grozovita jama, — da se pridruži tvojej tugi suhoparna cesta v znamenje sožalja, — medtem ko se ni človek usmiliti nežne deklice, in nje starišev ; ko se ni ljubimec zgrozil — treščiti tebe, ki si ga tako srčno ljubila v globoko žalost ? Ustani Jlenka in preklinjaj z menoj Podmelce in rod za rodom. Od moje pesti mora umreti hudodelnik ! In ko si jaz nad njim ohladim srce, mine naj te žalost po sestri Jlenki, — in pozabi mene svojega očeta. Prisegam ti, da rad segnijem v ječi, ali umrjem po rabeljnivi roki, samo da on pogine v moji pesti !

Jlenka : *(ki se je med prejšnjim očetovim govorom postavila na noge)* Oh očka ! nikar se ne prenaaglite ! Tako razburjenega vas nisem videla še nikoli. Težka osoda nas je zadela. Mamici je bilo čestokrat tesno pri srcu za Savko, in Katra je vedno pravila, da so jej Orjaške vile že pri rojstvu prerokovale strašen konec. Da bi se bil Pavle na enkrat prevelil iz krotke ovce v zgrabljivega volka, — ni mogoče, — ni mogoče !

Martin : Otročje bajke o Orjaških vilah naj služijo za kratek čas ljudskim marnjam, ali krvava izguba lastnega otroka je bridka resnica, ki mi je razdajala vse, kar me je še vezalo na življenje. Kdor jo je zakrivil je srečnejši od mene, če tudi pogine v mojih pesteh ! Praviš, da ni mogoče — a — da ! V grabežu po zlatu so mojstri Podmelčevi, in zlato tele je vže spreobrnilo svetnike v malikovalce, — ali ta pot mora jo plačati ropar se svojo kožo.

Jlenka : Oh moj Bog ! in Pavle vam tako prizanesljivo odpušča, da ste streljali nanj. Boji se še celò, da ne bi vi sami prišli radi njega v nesrečo !

Martin : Kaj ? — On mi odpušča — in ti dekle se drzneš skrivaj občevati ž njim, morilcem, svoje sestre, najhujšim sovražnikom svojega očeta ?

Jlenka : Oh — odpustite očka ! En sam krat sem prišla proti vaši volji ž njim v dotiko, in še ta pot po zgolj naključju.

Martin : In ta pot, — ti li ni zavrela kri v divjost tigre, da bi mu bila izkljuvala oči iz glave in ga zadušila kakor petelina ?

Jlenka : Oh ! očka — on pojde sam pravici v roke !

Martin : Ne ! On mora poprej pasti v moje roke. Prevelika milost zanj, da bi končal na vislicah ! *(odhaja)*

Jlenka : *(za njim)* Bog vas varuj te nesreče očka ! *(odide za očetom na desno)*

VI. PRIZOR.

Nastopi Pavle sam.

Pavle: Poslovil sem se od Jelenke in, čeprav razbojnik na ljudskem jeziku, stopim lahko s čisto vestjo kakor nedolžno jagnje pred sodnika. Ni več razloga, da se potikam po tej nepozabni samoti. Pač! — pomuditi se mi je še nekoliko, — tebe se že zmislim Savka — in mrtvo prosim odpuščanja, — da sem ti bil kremen, ob katerega so kresale iskre tvoje skrivne ljubezni. Sramota pred samo seboj in pred menoj, kateremu si odkrila svoje čustvovanje, pahnila te je v jamo. Črna nehvaležnost bi bila od moje strani, in znamenje moške malovrednosti, da bi se hotel posluževati tvojega razodenja v lastno obrambo pred sodnikom in ljudmi! Mirno počivaj Savka, jaz ne oskrunim tvojega spomina z izdajstvom, tudi če bi me stalo življenje! (*nastopi Minka*)

Minka: Pavle! Pavle! Zakaj pobegaš od mene? Je-li ne dobiš v materinem srcu zatišja, da te v njem skrijem in odtegnem preganjaju sveta? Če si res zakrivil tako strašno zločinstvo, odkrij mi ga vsaj, da se mi srce vtrga od bolesti, ali nikar me ne puščaj v dvojbi o svojej nedolžnosti!

Pavle: Oj mamica! Vas mi je lahko prepričati. Na tihem poprašajte Štefana in on vam povè, da je govoril se Savko posleje od mene. Ali na tihem mamica, — sicer zapletete brata v sumničenje, v katero so pahnili mene hudobni jeziki.

Minka: Tvoje besede Pavle so za me sveto pismo, ker te materino srce, pod katerem sem te nosila, razlaga nekrivim. „Varuj se slabih prijateljev in hudih jezikov in ohrani zvesto in pošteno srce“ — bil je moj opomin, moj dar, ki si ga vzel seboj, ko si šel na tuje. Poslušal si moj glas in vrnil se domov poštenjak. Ne, Pavle, ti nisi razbojnik, v to živo verujem kakor v večnega Boga!

Pavle: Samo, da ste vi in Jelenka prepričani o moji nedolžnosti, nič bi mi ne bilo težko iti s čisto vestjo v smrt.

Minka: In kam sedaj sinko?

Pavle: Pred sodnika!

Minka: Pred gospoda Delicijo, ki slovi pri gospodski, da je izmej sodnikov jedini, — ki pozna naš jezik. Navedi mu vse okoliščnosti po vrsti v svojo obrambo.

Pavle: Najvažnejše moram zamolčati.

Minka: Kdo te sili v to?

Pavle: Moja vest in dolžnost, ohraniti v častnem spominu tujo skrivnost. Ne pozvedujtè dalje mamica, pozdravite mi očeta, in recite mu

naj spi v miru gledè moje krivde, brata pa opomnite naj se zmisli včasih na me, ko bom sedel v zaporu.

Minka : Vsled tvoje nesreče shujšal je v kratkem času Štefe, da ga ni kakor sama senca.

Pavle : Ajdiva mamica. V vašem spremstvu samo do razpotja !

Minka : Samo do razpotja ! -- šla bi rada s teboj do onkraj groba !
(*odideta na levo*)

VII. PRIZOR.

(Županova hlapca Marko in Sabež doneseta veliko naslanjačo, ki jo položita na sredo križišča. Precej za njima nastopi Šime).

Marko : Sedaj jo pa ti Šime zravnaj, ki poznaš gospodovo mero !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! ravno polna ga bo ! (*hlapca oddideta; ko Šime ravna stolico, nastopi Katra*)

Katra : Kaj počneš Šime ? Komu pripravljáš sedež ? Še Goljatu bi bila ta stolica preobilna.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Na ta stol sedeli so nekdANJI župani. Ostal je v Hudournikovi rodbini in služi sedaj sodniku Deliciji, ko prihaja na lice mesta v sodnih stvareh. Pretolst je ta gospod, da bi mogel dlje časa stati na nogah, a ga ni družega stola v vsej okolici na katerem bi bil taisti v stanu uzdržati se sedè v ravnotežju !

Katra : Aha ! Sedaj poznam to stolico — služila je tudi pri mojem uradnem poslovanju. Gugala se je že in škripala, ko je prišel nesrečni Peter na svet. Trd jej je les, če prenese še dosmrtno breme debeluha gospoda Delicije !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! trd — trd — od lipovega semena !

Katra : Je-li komisija vže v vasi !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Gorjaka že napajajo orožniki pri županu — češ, da se lože zaplete v kakšno izjavo, ki bi kazala na njegovo sokrivdo.

Katra : Gorjaka ne prekanejo ! Ko mu je bačva polna, jo zapečati pred tihotapstvom zavijanja !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Gorjak se nikdar ne izdà v pijanosti, če grè komu za kožo !

Katra : Je-li pridejo tudi priče sem gori ?

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Z oči nad oči pridejo od vsih krajev, kajti sodnik Delicija pobere za pričo vsakega, katerega sreča na poti.

Katra : Vidim, da sva že zapadla tej osodi tudi midva Šime.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! (*odideta na levo*)

VIII. PRIZOR.

Nastopijo Vekoslav Delicija, Avgust Trček in Valentin. Delicija sedi na naslonjaču in sopiha.

Delicija : (*proti perovodji*) Ražunajte ga z gosp. županom kao smo ga bili inteži!

Trček : (*pojasnuje županu*) Gospod sodnik vam ponuja enkrat za vselej častno službo sodnega poslužnika pri uradovanju na licu mesta v sodnih stvareh!

Valentin : Oprostite plemeniti gospod sodnik, da odklanjam ponudbo, kajti takih častnih poslov imam jih črez glavo, da ne vem kam ž njimi — a jedini dedič, ki bi se bil po mojej smrti lahko ponašal s temi naslovi — utočil je v Rožani!

Delicija : Čemo ga peškat! — a danas vam ga je lako posao, da ga pošaljete svjedoki umara ana va paku, umara dva va vice, umara tri va nehjesi. Zapisnikar predikajte vi!

Trček : (*potegnivši iz žepa svoj zaznamnik*) Ker imamo zaslišati mnogo prič, razvrstimo jih po skupinah, po sličnosti njihovih izpovedeb, katere so nam približno vže naprej znane iz uradnih sporočil in ustmenih poizvedeb. Njihove izjave zabiležimo potem pri vsaki priči kakor enoglasno z drugimi, dotične skupine. Morebitne razlike in vse drugo pobarvamo že sami doma. Tedaj mislite si gospod župan vse tri važne strani svetà onkraj groba, primerno umeščene na tem križišču, in potem takem pošljite nekatere priče v pekel, druge v vice in ostale v nebesa, kakor boljše kaže.

Delicija : (*navdušeno*) Dobro — meo — ottimo! Naprvo čemo zauhati akužata!

Trček : To je zaslišati obtoženca!

Delicija : Dobro, — meo, ottimo!

Valentin : Kje ste pustili Pavleta, ki se je sam prijavil gospodski?

Delicija : Podmulac ga je pošao jure izpovedan va paku!

Trček : To je : priznal je že dejansko stenje in ga ni potreba na licu mesta.

Delicija : Dobro, — meo ottimo! (*Orožnika privedeta zvezanega Gorjaka*)

Valentin : Jaz idem naproti pričam in privedem jih sem. (*Delicija prikima, in Valentin odide na levo*)

Delicija : (*proti obtožencu*) Ti ga imaš pod kapa he!

Luka : Permaruha! ne izpod kapa — izpod gore najboljšega iz Hudournikove kleti.

Delicija : A, kad je onaj crni vrag va štomku, kulo va glavi i jezik va kajbi, ne može ti ga kurit kao po ferulji.

Trček : Predočuje vam gospod sodnik, da vam je zašel črni vinski vrag v želodec, kolesce v glavo in jezik pijan v kletko, radi česar se bojim, da vam ne bođe izraz tekel gladko kakor po železniškem tiru.

Delicija : (*navdušeno umes*) Dobro meo — ottimo!

Luka : Haha. Le naj se nikar ne boji — v vinu je resnica. Vse bo teklo kakor namazano!

Delicija : Dakle : Si ti porivalo va jama Savka?

Trček : Ste-li vi pahnili v jamo Savko?

Delicija : Dobro, meo, ottimo!

Luka : (*se krohota*) Hahaha! Nisem — ali, če bi bila Savka slišala gospoda sodnika lomiti naš jezik, ne bi bilo treba, da jo kdo paha v jamo, skočila bi bila sama vanjo od smeha.

Delicija : Če ga imaš korajža porini ga sam va jama!

Luka : Slobodno — ako vam drago poslužite se — jama je na stečaj odprta, pogoltne vas vsega, kakor ste dolgi in široki — ali pri mojej veri — jaz ne pojdem v jamo!

Delicija : (*perovodji*) Zapišajte : Porinut va jama, neće va jama — će na gauge!

Trček : Sem že zabiležil tako le : Povabljen obtoženec naj se približa jami, zgrozil se je!

Delicija : (*proti perovodji*) Dobro, meo ottimo! — druge barvati — (*proti Gorjaku*) od kuda ti zlato!

Luka : Od zlatarja!

Delicija : Ne od Savki?

Luka : Moje od zlatarja, Savkino zlato, bilo je le v mojej shrambi.

Delicija : (*perovodji*) Zapišajte : priznaje — sve drugo barvati (*Trček bileži*).

IX. PRIZOR.

Poleg prejšnjih nastopijo od leve strani Valentin, Katra, Matko, Šime, Barbara, Mica, Oliva, perice in druge priče. Ko je Delicija potegnil iz žepa imenik prič, ter si nataknil naočnike se ozira po prišlecih pa si zopet tu in tam ogleduje imenik in narekuje Valentinu kako se imajo urediti dotične skupine. Valentin uvršča priče po Delicijevih naredbah tako-le :

Delicija : Etara publika baba ; potem vulgo Kajpak in sodrugi va paku!

Katra : (*vmes ko Valentin umešča priče prve skupine*) Nu, nadejam se, da bova blizo hkrati hvalila Boga tam doli — nedaleč drug poleg drugega!

Šime : Kako pak! Kaj pak!

Delicija : (*nadaljuje*) Kvondam Netopir — potem vulgo Silič in sodrugi va vice!

Oliva : (*vmes ko Valentin umeščuje priče II. skupine*) Kvondam, to je krvavo razžaljenje časti, kaj ne mamica? Če so nama predniki bili nekdanj šleve, zakaj bi neki smel vsak civilist zabavljati ter naji pitati z nekdanjimi kvantami? (*smeh na odru*)

Mica : (*proti hčeri*) Molči sedlo!

Delicija : (*nadaljuje*) Bilka in sve perice va nebjesi!

Bilka : (*medtem ko Valentin umeščuje priče III. skupine*) Prav tako! Mi žehtamo noč in dan in spiramo lastne in tuje grehe, za čiste je nebeško kraljestvo!

Delicija : Dakle: ste ga svi va paku, va vicah, va nebjesih?

Več glasov : Smo! (*vmesni smeh, kašljanje in žuboranje*)

Valentin : Vse je v redu; vsakdo je na svojem mestu. Opravljen je za danes moj častni posel, dovolite, da se poslovim (*se pokloni Deliciju; poslednji prikima — prvi odide*)

Delicija : Sada pitam paku: Ča znaš o starambunku va jama.

Oliva : (*vmes*) Tega pa že ne trpimo, da bi nas kdo pošiljal v pekel — kaj ne mamica? (*smeh na odru*)

Mica : (*proti hčeri*) Molči sedlo!

Trček : Poprašuje gospod sodnik vas priče prve skupine, da-li, in kaj vam je znano o zločinstvu pri vilini jami?

Delicija : Meo, meo, ottimo!

Katra : Oh to je dolga, dolga pravljica, da bi jo hotela povedati od konca do kraja! — Dva mlina počela sta nekoč mleti pod eno in isto zvezdo Orjaških vil, in to sta Podmelčev in Vilarjev mlin na Orjaku. Pod eno streho rodila sta se dvojčka, pod drugo dvojčki! A osoda dvojčkov je v tesni zvezi z oneganjem Orjaških vil. Moralo se je že nekaj znamenitega dogoditi v njih kraljestvu, da je padla krasna deklita v jamo, in pojde baje tudi ubogi Štefan ne dolgo za njo pod zemljo. Na Hudournikovo rodbino imele so vodene vile piko in glejte Peter je utonil. Kedaj bi se bila tudi jaz utopila, ali mene ščiti povodni mož, radi nekdanjih prijateljskih zvez mej mojim in njegovim rodom. Povodni mož, vam pravim, zaupa več mojim sanjam kakor lastnim rokovnicam, brez katerih ne gre nikoli na lov lepil deklet. Stavim, da se ne bo niti ženil, ne da bi popreje videl v mojih sanjah devico, po kateri se polakomi. Koliko bi še lahko obelodanila, da me ne veže uradna tajnost, ki jo ponesem seboj v grob.

Več glasov : (*iz I. skupine*) Taka je!

Šime : Kako pak! Kaj pak!

Delicija : (*perovodji*) Zapišajte — barvati.

Trček : Seveda tu je treba izposoditi si Talamona in barvati kar se dà, drugače ne izkorpamo zločinstva.

Delicija : Sada pitam vice : Ča ste ga videle starambukniti Savka va jama ?

Mica : Me nismo nič videle — samo čule smo.

Matko : Jaz pa in sodrugi iz II. skupine nismo niti videli, niti čuli karkolisibodi.

Delicija : Dakle vice pejtega va nebjesi !

Trček : Priče druge in tretje skupine naj se združijo (*prilичno kretnje med II. in III. skupino*).

Delicija : Sada pitam vice in nebjesi : Ča ste ga čule o starambuku Savke va jama ?

Trček : Priče iz druge in tretje skupine naj povedò, kaj su čule o dogodku, vsled katerega je Savka padla v jamo ?

Bilka : Jaz sem čula klicati Kajna iz sv. pisma !

Mica : Jaz sem čula dvakrat zaupiti Kajn ! Kajn !

Oliva : Jaz sem čula besede : umoril sem jo — Kajn ! Kajn ! Prav kakor da bi ga burja podpihovala šumel mi je glas na uho, prihajajoč od jame.

Delicija : (*perovodji*) Zapišajte ; Da ga je pihala va uho Kajna ; drugo barvati. (*splošen smeh na odru*)

Delicija : (*tegotno*) Ča se smijate ? Ča mislite, da ga ne znamo mi zapišat, kad ga bura piha va uho Kajna ?

Trček : Zabiležil sem natanjko kakor so priče povedale.

Delicija : (*perovodji*) meo, meo ottimo ! (*ustane prikima orožnikoma in poslednja odideta z Gorjakom*) — (*proti pričam*) Sada svjedoki na kontrada.

Trček : (*pričam*) Priče lahko odstopijo ! (*Ko sta se Trček in Delicija vže napotila proti izhodu nastane med pričami žuboranje in čujejo se vmesni živio-klici*)

Delicija : (*se obrne proti pričam navidezno ganjen*) Jaz patentovani sudac za sve slavenski jeziki Ruski, Česki, Pleski, Bolharski, Hrvatski, Srbovski, Dalmatinski, Karantanski, Karnjelski, Šlabonski, Šterjanski in Strjanski zahvalim se vami na živo dokazovanje ! (*odide*)

Trček : Gospod sodnik kakor upravičen tolmač vsih slovanskih narečij, zahvaljuje se vam na živahnem dokazivanju.

Matko : (*ironično Trčku*) Recite mu naj sprejme blagohotno izraz našega občudovanja, ter ga ohrani v spominu med svetinjami, odlikovanj, ko pojde v mirovino (*Trček in drugi odidejo mej smehom in žuboranjem ; ostaneta Matko in Šime*).

Matko : Štefana je zelò skrbelo zaslišanje prič na licu mesta. Meni se dozdeva, da mu ni vest povsem mirna, od kar mu sedi brat v zaporu.

Komaj je stal na nogah, ko mi je davi toplo priporočal naj ga počakam tu v Stajah, da mu povem izid današnjih poizvedeb!

Šime: Kako pak! Kaj pak! reveža boli vest po bratu!

Matko: Zategatelj pojdiva nekoliko na okolu, dokler prileze sem gori.

Šime: Kako pak! Kaj pak! pa pojdiva! (*odideta na desno*)

X. PRIZOR.

Nastopi Štefe sam.

Štefe: Oh! komaj sem jo izdelal! — Slutim, da je bila ta pot za me poslednja, ki je držala v Staje. (*Spusti se na naslonjačo*) Tu blizu pred menoj jama, — Savkinja smrt, — tam prazna pot, ki pelje k Jelenki, od vsih strani odprte ceste do spominov sedaj utopljenih v jedino misel in skrb, da mi tiči brat v zaporu — povsod postavljen mi je v tej tihi samoti križ mojega terpljenja! Trdo zaklepanje skrivnih čutil za Jelenko, pred bratom, iz strahu pred sramoto, globoko molčanje o resničnem povodu Savkine smrti: to je moj greh moje zločinstvo, katerega ne izbriše nobena kazen, mi ne pregloda očitane težke vesti, dokler ne dam zadoščenja bratu, ga ne rešim iz ječe, ne pokažem vsemu svetu njegove nedolžnosti! Pojdi in steri klešče starih predsodkov, obtoži samega sebe, — če treba bodi sam žrtva, popravi storjeno krivico, povrni čast razžaljenemu bratu, posuši potok solzà prelitih vsled tvoje krivde: — oh ta notranji glas je moj sodnik, strožji od rabsodbe v smrt na visli. (*Nastopita Matko in Šime*)

Matko: Ne ustraši se dragi Štefe, da ti ne morem sporočati nič tolažilnega gledè brata; vse je zgubljeno zanj! Priznanje dejanskega stanja, — kar je baje že izblebetal sodnik Delicija; — posest zlatanine, klici „Kajn, Kajn umoril sem jo“, potrjeni po pričah, prilika, ki jo je imel brat izvršiti zločin, njegova pričujočnost na licu mesta v kritičnem času, v vsem tem, kar se sploh govori, je zapopadenih več od pet znamk na temelju, katerih more po Terezijani vsak sodnik mirne vesti spoznati krivim obtoženca. In ko so vsled kazni postavljene vislice, tedaj je malo upanja več na rešitev!

Šime: Kako pak! Kaj pak! malo — malo, pač, če se vrv utrga ko je obtoženec vže obvisel na njej, odstopil bi morda rabelj, samo za to, da se odtegne muki ponovnega obešavanja.

Štefe: Kaj, ko bi se sam ovadil, da sem jaz izustil usodopolne besede Kajn, Kajn umoril sem jo?

Matko: Uzbudil bi novo sumnjo v sodnikih, da si iznajšel to okolnost v bratovo obrambo!

Štefe: Tedaj mora potemtakem nedolžen umreti?

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! samo nedolžnim so zapisana nebesa, grešniki se morajo še pokoriti na tem svetu.

Štefe : In če se sam ovadim, da sem jaz zakrivil smrt nesrečne Savke ?

Matko : Kako si nedolžen Štefe ? če ti jaz in Šime tega neverjameva, kako hočeš, da ti bodo kaj tacega verjeli razsvetljeni sodniki ? Jaz volam že leta in leta po uradnih kotih in poznam natanjko navade sodnikov v kazenskem postopanju. Kdor je vložil ovadbo, neče, da mu ostane brez uspešna. Zato gonja po dokazih. Preiskovalni sodnik obhaja svoj godov dan, ko mu je umetno naduta preiskava uspela do obtoženčeve obsodbe. Državni pravdnik smatra za smrtno zaušnico dejstvo, da so mu sodniki oprostili osebo, proti kateri je bila vložena obtožnica radi umorstva. Iz teh in takih razlogov lahko izprevidiš, zakaj se med kazenskim postopanjem, malonič ne verjame odveznim obtoženčevim dokazom.

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Matko govori iz skušnjje. Dobro se spominja, kako ga je bil nekoč gozdni čuvaj nažehtal z volovsko žilo, pa je dobil Matko še 3 mesece ječe po vrhu, češ, da je on prisilil čuvaja, da ga nabije.

Štefe : (*ustane*) Vzlic temu izjavljam : — bodita mi dobri priči, — da sem jaz zakrivil smrt nesrečne Savke. Še nočoj postavim na papir to izjavo in jutri zjutraj jo ponešeš ti Matko in izročiš bratovemu zagovorniku gospodu odvetniku Dr. Pepelu.

Matko : Napravim ti rad to uslugo, a vedi, da je odvetnik Dr. Pepel prespreten, da bi se poslužil izjave popreje, nego ti bode brat že obsojen !

Šime : (*medtem ko nastopita Šabec in Marko, ki odneseta naslonjačo*) Kako pak ! Kaj pak ! Ajdimo — pozno je — solnce zahaja ! (*odidejo*)

XI. PRIZOR.

Nastopi vila Živa s preslico in vretenom*); medtem ko suše vretenice, nastopi Hudomuh.

Hudomuh : Gospíca dovolíte !

Živa : (*vsa iznenadena, osorno*) Kaj ? — Gospod ?

Hudomuh : Da hitro vam povem in brez poklonov, oženil bi se rad, — pa z gospodično preprosto, mično, krasno in petično, krepostno tudi, in brez zlih nagonov, le meni udano, brez zadržkov, zmot : prav vi predica s preslico, vretenom služila novcev vsakim bi vremenom. Seveda bo z menoj lepò ravnati

*) Po bajki je preslica iz živega zlata, ravno tako kodelja in vreteno. Vile predejo za kratek čas, ko se posamične sprehajajo po samotnih krajih ; posebno so jih videli pastirci na razpotjih, ko so prele sebi in ljudem osodo.

dolžnost vam sveta, in lepo molčati
na vse, kar bo zahteval kralj vam mož ;
da brati vam levitov ne bo treba,
pripomnim : — ker brez trnja ni jih rož, —
da brez slabosti moja ni oseba ;
jaz jaham, plavam rad po cele dneve,
igram po noči. pijem, pojim šleve ;
ne vem, če bo zadosti vam kodelje
za stroške, — meni časa za objeme —
mogoče, — v zakonu bo drugo vreme.
Povejte gòspica, če sem vam vsč ;
za vas jaz ves gorim že kaker peč.

Živa : Haha po novem stroju kavalir !
Ničvredneža naj uzamem za vladarja ?
Vas ne bi htela niti za vratarja ;
vlovite drugo — meni dajte mir !

Hudomuh : Hm — za vratarja, to naj bi že bilo ;
bi branil tujcem v srce vaše uhod !
Če prav pomislim — služba ta v zdravilo
bi hasnila, me vezala na dom,
in pustolovstvu bila bi v polom.

Živa : Za lek vi ptiček iščete predico,
ki naj bi spokorjenje vam izprela !
Oj grešnik pojdite le v spovednico
se pokorit — brez vas bom že živela !

Hudomuh : Ne daj Bog, sveti Gaber in Mihaljko,
da bi naletel bil prav na Tercjalko,
al, veseli me, da vam je za uzor morala,
v tej lahko vi bi me podučevala :
kako mi brzdati je hude strasti,
da zaletim se ne v skušnjav propasti,
a — ko pogledam vam v oči čarobne,
zakaj prihaja mi tako hudò ?
Saj zvezde so, nè grešne — nè hudobne,
in vendar vžigajo ko ognjev sto !
In ko ozrem na lepih usten se nasmeh,
in divnih prsi na gore snežene,
obhaja banje me, in strah in greh,
da kdo mi grešnih misli ne odžene.
Povejte gòspica za ceno kojo
smem zvati vas, vso — drugo svojo ?

Živa : Na presli je kodelja dragocena,
in v nit vsa moja ročnost je povita,
umetno vanjo je skrivnost vpleténa,
v tej moja skrb, — jaz vsa sem skrita.
Le kdor izvé, kaj draga nit me stane,
za ženo me dobi, če plača, ugane.

Huđomuh : Neuk v tej stroki sem, zadenem redko
kedaj, — Prihodnjič rešim zagonetko.
(*se pokloni in odide*)

Živa : (*sama poje*)

1.

Ne uprašajte kdo je? od kod?
Da li je tujec domačin,
saj čvrst, je dečko, lep gospod,
petičnega očeta sin.

2.

Zna plavati, znà jahati,
in delati, — si kratek čas;
zakaj od sebe pahati,
ko vnovič pride k meni v vas?

3.

Poznaš li ptiček, deklico
in pesem, ki si jej žgolet?
Dobil si v mrežo ribico,
ko si me ujel, pa si odšel.

4.

Kaj mamica porečejo?
Da ujel me je hudobni duh,
in sestre me obrečejo,
da ljubi mi je potepuh.

5.

Naj mamica le godrnja,
samo da meni žal ne bò;
povè sesticam preslica,
da jaz kraljica, kralj on bo.

(*odide na levo*)

XII. PRIZOR.

Nastopijo vile brez kraljice Osvete, Žive in Ljubiee.

pojejo :

Oj strupeni vi jeziki,
koso brusite oestro
in, pravičnemu, sodniki,
jamo kopljete globò.
Dvojčka usoda zla zatira,
vsled nje v smrt obsojen bo;
brat mu hira in umira,
materi solzè tekò;
Ljubica zanj tajno melje,

vsu kolesa v dir podi;
Živa prede, kaj izprede,
skrito v presli njej tiči.
Majka jadna, tvoje vede
kažejo na krivo stran;
oh najbujše zlo nevolje
mej sestrami je razkolje,
ki mrači nam uskrsa dan!

(*Zagrinjalo pade*).

Peto dejanje.

(Pred Vilarjevim mlinom kakor v prvem dejanju).

I. PRIZOR.

Šime in Grgo v pogovoru; prvi utika svoj krivec v lovšek, drugi z rešetom v roki.

(*Martinov glas iz mlina*) Grgo! — Kamen zadeva!

Grgo: Kamen naj le zadeva ob kamen, saj ga ne boli. Samo, da ne prileti kam meni v glavo! Ni sile, — ni sile, — da le ne gori; — če bi bila taka sila, bi jaz poprej vedel, nego moj gospodar. Le naprej Šime, le naprej!

Šime: Kako pak! Kaj pak! Srečen je tepec, kateri nema ne misli, ne volje, da bi sploh mogel kaj započeti, kar bi ga utegnilo spraviti v dotiko s pravico in sodniki! Ubogi Pavle je bil premoder, zato so ga obsodili v smrt, in sedaj postajajo ženice po cestah in se pričkajo, kje ga obesijo, da-li v Stajah ali drugej. Tudi Gorjak je ta pot srečno odnesel glavo! Je gotovo Delicija preživo barval.

Grgo: Kakor z Gorjakom, tako s Pavletom! Jaz pravim, — da odvetnik dohtar Pepel spravi poprej rabeljna ob glavo, nego mu obesijo nedolžnega zagovorjenca!

Šime: Kako pak! Kaj pak! Dohtar Pepel ima pismo v rokah, ki dokazuje, da so že sodniki sami izvršili smrtno kazen. Obsodili so nedolžnega in djali ob glavo pravico. To pa vendar ne gre, da bi razsvetljeni sodniki pošiljali hkrati na vislice pravico in obtoženca!

Grgo: Ujema se! Pred nekoliko dnevi bil je Matko pri zagovorniku, ko se je ta ravnokar vrnil iz Dunaja. Kaj mu je rekel? Recite Podmelčevim, da je vse v redu! Da je to dejal dohtar Pepel, se pravi, da ostanejo vislice ljudem na jeziku!

Šime: Kako pak! Kaj pak! — da je Pavle nedolžen!

Grgo: Kam pojdeš sedaj na delo?

Šime: K županu pogledat, če mu puščajo rešeta; morda me kam požene, ali pa mi izroči kako pošto! Saj me ni nič družega kakor sama pot in rešeto! Od tod ves moj zaslužek in črn vsakdanji kruh. (*odide*)

II. PRIZOR.

Ko se je Grgo napotil proti uhodu v mlin, nastopi Valentin.

Valentin : Hej Grgo !

Grgo : (*povrne se*) Kaj bi radi župan ?

Valentin : Kje ti je gospodar ?

Grgo : Pri delu v mlinu !

Valentin : Pokliči ga ven na par besedi !

Grgo : Takoj vas poslužim (*odide v mlin*).

Valentin : Tu bi se htelo Gorjakove zgovornosti. (*nastopi Martin*)

Martin : (*podà roko Valentinu*) Prvi prijatelj, ki me obiskuje v mojej nesreči !

Valentin : Čestital bi si, da bi te mogla potolažiti nepričakovana vest, ki ti jo denašam ! Pavle je oproščen po vrhovnem sodišču. Delicija je vže v vasi. Naročene so mu nove proizvodbe. Ker je Štefe zelo slab, povabljen si v imenu sodnika Delicije, da prideš se svojo družbino pod noč prav gotovo v Podmelce !

Martin : Nikoli ! in nikamor !

Valentin : Zakaj tako prijatelj ?

Martin : Zato, ker sem proklel ves Podmelčev rod in ne odpustim njegovi krvi greha, niti ko bom umiral !

Valentin : Pomisli, da nam Bog vse odpušča !

Martin : Bog lahko odpušča, ker ga nič ne zadene, ali mene boli !

Valentin : Nikar se ne pogrezaj v najhujši greh bogokletja !

Martin : Jaz puščam Boga pri miru — kolnem le tiste, ki so me pahnili v nesrečo.

Valentin : Potolaži se in odpusti svojemu bližnjemu. (*Nastopi Luka Gorjak*)

Luka : Kakoršenkoli bil vama predmet, o katerem se razgovarjata, prenehajta ! Dohajam naravnost iz Podmelcev. (*proti Martinu*) Štefe me je poslal — on, ki danes je — jutri ga ne bo, te milo prosi, da se napotiš se svojo družbinō k njemu. Kakor se svojimi sodniki želi govoriti z vami, bilo da ga obsodite, bilo da ga oprostite.

Martin : Ne pojdemo, ne moremo in ne smemo !

Luka : Kdo vam prepoveduje ?

Martin : Prisegel sem, da ne pojdem nikdar več v Podmelce, ne sam ne kdo od moje družbine, dokler ne pogine morilec moje Savke !

Luka : Potemtakem ti ni treba prelamljati prisege ! Štefana privdemo sem gori na Orjak !

Valentin : In jaz navedem Delicijo sem gori namesto v Podmelce.

Martin : Nočem se vama ustavljati, ali vedita, da, če se mi pri tej priči odkrije zločinec, izrečem proti njemu sam razsodbo in jo izvršim — tako mi Bog pomagaj !

Luka : Brzdaj najprej sebe in bodi mož v nesreči, ako hočeš biti drugim pravičen sodnik ! (*odidejo ; Martin v stanovanje, druga dva na levo*)

III. PRIZOR.

Nastopita Mara in Jlenka.

Jlenka : Oh mamica, zelo se bojim očetove jeze in njegove naglosti. Doslej je sumil Pavleta, a sedaj črti oba brata.

Mara : Nič ne maraj Jlenka. Vse obrne ljubi Bog na bolje. Kdor stori krivico, prouzroči eno zlo, in kdor jo trpi, zakrivi jih vsled nje sto drugih. Če sta Podmelčeva kaj kriva na naši nezgodi, kaznuje ju njuno dejanje samo, — če sta pa nedolžna, čemu neopravičena sumnja, srd in natolcevanje, čemer si človek nakopuje gotovo kazen, ker glas nedolžnega kakor pravi pregovor — predira oblake !

Jlenka : Oh mamica, od kar mi je Pavle sam na svoje usta potrdil, verjela sem, da je nedolžen in nisem izgubila tega prepričanja tudi poslej, ko je bil po prvih sodnikih obsojen, čeprav sem trepetala za njegovo življenje !

Mara : Srečna ti, ako ne boš nikoli verjela hudobnim jezikom. (*nastopi Kata*)

Kata : Bog z vama !

Mara in Jlenka : (*hkrati*) In s teboj Kata !

Kata : (*se odahne*) Ah ! — nemam niti časa, da bi sopela, povedala bi vama rada vse v enem dušku ; imam toliko novosti, toliko blaga na razpolago, da se bojim, da mi ne bi kaj važnega zaostalo. Pavle je odpuščen iz ječe ; župan mi je rekel, da bo vže podnoč z drugimi pričami na licu mesta ; Jaka Božičev in Gorjak sta tekla v Podmelce po Štefana ; županova hlapca po naslanjačo za Delicijo, ki bobna skupaj ljudi, koder jih sreča na poti ; vse grmi po vasi : Pavle je nedolžen, Štefana obesijo na Orjaku ! — Saj sem vedno pravila, da bo Pavle srečen ! Ko je odšel v vojake, našel je na gredici za hišo žvečko, jedino cvetko, ki je rastle mej rožmarinom. Po govorici moje pokojne matere sodim, da mine ravno danes stoletje, od kar je bil poslednji krat ples na tem starodavnem plešišču. Takrat je baje odpeljal povodni mož neko deklico — in glejte, — danes je narastla Rožana, — dvojčka rojena pod zvezdo Orjaških vil, snideta se tu, eden pride objemat mlado življenje, drugi staro smrt, — in naslanjača, na katero so sedeli nekoč novoimenovani župani ravno na tem plešišču, povrne se prav danes zopet na svoje mesto. — Da bodo

nocojšnjo noč obhajale tu Orjaške vile svoj pir, je samo po sebi umevno; ali človeško okò ne bo videlo, in uho ne slišalo ponočnih dogodkov. Prvi krat, ko se mi bo sanjalo, povem vam vse natanko in, če bo kaj o ženitbi, porečem vam: vtonil je povodni mož, ker se je oženil! — (*kakor da se je na nekaj važnega domislila*) Aha, — da mi ne ostane pod jezikom: Župan mi je priporočal, da pripravimo tu zunaj stolico za Štefana, da mu ne bo treba lezti po strmih stopnjicah v vaše stanovanje.

Mara: Blagoizvoli Katra, in stopi z nama v suhoto. (*provi Jelenki*) Mej tem prineseš ti Jelenka očetovo stolico doli ter jo posadi tjakam pod lipo! Mehka je dovolj, da ne bo težko bolniku sedeti na njej. (*odidejo skozi vrata, ki drže v stanovaje*).

IV. PRIZOR.

(*Jelenka donaša stolico, ki jo postavi blizu uhoda v mlin; istočasno dohajata županova hlapca Marko in Sabež z naslonjačo, ki jo položita nedaleč od stolice*)

Marko: Hvala Bogu, da bo kmalu konec tega prenašanja. Kakor mi je župan povedal je gosp. Delicija že uložil prošnjo za vmirovljenje.

Sabež: Težje od naslonjače bilo je dolgoletno prenašanje sodnikovih izgrediv v naši okolici!

Marka: In njegovih budalosti!

Jelenka: Zakaj nista šla na bližnjico za hišo in se nista poslužila prehoda skozi mlin. Skrajšala bi si bila s tem pot!

Marka: Po enih vratih notri, in po drugih ven iz mlina na prosto, potem doli proti Podmelcem, je res krajša in lažja pot, kajti navzdol letè noge same od sebe, ali — iz vasi gori v kreber, treba je preveč porivati. Nočejo in nočejo pesje noge v kreber! Poglejmo v mlin kaj počne naš Grgo (*Marka in Sabež odideta v mlin; nastopi Delicija, ki se približa naslonjači in sede*)

Delicija: (*Jelenki*) Kako se ga kličeš tičika?

Jelenka: Jelena Vilar mi je ime!

Delicija: Hodiga po oca i majka!

Jelenka: Precej ju pokličem. — Katra je pri nas, ali naj tudi njo povabim?

Delicija: meo ottimo! — neka dodje i publika baba! (*Jelenka odide, Delicija sam*) meni ga boli glava i srce, da ga ima sudaca kao ovaca bez rogi i uma. Kad ga je Savka, kad ga je jama, kad ga je starambunk va jama, kad ga je boja i gauge i toliko dobrih ljudi, koji radi neradi ga moraju na gaugi, ča ču ja više barvati? — vraga ču barvati! (*Trčku, ki nastopi*) Ste ga pobubnali svjedoki?

Trček: Vse je v redu. Hip na hip bo tu Štefe, in vse druge priče, samo Pavle ni še dospel. Parobrod je imel najbrže kako zamudo.

V. PRIZOR.

Štefe, Jaka, Luka in prejšnji. Štefe hodi težko sredi Božiča in Luke Gorjak, ki ga tu pa tam podpirata.

Štefe : (med potjo) Le nikar se preveč ne trudite zame. Še je nekoliko sape v meni — pustita da jo uporabim za pokoro ! (dosedši k stolici sede ; Jaka in Luka vstopita vsak na eno stran bolnika. Med tem nastopijo Vilarjevi in Katra prišedši iz stanovanja ; Marka, Sabež in Grga iz mlina ; Valentin, Šime, druge priče navedene IX. Prizoru, IV. Dejanja in še mnogo drugih odrasčenih možkih in ženskih prihaja po drugih uhodih. Skupljanje sodelujočih ima se vršiti tako, da predstavlja množico, ki se n. pr. hipoma naraste ko se dogodi kaj izvanrednega zunaj na ulici)

Delicija : (proti Štefetu) Dakle, ti ćeš zastaviti tvoja glava, za bratova glava — ne per Dia !

Štefe : Jaz hočem podpričati, da je moj brat nedolžen ter odkritosrčno in javno izpovedati svojo krivdo !

Martin : (vmes) Tedaj si ti kriv ? Reci še enkrat — da si — in jaz se spozabim ! — in

Štefe : Potrpitate nekoliko — oh — sape mi zmanjkuje !

Delicija : (proti Martinu) Potrpinite — potrpinite, molim vas !

Štefe : Vse vam odkrijem, vse, — ali le v pričo brata !

Delicija : Evo ti ga brata ! (nastopi Pavle po prehodu skozi mlin ; brata si sezeta v roki ; in sta vidno ganjena ; zdi se, kakor, da jima je zastala beseda vsled srčnega potresa ; v tem hipu ima biti skupnost sodelujočega osobja že na svojem mestu)

Več glasov : Pavle ! — Pavle ! — Živijo Pavle !

Oliva : Prišli svi zastonj — kaj ne mamica ? Kaj rada bi bila videla, kako obešavajo žive ljudi ! Še nikoli nisem videla Haha, kako bi se bil Luka spakoval na vislicah in prodajal zijala !

Luka : Le počakaj grlica — jaz ti že pokažem prihodnjega pusta slamnatega moža na strehi, da se mu bodeš smejala !

VI. PRIZOR.

Prejšnji.

Pavle : Oh brat moj, v kakšnem si mi stanu !

Štefe : Ti je bilo hudo v ječi, kaj ne Pavle ! — zaradi mene si trpel ! — vbogi Pavle !

Pavle : Ne, ne, zbog tebe, — osoda me je pregnanjala in njeni pomagaci, nikdo drugi !

Štefe : Da, da, — moje molčanje leži mi na vesti kakor velikanska skalnata gora ! Iznebiti se hočem težke more, neprestanega očitanja, grizenja in ujedanja — povedati hočem jasno, kar znam in čutim, da odkrijem vsemu svetu tvojo nedolžnost. Naj ti hasne moja izpoved v zadoščenje za krivico, ki sem ti jo prizadel svojim molčanjem !

Pavle : Tiho Štefe, tiho, — vse je pozabljeno !

Štefe : Moja tihota spravila te je v ječo ! Moj jezik je hudodelnik, ker se je odtegnil dolžnosti, da služi za orožje v obrambo tvoje nedolžnosti !

Pavle : Vse je opravičeno, ko je prizadet čut lastnega in tujega samoljubja !

Štefe : Nesrečni in pretirani čut samoljubja ! Ta je ravno tisti rabelj, ki te je pahnil v ječo, ki te je pripravil ob dobro ime in bi ti bil malo dane, pritrgal nit mladega življenja ! Ta rabelj ni še zatrt ! Še gori sum javnega menenja, — še ni umrla dvojba v sodnikih, — še živi vera v predsodke, in človeških zmot ni še konec ! Zategatelj naj le pride vsa resnica na dan !

Pavle : Nikar Štefe, nikar ! Ena sama resnična okolnost, pogrešno tolmačena, lahko te pahne v nesrečo namesto mene !

Štefe : Moram, — vest mi ne dà drugače !

Pavle : Ne smeš, — jaz ti tega ne dovoljujem in Jlenka ne !

Martin : (*razburjen*) Kaj ? — Jlenka ? Ona se ima pokoriti mojim ukazom ! (*proti Jlenki*) Odzovi se dekle !

Jlenka : Naj se zgodi po vašej volji, očka !

Martin : (*proti Štefanu*) Govori ; — sicer izgubim potrpljenje — in se spozabim !

Delicija : Predikaj, — predikaj !

Štefe : Bilo je na velikonočno nedeljo, ko ste šli Savka in Jlenka iz cerkve, — srečal sem ju na poti in pogledal en sam krat Jlenki v oko — in — odsihmal jo ne morem nikdar več pozabiti ! Zakopal sem ljubezen v grob tišine in srčnega trpljenja, to je bil moj največi greh !

Jlenka : Moj Bog nebeški, ki si mi dal lepo luč oči — si moja priča, da ni bilo v njih hudočije ! (*si zakrije z rokama obličje*)

Martin : Aha ! — zato, ker ti je bila Savka na poti pahnil si jo v jamo !

Štefe : Ne ! — zato, ker sem hotel vstreči željam starišev in brata, odločil sem se proti njeni volji, da jo vzamem za svojo družico. Zadrhl sem jej oster meč v srce in jo umoril !

Martin : Ha ! — umoril — reci, da si jo pahnil v jamo, nesrečnež ! — stran z ovinki !

Delicija : Da, pejmoga poli jama — samo poli jama !

Štefe : Oh ! — poleg jame, odkril sem Savki z globokim vzdihom svojo skrivno ljubezen do Jelenke, — nato se je zatekla proti žrelu in izginila v njem. Glas moje tenke vesti mi je očital, da sem bil jaz Kajn, ki sem jo umoril !

Martin : Iznajdba, — zavijanje, — hlimba !

Delicija : (*Trčku*) Sada znamo, ki je bio zadnji put Savkom poli jama ; — zabilježiti — drugo barvati !

Pavle : (*proti Štefanu*) Zastonj, da govoriš ljudem resnico, — kaj pomaga, saj ti ne verjamejo !

Katra : Bog in sveti križ božji, narejeno mu je, narejeno !

Štefe : (*napade ga smrtna težava*) Oh — zapira mi sapo, — kapljo vode prosim !

Mara : (*Jelenki*) Brž teci Jelenka po vodo ! (*Jelenka odide v stanovanje*)

Martin : Hlimha ! hlimba !

Mara : Si pač neveren Martin ! Saj vidiš, da ima sušico, od katere umirajo ljudje, takorekoč, z besedo na jeziku ! (*vrača se Jelenka s čašo, ki jo pristavi bolniku k ustnim*)

Luka : (*Mejtem, ko Štefan pije, si Luka otira solze*) Ganjen sem do srca ! Vbogi Štefan, da se ti ne gabi voda ! Kje so požirki domačega, iz Božjih jagod !

Štefe : (*upiraje oči v Jelenko, ki je v očevidni zadregi*) Ugasnila si mi žejo Jelenka ! — bodi srečna, — odpustite mi vsi, in vse bodi pozabljeno !

Martin : Savkina kri upije še po maščevanju !

Štefe : (*pade v nezavest in umira*) Savka ! — Savka ! — stoj ! — ne k jami ! Glej vila predica z vretenom sedi poleg nje ! — nastavlja ti zanjke iz črne preje ! — potegne te vanjo ! — Savka ! Savka ! stoj ! — ne k jami ! — notraj biva smrt in groza !

Katra : (*proti Mari*) Vilo predico vidi ! — zanj ni več upanja, odklenkalo mu je !

Štefe : Oh ! — objela jo je, — povila jo je, — izginila ž njo v jamo ! — zemlja se udara pod menojo, — odpira svoje dno — stoj smrt — počakaj nekoliko — ne morem sam — nočem sam s teboj — oh — moja ljubezen, — Jelenka ! Jelenka ! (*umrje*)

Luka : Amen ! Šel je z Bogom !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! Bolje tako, nego po nedolžnem pravici v roke !

Pavle : Oh ! moj brat ! vboga mati !

Delicija : (*Trčku*) Zapišajte pošao va jama bez svjedoki ! Drugo barvati (*odide s Trčkom*)

Martin : Umirajočemu verjamem. Grešil sem; oba sta bila nedolžna ! Ker mu ni bilo dano živemu, da pristopi k moji hiši, naj mu bode izkazana saj mrtvemu čast : v moj mlin ga ponesite in še le od tod v Podmelce ! (*Luka in Jaka odneseta Štefana v mlin, za njima odide Pavle*).

Valentin : (*proti Martinu*) Naslanjača naj pa ostane pri tvojej hiši, kakor je bila nekda in naj se nikoli več ne loči od tvojih potomcev ! (*namigne hlapcema Sabežu in Marku, ki odneseta naslanjačo v stanovanje in se vrneta*)

Martin : (*proti Mari*) Mara ! zakleni duri, in pojdimo v Podmelce tolažit Jurja in Minko !

Katra : (*mej tem ko Mara zapira duri*) Dragi sosedge ! Zapomnite si, in pripovedujte svojim potomcem rod za rod, kaj se je zgodilo na Orjaku koncem stoletja po usodi Orjaških vil !

Šime : Kako pak ! Kaj pak ! nesrečna bi bila Štefe in Savka, da ju ni smrt pravočasno pokosila. (*vsi odidejo*)

VII. PRIZOR.

Nastopi Živa sama.

1.

Kam je izginilo veselje
mi do prelube preslice,
nit mi več neče od kodelje,
vrgla sem v kot vretenice !

2.

Tam se po detelji zeleni
zajčki mi mirno pasejo ;
lok moj jim travce ne ogreni,
dala igrači sem slovò.

3.

Tat utihotapil se je zviti,
mir mi iz srca je ukral, —
oh ! da ne morem pozabiti
igrice otroških — mi je žal !

(*Proti koncu petja nastopi Hudomuh neopažen in prisluškuje*)

VIII. PRIZOR.

Hudomuh in prejšnja.

Hudomuh : Čul ravnokar sem vaše oh-anje,
vam treba gospodična je zdravnika ;
po neki mi bolesti vohanje
diši, ki moje stroke se dotika !
Ko pride čas in ta slabost zaloti,
bolniku zgabi jed se in pijača ;
če se ga pesni, Božji dar, ne loti,
ne veseli ga trud več, ne igrača.
Najrajše vošči biti si v puščavi,
kjer za pod zob, ni niti korenine ;

od glada — misli, — da najprej ozdravi,
če smrt, v želodec, tešča se zarine,
in srčno bol za vselej mu izleči.
Bolest pač lahko uganiti bi bilo,
če najti za njo moglo se zdravilo !

(Živa vzdahne globoko)

Oh ! — vzdih vaš gospodična ! — val puhteči
se zdi mi, ki dviguje se, kopiči,
in pada, vleče saboj me v globine —
in vstaja, — grè, — na bregu, — da me vniči :
želim si sam bolozni nalezljive,
da z vami bi prenašal bolečine,
ljubezni srčne, vroče, bojazljive !

Živa : (na videz zaničljivo) Le pojdete kadit Bogú, oltarjem,
svetlò nalikanimi slavospevi,
in laskat se mogotcem in vladarjem,
če zlate, tu, vas mičejo svetinje,
tam večne, izveličanih gostinje.
S tem meni ne prikupite se devi !
Ne mislite, da ste me že navihal,
ko lepih ste izrazov se nadihal ;
v zagonko vjame, — kdor z meno se ženi ;
nikdo me ne dobi po nižji ceni.

Hudomuh : Blagò po ceni je, če gre za uganjko ;
moj veternik, je v vaši shrambi ključ :
še slepec vtakne tenko nit v šivanko,
ki je oči izgubil jasno luč !
Če ovco vprašate, pa vam zableje,
čemu blagò od vaše služi preje !

Živa : Na nit, šivanko, cikate potajno —
haha, — propadel — ptiček ste sijajno !

Hudomuh : Z vretenicem čarobnim, skritim v svili,
ste pač že marsikomu naredili :
sestrice dve ste bile vam na poti,
ko po igračih htenje vam ognjeno,
je suklalo mej prsti zlo vreteno ;
zavratno smrt se prede po tiloti.
Slabost dekleta, v bitjih nadnaravnih,
sestrà povijala ljudi je v vaše zanjke.
Kdor presti zna po činih starodavnih ;
razume, kaj je jedro vaše uganjke !

Živa : (*iznenadena*) Naprej, naprej, povejte vse do kraja,
ko lezete mi že okrog srca ;
najmanjša vam podrobnost naj ne uhaja,
če res skrivnosti segli ste do dna !

Hudomuh : Povem, kako ste preli orglarju,
kako v Rožani sestro ste vtopili,
kako izpreli jetko mlinarju,
kako jezike sukali ljudem,
da žrtev vam izkuje dijamem. —
Po vas je bilo vse to narejeno,
dokler veselo teklo je vreteno.
Pri tem vam ena je izpodletela,
nedolžnemu, da smrt ni dozorela ;
se utrgala vam je čarobna nit,
ko Ljubica semlela je izid.

Živa : (*nemirno*) Izdalo preslo je kolovrata drdranje.

Hudomuh : Tako velè mi Katre žive sanje,

Živa : Zadel ob gnjezdo ste strupene kače,
da končno ne režite zadače.
Ko bron odzvoni

Hudomuh : Gospica ! po kroni ?

Živa : Kraljevo krona sem ! predraga ni,
drugače jutri vam že odzvoni !

Hudomuh : Hm — žena res se ne dobi po ceni,
predraga pač če vrag se komaj ženi !
Za ceno to, ne zlomite besede ?

Živa : Ne laže Bog, — vsa vera meni grede.

Hudomuh : Prej ko obsije goro zarja dneva
izročena vam krona bo kraljeva.

(*Hudomuh odide ; Živa sama*)

poje :

1. ..

2.

Ni zlate solnčnice,
nježne marjetice,
ni lepe rožice
brez venca na glávici !

Kaj pa je deklice,
ustnic žarečih se,
ličice gorečih še
brez venca na glavici ?

3.

Kaj bi nevestica,
krasna ko zvezdica
bila vladarica
brez krone na glavi ?

IX. PRIZOR.

Nastopijo Osveta, Ljubica, Zlatica, Savka in prejšnja.

Osveta : Stoletje umira, kaplja časa kane,
da v večnem morju utone, se zgubi,
razor do zvrati, brazde preorane,
kraljestvo moje, gre do polnoči.
Nocoj kraljeve iznebim se krone,
naslednici poverim vredni jo,
ki ne drže se je izdajstva spone,
ki čista kakor ribje je oko !
Ti Ljubica — in Živa ti, — pozvani.
Obe k nasledstvu ste, po znakih usode ;
kraljeva čast pripada le izbrani
mej vama, ta nosila krono bode,
ker eno solnce sije en vladar,
vesoljnega sveta je gospodar !
Da ena grè za vse, — načelo je med nami,
zato pa vse, naj pokorè se, eni sami.

Živa : Čast, komur čast, a vse trepeče v meni,
ko čut za sestro moram zatajiti ;
ker govor je o kroni razsvetljeni,
naj v dušo Ljubice smem posvetiti,
da iskre samoljubja v sebi ne zatarem !
Kdo ljubil mlinarja bi, črva v moki,
zanj piskal, stiskal dlan mu v desni roki,
in vpregal drago mu v kraljevi jarem ?

Ljubica : Nikar srca mi sestra ne razdevaj,
ne obrekuj, ne siči jeze vanj ;
le vsprejmi krono, sama ti kraljevaj,
a ne oskrunaj cvetja mojih sanj !
Božanstveni so moji dušni vzleti,
sladko mi je za mlinarja trpeti,
še slajše, da iz tvojih ust bi čula
izraz usmiljenja, pomilovanja ;
ljubezen vso bi svojo na te vsula,
da bi soznala blagor žalovanja,
ko moje vbogo ranjeno srce,
izlilo v tvoje bi, vso slast, gorje !
Ne smem, — ne morem, — me vspreleta zona,
mej nama je propad, — kraljeva krona !

Osveta : V povojih, kal razklana je naš rod,
kedaj bo konec usodne te nesreče!
za vladanje in krone zlat obod
gori prepir, razdor krog sebe meče!
(*proti Živi*) Premočna snage v tebi je zavest;
le-tà z nasiljem često se odeva,
In, ko vladar togotno stiska pest,
letijo glave, kakor list od dreva;
žeji po krvi ga preprosti vzlet sokola,
gadù ne vidi lezti krog prestola!
(*proti Ljubici*) In — tvoja me skrbi srcà mehkost;
nebo odpira se ljubezni sveti, —
a, kadar strast, — ljubezen je slabost,
ki se v Božanstvu ima jo zatreti!
(*proti Zlatici*) O novi kaj kraljici druge vile
uganjujejo?

Zlatica : Besedice nobene, —
pač Ljubici so udane vse do ene!
Ravnati se po njej so odobrile!

Živa : Čemu na lakti mi kraljevi znak,
če dejstvu kraljevanja ni junak?

Osveta : Najbolje Teta vila stvar razsodi,
ki hrani krono novega nam veka;
če ona tega vozla ne preseka,
izročimo volitev večni usodi!
(*proti Lovki*) Ko stara ura v mlinu zarenči,
zatrobi Lovka v rog, — O polnoči!

Lovka : Izpolnjen bodi ukaz. (*se pokloni in oide*)

Osveta : Mej tem v goro
požurim k tetki se.

Živa : Božanstvena!
tja k teti vzemi moj poklon sabò! (*odide na levo*)

Ljubica : Presrčno mi pozdravi tetko mamico! (*se pokloni odide
na levo, Osveta in Zlatica na desno*)

X. PRIZOR.

Nastopijo Modrana in Živa od desne, Ljubica od leve strani.

Modrana : (*med potjo ko ugleda Ljubico*)
Sto milj hoda, želela sem na poti
jo srečati, — tu ide mi naproti!

Ljubica : Prav ravnokar na mislih ste mi bila,
se vzdebnilo mi je — in, evo — teta vila !
(*Teta vila in Ljubica se objameti in poljubiti*)

Modrana : Bog in junaška sreča daj mi doživeti,
da novo bi stoletje prerojeno
vas moglo vse tako srčno objeti,
zagrebsti spor mej šaro pozabljeno !
Vse ene ste krvi, junaškega plemena,
trpi telò, če član odtrga se od člana !

Živa : Poslušaj tetka, kaj ti govorim :
na desni lakti znamenje vrojeno.
V kraljico me vsposablja sestram vsem ;
pa tudi sestri Zorki sličen madež :
nekoč na tilniku je vtisnjen bil.
Sam vrag, da materin olepša padež,
je Ljubici na prsih znamenje ognjeno,
v podobi krone uže pri rojstvu pozlačil ;
narava zagrešila je te mane,
zaznačila kraljice hkrati tri :
kako odjemati, — mo misel dohiti,
da naposled moj madež sam ostane :
v to preslica pomagaj mi vesela,
in hajdi ! — noč in dan sem nanjo prela !
Ker sestri sti posegli mej ljudi,
sem mamila v mrežo slepe, gluhe,
da jih povijem, kakor pajek muhe ;
vsled česar naj dvojica vil se pogubi !
Pri tem je utekel mlinar mi begun ;
(*kaže na Ljubico*) prečrtala je ta-le moj račun.
Ko druge sestrice so to izvedle,
tajê pravico mi do krone medle !

Modrana : Kar je ljudem, prokletstvo, greh, zločin,
bogovom ni bog vedi kaka spaka :
zdravilo sok, iz trave je strupene ;
celò Perím, ko treska iz višin
na zemljo grom in strele, ne pretaka
solzà, če včasih krivo kam zadene.
Kar spravila je presla možkih in deklet
pod zemljo, menda niso bili za ta svet.
Drugače naj oglasi se, če kdo
Nikoli umrl ni, ne umrl bo.

(*proti Ljubici*) Kaj praviš Ljubica na to ?

Ljubica : Oh mnogo,

da pamet mi od misli komaj vstraja,
srce kot solnce žalostno zahaja,
ko zbada sestrice ob me z ostrogo,
se baha, in na usta vsa oznanja,
kako na nit življenje mi obeša,
in po nedolžnem sodi in preganja,
pritiska, kot na oljke težka preša !
Neznatna, res zasluga moja, nevelika
je — a o krivdi mojej ona sanja,
ko nad ljubezni vzorom se spodtika.
Nekoč sem zvečko revica vsadila,
igraje se, ko dete se igrači ;
se kaplja mi krvi je naredila,
ko došel mlinar, cvetko, da zasači.
Od doma moral dečko je v vojake,
zanj tekle solze, jagodam enake
ne mene, drugo ljubi on dekle !
Da srečo z njo bi vžival neizmerno,
sem zaklenila jaz ljubav v srce,
al, srce ohranila sem mu verno !
Ko po nedolžnem vzdihoval je v ječi,
tolažnica sem mu na strani stala,
trpela zanj ljubezni plam goreči,
ne da besedica bi ušla mi žala.
In noč in dan sem mlela, zanj gorela,
dokler sloboda mu je zazorela !
Al, zase nisem si ga obdržala,
v srce na veke sem ga zakopala !

Modrana : Ljubezen tvoja je Božanstvena
ki blagor svoj razdéli, in razda,
in nič za dar neskončni ne zahteva ;
nevredna tebe krona je kraljeva !
Naj Vesna s cvetjem ti ovenča teme,
pretežko zate iz kovine breme !
Zato pa tebi prednost gre in prevo,
da sestri krono položiš na glavo :
ker, ne kdor prejme, a kdor krono da,
vladarjem gospodarjem naj velja !

Živa : Ta sodba na obe oči je slepa,

Ljubica : ker trudu znoj, poklicu hlad kraljeve
prisoja krone, — klasja prazne pleve!
Izreku, tetka, se ne ukлонim z lepa!
Da jaz kraljevo krono bi nosila,
in sestra kruh pravice bi delila,
bi ona bila moja vladarica,
jaz senca nje — ponižna beračica!

Modrana : Ostani spor mej vama in osodo!

Zlatica : Dokler ne zmaga zemlja nam nad vodo!
(*Teta vila in Zlatica odideti*)

Ljubica : Na glavo krono sama si posadi,
in ustajaj zlato solnce v mladi zori,
ki krono lastnih žarkov si nadaja,
ko z gore v dol pastirski rog se ori,
in zemlja vsa, slovesno vzhod obhaja;
a, — pomni! — kar je dan za dnem v navadi,
da tudi solnčice zvečer zahaja!
Zato mej nama, neha naj razkolje,
zavladaj mir, kot o morja tišini
se sveti nekaj, plava na gladini,
kot bi počivalo na vodi olje.

Žtva : Kar nama mir, in meni čast odjemlje,
Jedina ti si Ljubica na sveti;
da ti ne ponižuješ se do zemlje,
bi znala sestre nase jaz pripeti!
Dokar pa ti poslednji doživiš večer,
dotlej sestra ti uživaš vso ljubezen;
na širem svetu zame ni miru nikjer,
sum, moja skrb, vsa moja je bolezen!

Ljubica : Končaj me, — daj sežgati na gromadi,
Z menoj trpljenja mojega bolest
umoriš, — ne mene!

Živa : Brani to mi vest
Le presti smrt je dano mojej vladi,
a — preslice ni več!

Ljubica : Sem jaz jo strla,
da rešim ljubljenca od smrtnih zanj!

Živa : S tim smelo mojej volji si se uprla,
in mlela še za srečo si gorjank;
stvari si bolj ljubila od Božanstva,
zato zapadla kazni si prognanstva!

Ljubica : Podvržem kazni, ločim se od tod,
spomine vse, ki tu sem doživela,
seboj vzamem, poletim na vzhod ;
ostani srečna sestra in vesela !
Tam kjer gromè topovi, in orožje
kosi ljudi, da kri v potokih teče,
v plamenu bitke vse gori okrožje,
in oster meč, kar najde, vse poseče ;
tam, kder junake ne boli umreti,
ko je poslednja krogla že razdjana,
tam neumrljiva sreča me doleti,
da z njimi bom na veke pokopana !
Povej sestram, ko se zgubi po meni sled,
da padla sem, za vilin rod z junaki vred !

Živa : Kedaj se nam iztrebiš izpod nog ?

Ljubica : Ko polnoči odtrobi trikrat rog !

Živa : In kaj ? — ko zadnjl čas ločitve pride,
in te zadene kap nekdanje rane,
da žal po ljubem domu te obide,
in težka ti stopinja zaostane ?

Ljubica : Če svet se mi ne udere pod nogami,
in morje vzpne nad rte se gorà ;
če zvezde, skal ne pljujejo, nad nami,
in kaos večni me ne pokonča :
me tudi jok ljubezni ne premami,
obljube svoje ne prelomim nezvestò !
O polnoči od tod jemala bom slovò !

Živa : Na skus junaški vabi te osoda !

Ljubica : Daj ! — odpri vrata svojega srca !

Živa : Da si do solz me gane ta nezgoda
(*ganjena*) Ne morem !

Ljubica : (*oklenivšù se jej okoli vrata*) Slavohlepje ti ne dà.

Živa : (*se izvije iz sestrinih rok*) Od tod, od tod da jok me ne
premaga. (*odide na levo*)

Ljubica : (*za njo*) Saj solzo mi v slovò oteri draga ! (*odide*)

XI. PRIZOR.

Nastopi Živa sama.

Živa : Prepozno sem te glas vesti začula,
v nevihti zvon bučec tja pod nabrane
oblake, ko se je uže toča usula.

na trudne nade, setve pokončane.

Še ped poti do kronc je kraljeve,

da skoraj gola roka jo doseže,

(nastopita Hudomuh in Hujsk neopažena, poslednji donaša krono na blazini, oba se ustavita v ozadju in prislušujeta govoru Žive)

al, težka krivda, da iz te zadeve

ne pojdem čista, roki mi oboji veže.

Naprej hotenje, biča, siloj korobača,

nazaj od kronc huda slutnja me odvrča!

Hudomuh : V neugoden hip dohajam, kar neljubo
me dirne, ko zla volja te vsprehaja,
a mene, mož beseda, da držim oblubo,
vspodbuja, radostjoj navdaja!

Kes, stari dimnikar, kot vidim, vtika

se v tvojo stvar, storjeno, da popravi,

al, naj le mete, guli saje, lika,

dejanja črnega ti ne odpravi!

Vse grizenje ostane mu brezuspešno.

(kazoč na Hujska, ki stopi s krono v ospredje)

Bogati dar je tu, donešen zate,

oj duša moja, lepo telo grešno,

le vsprejmi krono — in pa z mano v svate!

Živa : *(vzemša krono iz blazine si jo ogleduje)*

Kdo jamči, da kar sveti se, je čisto zlato?

(Hujsk, odide nastopijo Osveta, Teta vila in Zlatica)

Osveta : Ne jemlji — stoj! — darov od tujih črtov!

Izkujejo ti iz zlatà zagato!

Modrana : Če krona gorske vile je dostojna,

ko sidrokaz zna plavati na vodi;

valov kderkoli udarja sila bojna,

na vrhu temelj vedno si pogodi!

Zlatice : *(kojej izroči Živa krèno)*

Jo plavati naučim jaz gotovo! *(odide s krono)*

Hudomuh : Oj tašče, tetke večno godrnjalo,

nevasto sčasom spremeni mi v sovo!

Modrana : *(Živi)* Vladarjem smrt se piše in bodalo,

ne moj želeti kronc si laskave;

skrbi se vgnjezdi v njej na tisučero,

ki tihi sen podè iz trudne glave,

izpridijo ti up ljubav in vero!

(se vrne Zlatica brez kronc)

Zlatica : Na sredo vrgla krono sem Rožane,
takój požrlo jo je reke žrelo !

Osveta : Kar plavati ne zna, na dnu ostane !

Modrana : (*Živi*) Ne snubi krone pomni to načelo.

(*Osveta, Teta vila in Zlatica odidejo V ozadju se pokažeti dve vili, ki
nositi na blazini vilino krono*)

Živa : (*vpiraje oči v krono*)

Kako v svetlobi krona lesketa se,
počiva na blazini, ko neveste zala,
ki dragocene je koravde dela nase,
da razkošna soprogu bi dopala !
Oj zlata skrb, kje vzela si bliščobo —
si-li pobrala zvezde vse na nebu,
čarobno solncu ukrala si podobo,
da k tebi miče me, kot lakot k hlebu !
Kar utriplje v meni vse me veže nate
brez tebe ne osreči pot me v svate !

Hudomuh : Za krono, ali zame se odloči ;

oboje ti doseči ni mogoče !

Ko dan kraljeve slave ti napoči,
zbeži ljubav od doma, — nizke koče.

Oj Živa, usliši, kar srce te prosi,
ki zate v prsih bije neizrečno.

Solze, ki kakor kaplja v mladi rosi
igra ti v oku, — zmisli, — pa le srečno
brez mene tja za krono se zapodi, —
pozabi me — in težko — ti ne bođi ! (*hoče oditi*)

Živa : Le kratek hip še z mano tu ostani,
da za sijaj se divni naudušnjem !

Hudomuh : V palači društvo čaka me prostrani,
kaj poreko, da noč in dan vasujem !

Živa : Kako hudo bo zame pač na sveti,
brez krone tam onkraj morja živeti !

Hudomuh : Nikar slepilni blesk naj te mami, —
jaz krona tvoja, ti boš moj oltar,
najlepša sije slava nad zvezdami,
kder večni svet gori ljubezni v dar.
Nasipan z biseri moj grad, bogat je,
že težko čakajo na naji svatje.

Nikar se dlje ne mudi (*odsvit krone postaja temnejši*)

Živa : Kmalu v svitu.

Na veke krone otemni zlatò,
ko črna ljulka v rumenem žitu!
Da zadnji žarki nje v očeh umrò
mi duška daj! (*vili izginite s krono*)

Hudomuh: Je daleč še do doma!

Živa: Naj je na kraj sveta, golob želja
črez gore in morja domov priroma!

Hudomuh: (*napoti se k lipi ter položivši desno na deblo*)
Oj srečen, kdor v domače lipe hlad
sme sestì, da od znoja se spočije (*ponudi desno Živi*)

Živa: (*obotarljaje se, oprime se ga pod pazduho*)
Kdo ve — če — cvete tam pri vas — spomlad,
in, kakor tu — srebrna — luna sije.

Hudomuh: Le brž dekle! — nikar se me ne boj
imela bova lep večer nocoj! (*odideta*)

XII. PRIZOR.

(Pojavi se na obzorju ponočna svitloba, ki sije v dno v živejšem žaru).

Nastopijo Osveta, Modrana, Ljubica, Zlatica (ta z lavorjevim vencem v roki);
za njimi prihajajo jatema druge vile oborožene z loki in pšicami, (mej njimi
ni Lovke). Prve tri približajo se lipi.

Osveta: (*motreča lipovo deblo*)

As! — večna naj pokrije nas sramota!
Kaj vidim? — v deblu vdošen rokovice znak!
Odkod prihaja, kje tiči zarota,
da zviti Črt prestopil je naš prag?
Povej skrivnostno listja trepetanje,
kam Živo je odneslo potovanje?

Modrana: Resnično, kakor zajec sedem kož
ima, — odvel jo je povodni mož!
Premeteno se hlinil je snubača,
da vilo z goljufivo krono plača.

Osveta: Ko ugasne beli dan, je kriva noč,
ki iz obzorja v tmò ga je prognala:
ker sestroj tekmovali sti za moč,
gorjè, če Črtu ti si jo izdala!

Ljubica: (*poda Osveti ogledalce*)
Oj tužna mati evo ti dokaz:
v rodù vesoljnega zri ogledalo,
kot mi je duša, srce vest, vsa jaz
takò je čisto zrelo ostalo.

Osveta : *(zrevša v ogledalo)*

V preteklosti mi kaže zlati čas,
noči sanjavih, vzdihov brez potrebe ;
zdaj še-le Žive zapeljan obraz
poznam, ko v njem nekdajno vidim sebe !
(proti Ljubici) Le-ti od materinega srea
presrčna moja kri pomlajena
zares božanstvena ljubezen vsa si,
ki časa hlad in mraz jo ne pogasi ;
ti žrtva bridke bila si osode
ko črne sumnje pila si otrov,
da rodu čast iz tvoje vre posode ;
pristaja krona ti — moj blagoslov !
Mej sestre stopi in navdaj se snago
jih svojo, da za rod in dom prosveto
jim duša zagori in srce uneto,
v vesoljnega nam pokolenja zmago !
(Čuje se v daljavi trobiti lovski rog)

Ljubica : Že prvi zvok pri koncu je oddan,
opomba glasna, ko iz groblja mrtve
budit prišel bi terjat sodni dan,
naj smrt mu vrne pokopane žrtve.
Od vzhoda sem nebò se vse žari,
junakov kri se dviga na obzorje,
odtod prikazen bojna me podi
se silo vihre, ko drvi na morje !
Tam, mej junaki čaše naj trpljenja
ljubezni konec bo, in dan ustajenja !

Osveta : Nebo se s koprnenjem tvojim vjema ;
glej čara žar ! — ne skušaj zlato dete
potuhnjene prikazni te, ki unema
in miče tja v dežele te devete
pomagat umirat njim, ki za domovja slavo,
zemljici kri dajò in meču glavo.

Ljubica : Kdo me udrži od usodnega poleta ?

Osveta : Lepota krone, mičnost kraljevanja
in čast, ki vseh darov ti venec spleta,
ukrotè duha, če še o bojih sanja.
V obodu zlätém zvezde so vkovane,
blesteče v svitu biserov se krasnih,

(sname diadem iz glave in ovenča ž njim Ljubico)

obečajo noči in dnevov jasnih
ti raj, če v sreči mir ti zvest ostane.

Ljubica : Prepir razsaja v srcu venomer,
miru ne najdem nikdar več nikjer !
(drugič lovski rog)

Modrana : Mlad rod nam ustaja, žilav korenit,
stoletje vsako nov nam svet poraja,
v velikem rodu, velik boj je skrit,
na žrtvah sloboda svoj uskrs obhaja.
počitek nama bo pa pod gorò,
kjer v senci kmetič trudne vole sprega ;
najlepše sreča tam deli blagò,
dih mlade Vesne, kò na cvetje lega.

(Čuje se tretji lovski rog ; v mlinu bije ura polnoči)

Ljubica : Odtrobil rog je, usodna ura bije,
spominja me obljube dane Živi,
dolžnost od vas slovo vzeti mi je,
v prognanstvo moram, — sestre bog vas živi !

Zlatica : Za nas vse na boj ne pojdeš sama,
brez krone solnce naše je utopljeno,
žalujte gora, log, Orjaška jama,
na vzstok s teboj zletimo — vse za eno.

Osveta : Vam zmaga slovo daja za pogoj !

Modrana : Otrokom slave je zapisan boj !

(Nastopi Lovka ; za njo druga jata vil, mej katerimi dve donašati veliko vilino krono na blazini)

Lovka : Prikazal se nocoj je slednjič zmaj
zadela ga je smrtno moja pšica,
leži nam strah stoletja v Stajah zdaj,
ugonobljen, mrtev, ubit, prahù peščica.

Ljubica : *(proti Lovki)* Domačega zatrla vsiljenca si vraga,
na tuje kliče boj nas smrt, — al zmaga !

Zlatica : Kder hrib stoji, kder plan leži, kder morje plava,
povsod je širom sveta naša očetnjava !

(Ljubica sname dijadem iz glave in ovenča ž njim Zlatico ; vili, ki nositi na blazini krono, jo izročiti Modrani, katera jo posadi na glavo Ljubici.)

Zlatica izroči Lovki lavorjev venec)

Ljubica : Nikoli tujcev, naša vedno last
ostani krona, ki mi diči glavo !
Ne v zlatu, v žrtvah bo nje moč in slast,
ko smrtjo bo zaslužena krvavo !

Čemu nam slave hrup, glas in imè,
dokler sorodni rod podjarmljen je?
Ak' strah vas ni, sestrè, — z menoj na vzhod,
kjer teče bratska kri za ves naš rod.

Vilin zbor: (*poje*)

1.

Ne bojmo se sestrice umreti,
življenja v robstvu nas je strah!
Kdor hče nam dom in rod zatreči
nam vrag .. semeljemo ga v prah!

2.

Ko listja nas je bilk in trave,
za eno vse planimo v boj!
kdo zlomi vrste sinov Slave,
predere naših čet nebroj?

3.

Nemila usoda nad zvezdami,
če koplje jamo nam, propad,
milijoni se borè za nami,
junakom kiti grob spomlad.

4.

Ko vkolje meč, in krogla vdari,
junaška kri kipi iz ran,
v krvi se sloboda žari,
napočil je ustajenja dan!

(*Zagrinjalo pade*).

— Konec. —

Popravki.

- Str. 5. drugi odst. verz 6. britkost = bridkost.
- „ 6. v zadnjem odstavku pesmi verz 14. plešiš = plešišče; verz poslednji urnesti = urnosti.
- „ 17. vrsta 12. je = jo.
- „ 21. vrsta 15. ženitbo = ženitbe.
- „ 22. vrsta 10. po jagodih = po jagodah.
- „ 24. verz 5. mu = mi telò.
- „ 28. XII. Prizor; pristavi: (prejšnje).
- „ 35. v pesmi verz 5. ležnjiv = lažnjiv.*
- „ 41. v pesmi verz 26. da miljon — da milijon.
- * 42. XII. = XII. Prizor; ravnotam v 5. vrsti od spodaj objemivša = objemavša; verz 9. semo = smo.
- „ 44. verz 1. svetš = vetiš.
- „ 47. vrsta 5. te = ti.
- „ 48. vrsta 4. zanete = zamete.
- „ 67. v IX. Priz. Etara = Stara.
- „ 83. verz 19. režite = rešite; ravnotam verz 21. kraljevo krona = kraljevo krono sem itd.
- „ 84. pred predposlenjem verzom je izpuščeno ime: Živa; Živa: Ne smem ne morem itd.
- „ 85. poslednji verz IX. Prizora mamico = mamica.
- „ 86. verz 19. mo = me; ravnotam v 7. verzu odspodaj Perim = Perún.
- „ 87. v 5. verzu od spodaj prevo = pravo.
- „ 91. verz 6. neveste = nevesta.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

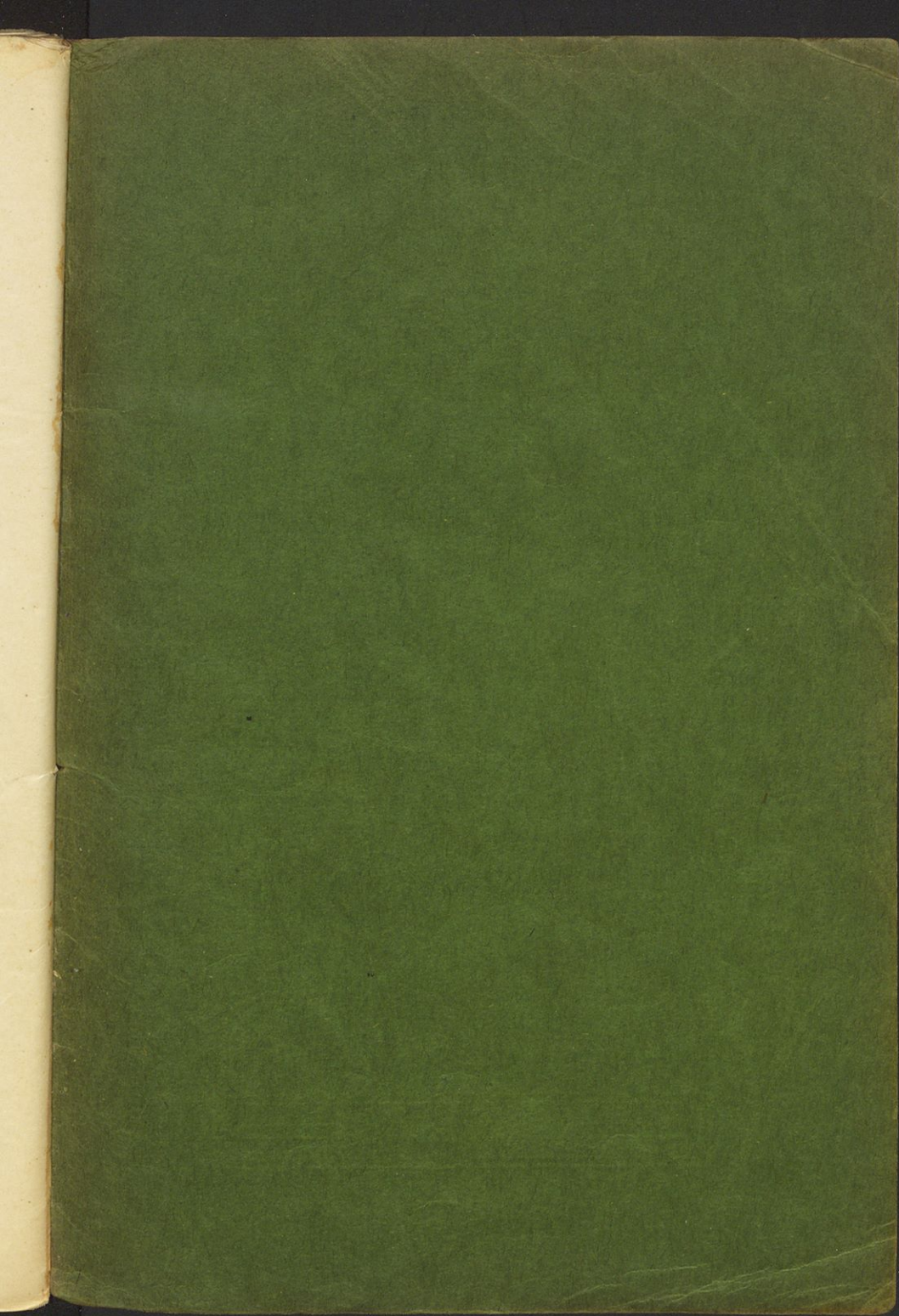

00000510434

Popisniki

81. 3. drugi odstav, verz 6. prihranost — prihranost
82. 4. v tabelnem odstavku pravi verz 14. prihranost — prihranost; verz poslednji
unosti — unosti.
83. verz 12. je — je.
84. verz 15. znanost — znanost.
85. verz 10. po jagodah — po jagodah.
86. verz 5. mu — mi telo.
87. XII. Prihod: prihranost (prihranost).
88. 7. pravi verz 6. izražaj — izražaj.
89. 4. v pravi verz 86. da niti — da niti.
90. XII. Prihod: razložen verz 3. viti od spodaj objemstva — objemstva;
verz 8. znanost — znanost.
91. verz 1. znanost — znanost.
92. verz 5. to — to.
93. verz 4. znanost — znanost.
94. v IX. Prih. Prih. — Prih.
95. verz 10. znanost — znanost; razložen verz 91. krajstvo krona — krajstvo
krona sam. itd.
96. pred prihranostem verzom je izraženo ime: Živa: Ne znam ne
morem. itd.
97. poslednji verz IX. Prih. prihranost.
98. verz 10. mo — mo; razložen
99. v 8. verz od spodaj pravo — pravo.
100. verz 4. naravnost — naravnost.

□ CENA 2 K. □